

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑ । नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम् । इ॒दमा॑सां
विच॑क्ष॒णम् । ह॒विरा॒सं जु॑होत॒न । यस्य॑ भा॒न्ति र॒श्मयो॑ यस्य॑ के॒तवः॑ ।
यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑ । स कृ॒त्तिका॑भि॒रभिसं॑वसानः ।
अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु । प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी वे॑तु॒ पत्नी॑ । वि॒श्वरू॑पा
बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः ॥ १ ॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सुवि॒ते द॑धातु । यथा॑ जीवे॒म शर॑द्ः स॒र्वीराः॑ ।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त् । वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना । प्र॒जा-
प॑तिः ह॒विषा॑ वर्धय॒न्ती । प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम् । सोमो॑ राजा॑
मृ॒गशी॒रुषे॑ण आ॒गन् । शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑ । आ॒प्याय॑मानो
ब॒हुधा जने॑षु । रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु ॥ २ ॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॒रुषम॑स्ति । प्रि॒यं रा॑जन् प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म् ।
तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ विधेम । शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे । आ॒र्द्रया॑
रु॒द्रः प्रथ॑मा न एति । श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ पति॑रघ्नियाना॑म् । नक्ष॑त्रमस्य

हविषां विधेम। मा नः प्रजां रीरिषन्मोत वीरान्। हेती रुद्रस्य
परि णो वृणक्तु। आर्द्रा नक्षत्रं जुषतां हविर्नः॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशं सन्नुदतामरातिम्।
पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषां यजामः। एवा न
देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू हविषां
वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पाथः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभि सम्बभूव। श्रेष्ठो
देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो अस्तु। तिष्यः
पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्। बाधेतां द्वेषो
अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः स्याम। इदं सर्पेभ्यो हविरस्तु
जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीं क्षियन्ति। ते नः सर्पासो हवमागमिष्ठाः।
ये रोचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु सञ्चरन्ति। येषामाश्रेषा
अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि। उपहूताः पितरो ये
मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः।
स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
याश्च विद्म यां उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं सुकृतं जुषन्ताम्।

गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्। तदर्यमन्वरुणमित्र चारु। तं त्वा वयं सनितारं सनीनाम्। जीवा जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो रौरवीति। श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वां विदुः फल्गुनीस्तस्य वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। गोमदश्ववदुप सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः सधुमादं मदेम॥८॥

आयातु देवः संवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन। वहन् हस्तं सुभगं विद्वानापसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं पुण्यमच्छं। हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रतिगृणीम एनत्। दातारमद्य संविता विदेय। यो नो हस्ताय प्रसुवाति यज्ञम्। त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम्। सुभं संसं युवतिं रोचमानाम्॥९॥

निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पिंशन् भुवनानि विश्वा। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु मह्यम्। तन्नः प्रजां वीरवतीं सनोतु। गोभिर्नो अश्वैः समनक्तु यज्ञम्। वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठ्याम्। तिग्मशृङ्गो वृषभो रोरुवाणः। समीरयन् भुवना मातरिश्वा। अप द्वेषांसि नुदतामरातीः॥१०॥

तन्नो वायुस्तदु निष्ठ्यां शृणोतु। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु मह्यम्।

तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। यथा तरेम दुरितानि विश्वा।
 दूरमस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः। तदिन्द्राग्नी कृणुतां तद्विशाखे।
 तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्। पश्चात् पुरस्तादभयं नो अस्तु।
 नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे। श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ॥११॥

विषूचः शत्रूनप बाधमानौ। अप क्षुधं नुदतामरांतिम्। पूर्णा
 पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय। तस्यां
 देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाकं इह मादयन्ताम्। पृथ्वी सुवर्चा
 युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना। आप्याययन्ती
 दुरितानि विश्वा। उरुं दुहां यजमानाय यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरांतीर्गोपौ यज्ञम्॥—[१]

ऋद्ध्यास्म हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
 अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः।
 चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति। तन्मित्र
 एति पृथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे। इन्द्रो ज्येष्ठामनु
 नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्ये ततार॥१३॥

तस्मिन्वयममृतं दुहानाः। क्षुधं तरेम दुरितिं दुरिष्टिम्।
 पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे। इन्द्राय
 ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय लोकम्। मूलं प्रजां
 वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः पराचा। गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः

समंक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय मह्यम्॥१४॥

अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति।
पराचीं वाचा निर्ऋतिं नुदामि। शिवं प्रजायै शिवमस्तु मह्यम्।
या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः।
यासामषाढा अनुयन्ति कामम्। ता न आपः शः स्योना
भवन्तु। याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत
प्रासचीर्याः॥१५॥

यासामषाढा मधु भक्षयन्ति। ता न आपः शः स्योना भवन्तु।
तन्नो विश्वे उप शृण्वन्तु देवाः। तदषाढा अभिसंयन्तु यज्ञम्।
तन्नक्षत्रं प्रथतां पशुभ्यः। कृषिर्वृष्टिर्यजमानाय कल्पताम्। शुभ्राः
कन्या युवतयः सुपेशसः। कर्मकृतः सुकृतो वीर्यावतीः। विश्वान्
देवान् हविषा वर्धयन्तीः। अषाढाः काममुप यान्तु यज्ञम्॥१६॥

यस्मिन् ब्रह्माभ्यजयत्सर्वमेतत्। अमुं च लोकमिदम् च
सर्वम्। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विजित्य। श्रियं दधात्वहणीयमानम्।
उभौ लोकौ ब्रह्मणा सञ्जितेमौ। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्।
तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम। तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्।
शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या उपशृणोमि
वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेनां हविषा यजामः।

त्रेधा विष्णुरु॒रुगा॒यो विच॑क्रमे। म॒हीं दि॒वं पृथि॒वीम॒न्तरि॑क्षम्।
तच्छ्रो॒णैति॑श्र॒वं इच्छ॑माना। पु॒ण्यं श्लो॒कं यज॑मानाय कृ॒ण्वती॑।
अष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यासः॑। चत॑स्रो दे॒वीर॑जराः श्र॒विष्ठाः॑। ते य॒ज्ञं
पा॑न्तु रज॑सः प॒रस्ता॑त्। स॒व॒त्स॒रीण॑म॒मृत॑स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञं नः॑ पा॒न्तु वस॑वः प॒रस्ता॑त्। दक्षि॑णतोऽभि॒यन्तु॑ श्र॒विष्ठाः॑।
पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम॒भि संवि॑शाम। मा नो अ॒राति॑रघ॒शः साऽग॑न्। क्ष॒त्रस्य॑
राजा वरु॑णोऽधि॒राजः॑। नक्ष॑त्राणां श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः। तौ दे॒वेभ्यः॑
कृ॒णुतो दी॑र्घमायुः। श॒तं स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑ धत्तः। य॒ज्ञं नो राजा॑
वरु॑ण उ॒पया॑तु। तन्नो वि॒श्वे अ॒भि संय॑न्तु दे॒वाः॥१९॥

तन्नो नक्ष॑त्रं श॒तभि॑ष॒गजु॑षाणम्। दी॒र्घमायुः॑ प्रति॒रद्वे॑ष॒जानि॑।
अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्प॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा भू॒तानि॑ प्रति॒ मोद॑मानः।
तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वं य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
वि॒भ्राज॑मानः॒ समि॑धान उ॒ग्रः। आऽन्त॑रि॒क्षम॑रु॒हद॑ग॒न्धाम्। तं
सूर्य॑ दे॒वम॒जमे॑कपादम्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नुय॑न्ति॒ सर्वे॑॥२०॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॑ प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑मु॒त मानु॑षाणाम्।
तं ब्रा॑ह्म॒णाः सो॑म॒पाः सो॒म्यासः॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑क्षन्ति॒ सर्वे॑।
च॒त्वार एक॑म॒भि क॑र्म दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॑ इति॒ यान् वद॑न्ति। ते
बु॒ध्नियं॑ परि॒षद्य॑ स्तु॒वन्तः॑। अहि॑र॒क्षन्ति॑ नम॑सोप॒सद्य॑। पू॒षा
रे॒वत्य॑न्वेति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टि॒पती॑ पशु॒पा वाज॑ब॒स्त्यौ॥२१॥

इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
 क्षुद्रान् पशून् रक्षतु रेवतीं नः। गावो नो अश्वाः९ अन्वेतु पूषा।
 अन्नः९ रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः९ सनुतां यजमानाय यज्ञम्।
 तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्ठौ सुयमैभिरश्वैः। स्वं नक्षत्रं९
 हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ यजुषा समन्तौ॥२२॥

यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य गोपौ।
 तौ नक्षत्रं जुजुषाणोपयाताम्। नमोऽश्विभ्यां कृणुमोऽश्वयुग्भ्याम्।
 अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। तद्यमो राजा भगवान् विचष्टाम्।
 लोकस्य राजा महतो महान् हि। सुगं नः पन्थामभयं कृणोतु।
 यस्मिन्नक्षत्रे यम एति राजा। यस्मिन्नेनमभ्यषिञ्चन्त देवाः। तदस्य
 चित्रं९ हविषा यजाम। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। निवेशनी यत्ते
 देवा अदधुः॥२३॥

ततार मह्यं प्रासचीर्या यान्तु यज्ञं वाचः९ स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजं वस्त्यौ समन्तौ देवास्त्रीणि
 च॥

[२]

नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अः९शुमाप्याययन्ति।
 ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानं तन्तुं परितातना ते। विभू
 प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्। वयं देवी
 ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिं दधानाः। अहोरात्रे हविषा
 वर्धयन्तः। अतिं पाप्मानमतिं मुक्त्या गमेम। प्रत्युवदश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।

तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी॥ उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः। सचा
 उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं भुक्तेन गमेमहि।
 तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्। उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। स नः सविता
 सुवत्सनिम्। पुष्टिदा वीरवत्तमम्। उदुत्यं चित्रम्। अदितिर्न उरुष्यतु
 महीमूषु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः। अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनो-
 ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहः स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यंगमश्चिर्वष्टम्॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स
 एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै
 सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह वा
 अग्निर्देवानामन्नादः। एवम् ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा
 कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै स्वाहा। नितत्यै
 स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा वरुणयन्त्यै स्वाहा।
 चुपुणीकायै स्वाहेति॥२७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः परांचीरायन्।
 तासां रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा वर्तेत।
 समैनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै चरुं निरवपत्।
 ततो वै सा तमुपावर्तत। समैनया गच्छत। उप ह वा एनं

प्रियमावर्तते। सं प्रियेणं गच्छते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा रोहिण्यै स्वाहा। रोचमानायै स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहेति॥२८॥

सोमो वा अकामयत। ओषधीनां राज्यमभिजयेयमिति। स एतं सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकं चरुं पयसि निरवपत्। ततो वै स ओषधीनां राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा मृगशीर्षाय स्वाहा। इन्वकाभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥२९॥

रुद्रो वा अकामयत। पशुमान्थस्यामिति। स एतं रुद्रायाऽऽर्द्रायै प्रैय्यङ्गं चरुं पयसि निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। रुद्राय स्वाहाऽऽर्द्रायै स्वाहा। पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः स्वाहेति॥३०॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत। ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत। प्रजायते ह वै प्रजया पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्। स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥३१॥

बृहस्पतिर्वा अकामयत। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यसि निरवपत्। ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये स्वाहा तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥३२॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्यं करम्भं निरवपन्। तानेताभिरेव देवताभिरुपानयन्। एताभिर्ह वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः स्वाहाऽऽश्रेषाभ्यः स्वाहा। दन्दशूकेभ्यः स्वाहेति॥३३॥

पितरो वा अकामयन्त। पितृलोक ऋध्रुयामेति। त एतं पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै ते पितृलोक आर्ध्रुवन्। पितृलोके ह वा ऋध्रोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः स्वाहाऽगदाभ्यः। स्वाहाऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अकामयत। पशुमान्स्यामिति। स एतमर्यम्णे फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अर्यम्णे स्वाहा फल्गुनीभ्यां स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥३५॥

भगो वा अकामयत। भगी श्रेष्ठी देवानां॑ स्यामिति॑। स एतं भगाय॑ फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स भगी श्रेष्ठी देवानां॑भवत्। भगी ह वै श्रेष्ठी संमानानां॑ भवति। य एतेन॑ हविषा यजंते। य उ चैनदेवं वेद॑। सोऽत्र जुहोति। भगाय॑ स्वाहा॑ फल्गुनीभ्यां॑ स्वाहा॑। श्रेष्ठाय॑ स्वाहेति॥३६॥

सविता वा अकामयत। श्रन्मे देवा दधीरन्। सविता स्यामिति॑। स एत॑ संवित्रे हस्ताय॑ पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपदाशूनां व्रीहीणाम्। ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधत। सविता॑भवत्। श्रद्धेवा अस्मै मनुष्या दधते। सविता संमानानां॑ भवति। य एतेन॑ हविषा यजंते। य उ चैनदेवं वेद॑। सोऽत्र जुहोति। सवित्रे स्वाहा॑ हस्ताय॑। स्वाहा॑ ददते स्वाहा॑ पृणते। स्वाहा॑ प्रयच्छते स्वाहा॑ प्रतिगृभ्णते स्वाहेति॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत। चित्रं प्रजां विन्देयेति॑। स एतं त्वष्ट्रे चित्रायै॑ पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत। चित्र॑ ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन॑ हविषा यजंते। य उ चैनदेवं वेद॑। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा॑ चित्रायै॑ स्वाहा॑। चैत्राय॑ स्वाहा॑ प्रजायै॑ स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति॑। स एतद्वायवे॑ निष्ठायै॑ गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचार॑ ह वा एषु

लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्ठ्यायै स्वाहा। कामचाराय
स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठ्यं देवानामभिजयेवेति।
तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठ्यं देवानामभ्यजयताम्। श्रेष्ठ्यं ह
वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा।
श्रेष्ठ्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी।
काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं सकाम
उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। पौर्णमास्यै स्वाहा
कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिः षोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नवं पितर
एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश॥[४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयंमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति।
स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुं निर्वपत्। ततो वै स मित्रधेयंमेषु
लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहा-
नूराधेभ्यः स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्येष्ठायै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्महार्वाहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यं ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा ज्येष्ठायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स एतं प्रजापतये मूलाय चरुं निरवपत्। ततो वै स मूलं प्रजामविन्दत। मूलं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रं काममभिजयेमेति। ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ताः समुद्रं काममभ्यजयन्। समुद्रं ह वै काममभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्य्यं जयेमेति। त एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै तैः अनपज्य्यमजयन्। अनपज्य्यं ह वै जयति। य एतेन

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। वि॒श्वेभ्यो॑
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽषा॒ढाभ्यः॑ स्वाहा॑। अ॒न॒प॒ज॒य्याय॑ स्वाहा॑ जि॒त्यै
स्वाहे॑ति॥४६॥

ब्र॒ह्म वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मलो॒कम॒भिज॑येय॒मिति॑। तदे॒तं
ब्र॒ह्मणे॑ऽभि॒जिते॑ च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै तद्व॑ह्मलो॒कम॒भ्यज॑यत्।
ब्र॒ह्मलो॒कं ह॒ वा अ॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। ब्र॒ह्मणे॑ स्वाहा॑ऽभि॒जिते॑ स्वाहा॑।
ब्र॒ह्मलो॒काय॑ स्वाहा॑ऽभि॒जित्यै॑ स्वाहे॑ति॥४७॥

विष्णु॑र्वा अ॑कामयत। पु॒ण्यं॑ श्लो॒कं शृ॑ण्वीय। न मा॑
पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छेदिति॑। स ए॒तं वि॒ष्णवे॑ श्रो॒णायै॑ पुरो॒डाशं॑
त्रि॒क॒पा॒लं निर॑वपत्। ततो॒ वै स पु॒ण्यं॑ श्लो॒कम॑शृणुत। नैनं॑
पा॒पी की॒र्तिराग॑च्छत्। पु॒ण्यं॑ ह॒ वै श्लो॒कं शृ॑णुते। नैनं॑ पा॒पी
की॒र्तिराग॑च्छति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑।
सोऽ॒त्र जु॑होति। वि॒ष्णवे॑ स्वाहा॑ श्रो॒णायै॑ स्वाहा॑। श्लो॒काय॑ स्वाहा॑
श्रु॒ताय॑ स्वाहे॑ति॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अ॒ग्रं दे॒वता॑नां॒ परी॑या॒मेति॑। त ए॒तं
वसु॑भ्यः श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाशं॑ म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपन्। ततो॒ वै तेऽ॒ग्रं
दे॒वता॑नां॒ पर्या॑यन्। अ॒ग्रं ह॒ वै संमा॑नानां॒ पर्ये॑ति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। वसु॑भ्यः स्वाहा॑

श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा॥ अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अंकामयत। दृढोऽशिथिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां ब्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशिथिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशिथिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अजायैकपदे स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। तेजसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिर्वै बुध्रियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति। स एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं निरवपत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अंकामयत। पशुमान्स्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पूष्णे

स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरो स्यावेति। तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालं निरवपताम्। ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा। श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति। स एतं यमायापभरणीभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स पितृणां राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यं निरवपति। कामो वा अमावास्या। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दश दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दश दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥ [५]

चन्द्रमा वा अकामयत। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति। स

एतं चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालं निरवपत्।
 ततो वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा अर्धमासान्माना-
 नृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे
 स्वाहा॥ प्रतीदृश्यायै स्वाहा॥ अहोरात्रेभ्यः स्वाहा॥ अर्धमासेभ्यः
 स्वाहा॥ मासेभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा॥ संवत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि। न
 नावहोरात्रे आप्नुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां चरुं निरवपताम्।
 द्वयानां व्रीहीणाम्। शुक्लानां च कृष्णानां च। सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै
 च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे अमुच्येते। नैनं अहोरात्रे
 आप्नुताम्। अतिं ह वा अहोरात्रे मुच्यते। नैनमहोरात्रे आप्नुतः।
 य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहो
 स्वाहा रात्रियै स्वाहा॥ अतिमुत्तयै स्वाहेति॥५८॥

उषा वा अकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति।
 सैतमुषसे चरुं निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा-
 भवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहा॥ व्युष्यै स्वाहा॥ व्युच्छन्त्यै स्वाहा॥ व्युष्टायै स्वाहेति॥५९॥

अथैतस्मै नक्षत्राय चरुं निर्वपति। यथा त्वं देवानामसि।
 एवमहं मनुष्याणां भूयासमिति। यथा ह वा एतद्देवानाम्। एव
 ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। नक्षत्राय स्वाहोदेष्यते स्वाहा। उद्यते
 स्वाहोदिताय स्वाहा। हरसे स्वाहा भरसे स्वाहा। भ्राजसे स्वाहा
 तेजसे स्वाहा। तपसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥६०॥

सूर्यो वा अकामयत। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा स्यामिति। स एत
 सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुं निर्वपत्। ततो वै स नक्षत्राणां प्रतिष्ठाऽभवत्।
 प्रतिष्ठा ह वै संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सूर्याय स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहा।
 प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६१॥

अथैतमदित्यै चरुं निर्वपति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रति
 तिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६२॥

अथैतं विष्णवे चरुं निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्ततः
 प्रति तिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा यज्ञाय स्वाहा।
 प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

चन्द्रमाः पञ्चदशाहोरात्रे सप्तदशोपा एकादशाथैतस्मै नक्षत्राय त्रयोदश सूर्यो दशाथैतमदित्यै पञ्चाथैतं
 विष्णवे षट्थसप्त (सविताऽऽश्वनां ब्रीहीणामिन्द्रो महाब्रीहीणामिन्द्रः कृष्णानां ब्रीहीणामहोरात्रे द्वयानां
 ब्रीहीणाम्। पितरः षट्पालः सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र एकादशकपालमिन्द्रो दशकपालं
 विष्णुं श्लिकपालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालं चन्द्रमाः पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा वसवोऽष्टाकपालमन्यत्र चरुम्।
 रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्श्रियाः सोमो रुद्रो बृहस्पतिः पर्यसि वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी मित्र इन्द्र

आपो ब्रह्मं यमोऽभिजित्यै त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै पौर्णमास्या अमावास्याया अगत्यै विश्वे जित्या अश्विनौ श्रुत्यै। ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त मेति त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनावकामयेतां वेति तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयतेति स एतन्निरवपत्। इन्द्राग्नी श्रेष्ठमिन्द्रो ज्येष्ठमिन्द्रो दृढः। अहिः सूर्योऽदित्यै विष्णवे प्रतिष्ठायै। सोमो यमः समानानाम्। अग्निर्न रीरिषदन्यत्र रीरिषः॥॥

[६]

अग्निर्न ऋध्यास्म नवोनवोऽग्निर्मित्रश्चन्द्रमाः षट्॥६॥

अग्निर्नस्तत्रो वायुरहिर्बुध्नियं ऋक्षा वा इयमथैतत्पौर्णमास्या अजो वा एकपाथ्मूर्यन्निषष्टिः॥६३॥

अग्निर्न पातु प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य
पूर्णमच्छिद्यत। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पूर्णत्वम्। ब्रह्म वै पूर्णः।
यत्पूर्णशाखया वृत्सानपाकरोति। ब्रह्मणैवैनानपाकरोति। गायत्रो
वै पूर्णः। गायत्राः पशवः॥१॥

तस्मात्रीणित्रीणि पूर्णस्य पलाशानि। त्रिपदा गायत्री।
यत्पूर्णशाखया गाः प्रार्पयति। स्वयैवैना देवतया प्रार्पयति।
यं कामयेतापशुः स्यादिति। अपूर्णान्तस्मै शुष्काग्रामाहरेत्।
अपशुरेव भवति। यं कामयेत पशुमान्त्स्यादिति। बहुपूर्णान्तस्मै
बहुशाखामाहरेत्। पशुमन्तमेवैन करोति॥२॥

यत्प्राचीमा हरेत्। देवलोकमभि जयेत्। यदुदीचीं
मनुष्यलोकम्। प्राचीमुदीचीमा हरति। उभयोर्लोकयोरभि-
जित्यै। इषे त्वोर्जे त्वेत्याह। इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। वायवः
स्थेत्याह। वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षाः। अन्तरिक्षदेवत्याः खलु वै
पशवः॥३॥

वायवं एवैनान्परि ददाति। प्र वा एनानेतदा करोति। यदाह।
वायवः स्थेत्युपायवः स्थेत्याह। यजमानायैव पशूनुप ह्वयते।
देवो वः सविता प्रार्पयत्वित्याह प्रसूत्यै। श्रेष्ठतमाय कर्मण

इत्याह। यज्ञो हि श्रेष्ठतमं कर्म। तस्मादेवमाह। आप्यायध्वमघ्निया
देवभागमित्याह॥४॥

वृथ्सेभ्यश्च वा एताः पुरा मनुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। देवेभ्य एवैना
इन्द्रायाप्याययति। ऊर्जस्वतीः पयस्वतीरित्याह। ऊर्जः५ हि पयः
सम्भरन्ति। प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा इत्याह प्रजात्यै। मा
वः स्तेन ईशत माऽघशः५स इत्याह गुप्त्यै। रुद्रस्य हेतिः परि
वो वृणक्तित्याह। रुद्रादेवैनास्त्रायते। ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात
बह्वीरित्याह। ध्रुवा एवास्मिन्बह्वीः करोति॥५॥

यजमानस्य पशून्पाहीत्याह। पशूनां गोपीथाय। तस्मात्पशूनां
पशव उपसमावर्तन्ते। अनधः सादयति। गर्भाणां धृत्या अप्रपादाय।
तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव निदधाति। उपरीव हि
सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥६॥

पशवः करोति पशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥_____ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यश्वपरशुमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्।
पृष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः पर्वशो वेद।
नैनाः स हि नस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः पर्वशो वेद। स एना
न हि नस्ति। अश्वपश्वा बर्हिरच्छैति। प्राजापत्यो वा अश्वः
सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिंसायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान
 एव रयिं दधाति। प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह।
 रक्षसामपहत्यै। प्रेयमंगाद्विषणां बरुहिरच्छेत्याह। विद्या वै
 धिषणां। विद्ययैवैनदच्छैति। मनुना कृता स्वधया वितष्टेत्याह।
 मानवी हि परशुः स्वधाकृता॥८॥

त आवहन्ति कवयः पुरस्तादित्याह। शुश्रुवांसो वै कवयः।
 यज्ञः पुरस्तात्। मुखत एव यज्ञमा रभते। अथो यदेतदुक्त्वा यतः
 कुतश्चा हरति। तत्प्राच्या एव दिशो भवति। देवेभ्यो जुष्टमिह
 बरुहिरासद इत्याह। बरुहिषः समृद्धौ। कर्मणोऽनपराधाय। देवानां
 परिषृतमसीत्याह॥९॥

यद्वा इदं किं च। तद्देवानां परिषृतम्। अथो यथा वस्यसे
 प्रतिप्रोच्याहेदं करिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः प्रतिप्रोच्य
 बरुहिर्दाति। आत्मनोऽहिंसायै। यावतः स्तम्बान्परिदिशेत्।
 यत्तेषामुच्छिष्यात्। अति तद्यज्ञस्य रेचयेत्। एकं स्तम्बं
 परिदिशेत्। तं सर्वं दायात्॥१०॥

यज्ञस्यानतिरेकाय। वरुषवृद्धमसीत्याह। वरुषवृद्धा वा
 ओषधयः। देववरुहिरित्याह। देवेभ्य एवैनत्करोति। मा त्वाऽन्वङ्गा
 तिर्यगित्याहाहिंसायै। पर्व ते राध्यासमित्याहर्घ्यै। आच्छेत्ता ते
 मा रिषमित्याह। नास्याऽऽत्मनो मीयते। य एवं वेद॥११॥

देव॑र्ब॒हिः श॒तव॑ल्शं वि॒रोहे॑त्या॒ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑
 प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्श॒ वि व॒यः रु॑हेमेत्या॒ह। आ॒मेवै॑तामा
 शा॑स्ते। पृथि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हीत्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒युङ्गा॒युङ्गान्मु॑ष्टीं
 लु॑नोति। मि॒थुन॑त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। सु॒स॒म्भृता॑ त्वा॒ सम्भ॑रा॒मीत्या॑ह।
 ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति॥१२॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॑त्या॒ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॒द्रास्ना॑
 करो॑ति। इ॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इ॒न्द्रा॒णी वा अ॒ग्रे दे॒वता॑ना॒ः
 सम॑न॒ह्यता॑ साऽऽर्धो॑त्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह्य॑ति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।
 प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॒त्स्नाव॑सन्तताः प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑न्था॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति। स
 ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हाहि॑सायै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति। प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ः
 रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ः रेतो॑ दधाति। इ॒न्द्रस्य॑ त्वा
 बा॒हुभ्या॑मुद्य॑च्छ॒ इत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति। बृ॒हस्प॑ते॒र्मूर्धा॑
 ह॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिः॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्षमन्वि॒हीत्या॑ह॒ गत्यै॑। दे॒वङ्ग॑म॒मसी॑-
 त्या॑ह। दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अ॒न॒धः सा॑दयति। गर्भा॑णां धृ॒त्या
 अ॒प्र॒पादा॑य। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व नि द॑धाति।
 उ॒परी॑व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥१५॥

स॒यो॒नित्वा॑य॒ स्वधा॑कृताऽसीत्या॒ह दाय॑द्वेदं भरति जायन्ते बृ॒हस्प॑तिः सम॑ष्ट्यै॥ [२]

पूर्वेद्युरिध्माब्रुहिः करोति। यज्ञमेवारभ्यं गृहीत्वोपवसति।
 प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अस्रं सेताम्। यज्ञो वै प्रजापतिः।
 यत्साँन्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे उपदधात्यप्रस्रं साय।
 शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि
 शुन्धति। मातरिश्वनो घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै।
 द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता।
 यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह।
 वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दृहंस्व मा ह्यारित्याह
 धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां वा
 एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति। शतधारं
 सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वाय। त्रिवृत्पलाश-
 शाखायां दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः। त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो
 यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वाय। साक्षात्पवित्रं दर्भाः।
 प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः।
 तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यं ह्येतदहः। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं
 प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स

इत्याह॑ प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। न हि हु॒तः स्वाहा॑कृ॒तः
स्क॑न्दति। दि॒वि नाको॑ नामा॒ग्निः। तस्य॑ वि॒प्रुषो॑ भा॒गधे॑यम्। अ॒ग्नये॑
बृ॒हते॑ नाका॒येत्या॑ह। नाक॑मे॒वाग्निं॑ भा॒गधे॑ये॒न॒ सम॑र्धयति। स्वाहा॑
द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मित्या॒ह। द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॑त्प्रति॑ष्ठापयति॥ २० ॥

प॒वित्र॑व॒त्यान॑यति। अ॒पां चै॒वौष॑धीनां च रसः॑ स॒सृज॑ति।
अथो॑ ओष॑धी॒ष्वेव॑ प॒शून्प्रति॑ष्ठापयति। अ॒न्वार॑भ्य॒ वाचं॑ यच्छति।
य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। धा॒रय॑न्नास्ते। धा॒रय॑न्त इव॒ हि दु॑हन्ति। काम॑धुक्ष
इत्या॒हाऽऽतृ॑तीयस्यै। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान् यज॑मानो
दुहे॥ २१ ॥

अ॒मूमि॑ति॒ नाम॑ गृह्णाति। भ॒द्रमे॒वासां॑ कर्मा॒ विष्क॑रोति। सा
वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः सा वि॒श्वक॑र्मेत्या॒ह। इ॒यं वै वि॒श्वायुः॑।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वव्य॑चाः। अ॒सौ वि॒श्वक॑र्मा। इ॒माने॒वैताभि॑र्लो॒कान्
य॒थापूर्वं॑ दु॒हे। अथो॑ यथा॑ प्रदा॒त्रे पु॒ण्यमा॑शास्ते॑। ए॒वमे॒वैना॑
ए॒तदु॒पस्तौ॑ति। तस्मा॑त्प्रादा॒दित्यु॒नीय॑ वन्द॑माना उपस्तु॒वन्तः
प॒शून्दु॑हन्ति॥ २२ ॥

ब॒हु दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यो॑ ह॒विरि॑ति॒ वाचं॑ वि॒सृज॑ते। य॒थादे॒वतमे॒व
प्रसौ॑ति। दै॒व्यस्य॑ च मानु॒षस्य॑ च व्यावृ॒त्यै। त्रि॒रा॒ह। त्रि॒षत्या॑ हि
दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्त॑राः। अप॑रि॒मितमे॒वाव॑ रुन्धे। न
दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वै॑ दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दुह्यात्॥ २३ ॥

या॒तया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॑ खल्वा॒हुः। पु॒रोडा॑श॒मुखानि॑

वै हवी॑र॒षिः। ने॒त इ॒तः पु॒रो॒डा॒शः॑ ह॒विषो॑ या॒मोऽस्ती॑ति। का॒ममे॒व
दा॒रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒स॒तो वा ए॒ष स॒म्भू॑तः।
यच्छू॒द्रः। अ॒ह॒विरे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो दो॒ग्धी॑ति॥२४॥

अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॑ नो॒त्पुन॑न्ति। य॒दा ख॒लु
वै प॒वि॒त्रम॑त्येति। अथ॑ तद्धि॒विरि॑ति। स॒म्य॑च्यध्व॒मृता॑वरीरित्या॒ह।
अ॒पां चै॒वौष॑धी॒नां च र॒सः स॑ सृ॒जति॑। तस्मा॑द॒पां चो॒ष॑धी॒नां च
र॒समु॑प॒जीवा॑मः। म॒न्द्रा ध॒नस्य॑ सा॒तय॑ इत्या॒ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने
दधा॑ति। सोमे॒न त्वा॑त॒न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॑त्या॒ह॥२५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोमं॑ भक्षयित्वा। स॒व॒त्स॒रः सोमं॑
न पि॒बति॑। पु॒नर्भ॑क्ष्यो॒ऽस्य सोम॑पी॒थो भ॑वति। सोमः॑ ख॒लु वै
सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पि॒बति॑। अ॒पुन॑र्भ॒क्ष्यो॒ऽस्य
सोम॑पी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्। यन्मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पा॒त्रेण॑ वा दा॒रुपा॒त्रेण॑ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि॑ स॒दे॒वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आ॒पो वै र॑क्षो॒घ्नीः। र॒क्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒द॒स्तम॑सि॒
वि॒ष्णवे॑ त्वेत्या॒ह। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः। य॒ज्ञायै॒वैन॑द॒द॒स्तं करो॑ति।
वि॒ष्णो ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गु॒प्त्यै। अ॒न॒धः सा॑दयति। ग॒र्भा॒णां धृ॑त्या॒
अ॒प्र॒पा॒दाय॑। तस्मा॑द्ग॒र्भाः प्र॒जा॒ना॒मप्र॑पादुकाः। उ॒प॒री॒व नि॑दधाति।
उ॒प॒री॒व हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॥२७॥

असीत्या॒ह धृ॑त्यै यज॑माने दधा॒त्यजा॑मित्वाय स्थापयति दुहे॑ दुहन्ति दु॒ह्यादो॒ग्धीति॑ दधीत्या॒ह स्या॒त्सा॒दय॑ति

पञ्च च॥

[३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमित्याह शक्त्यै। यज्ञस्य वै सन्ततिमनु
 प्रजाः पशवो यजमानस्य सन्तायन्ते। यज्ञस्य विच्छित्तिमनु प्रजाः
 पशवो यजमानस्य विच्छिद्यन्ते। यज्ञस्य सन्तिरसि यज्ञस्य त्वा
 सन्तत्यै स्तृणामि सन्तत्यै त्वा यज्ञस्येत्याहवनीयात्सं तनोति।
 यजमानस्य प्रजायै पशूनां सन्तत्यै। अपः प्रणयति। श्रद्धा वा
 आपः। श्रद्धामेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। यज्ञो वा
 आपः॥ २८॥

यज्ञमेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। वज्रो वा आपः।
 वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। आपो
 वै रक्षोघ्नीः। रक्षसामपहत्यै। अपः प्रणयति। आपो वै देवानां प्रियं
 धाम। देवानामेव प्रियं धाम प्रणीय प्रचरति॥ २९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवाऽऽरभ्य
 प्रणीय प्रचरति। वेषाय त्वेत्याह। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टं रक्षः
 प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। धूरसीत्याह। एष वै
 धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥ ३०॥

अध्वर्यु च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
 यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं
 धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव धूर्वति। यश्चैनं धूर्वति।

तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि सस्त्रितम् पप्रितम् जुष्टतम्
वहितम् देवहूतममित्याह। यथायजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ॒हंस्व॒ मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य॑ त्वा चक्षुषा॑ प्रेक्ष॒ इत्याह॑ मित्रत्वाय॑। मा भेर्मा
संविक्था॒ मा त्वा हि॒सिष॒मित्याहाहि॑सायै। यद्वै किं च
वातो॑ नाभि॑ वाति॑। तथ्सर्व॑ वरुणदेवत्यम्। उरु॑ वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य॑ त्वा सवितुः॑ प्रस॒व इत्याह॑ प्रसूत्यै।
अश्विनो॑र्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अ॒ग्नये॒ जुष्टं॑ निर्वपामीत्याह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैनां॑ जुष्टं॑ निर्वपति।
त्रिर्यजुषा॑। त्रय॑ इमे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒मात्यै॑। तूष्णीं चतुर्थम्।
अपरिमितमेवाव॑ रुन्धे। स ए॒वमे॒वानु॑पूर्व॑ ह॒वी॑षि॒ निर्वपति॑॥ ३३॥

इदं देवानामिदम् नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फा॒त्यै त्वा॒
नारा॑त्या॒ इत्याह॑ गुप्त्यै। तमसीव॑ वा ए॒षोऽन्तश्च॑रति। यः प॑रीणहि॑।
सुव॑र॒भि वि॒ ख्ये॒षं वैश्वान॑रं ज्योतिरित्याह। सुव॑रे॒वाभि॑ वि पश्यति॑
वैश्वान॑रं ज्योतिः॑। द्यावा॑पृथि॒वी ह॒विषि॑ गृही॒त उद॑वेपेताम्।
दृ॒हंन्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्याह॑। गृहा॑णां द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑।
उ॒र्वन्तरि॑क्षमन्विहीत्याह॑ गत्यै। अदि॑त्यास्त्वोपस्थे॑ सादयामीत्याह।
इयं॑ वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॑दुपस्थे॑ सादयति। अ॒ग्रे ह॒व्य॑

रक्षस्वेत्याहु गुप्त्यै॥ ३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवीःपि निर्वपति गत्यै चत्वारि च॥ [४]

इन्द्रो वृत्रमहन्। सोऽपः। अभ्यम्रियत्। तासां यन्मेध्यं यज्ञियं सदेवमासीत्। तदपोदक्रामत्। ते दुर्भा अभवन्। यद्वर्भेरप उत्पुनाति। या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपः। ताभिरेवैना उत्पुनाति। द्वाभ्यामुत्पुनाति॥ ३५॥

द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। देवो वः सवितोत्पुनात्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैना उत्पुनाति। अच्छिद्रेण पवित्रेणेत्याह। असौ वा आदित्योऽच्छिद्रं पवित्रम्। तेनैवैना उत्पुनाति। वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरित्याह। प्राणा वा आपः। प्राणा वसवः। प्राणा रश्मयः॥ ३६॥

प्राणैरेव प्राणान्धसं पृणक्ति। सवित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति। पच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्॥ ३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्र वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह।

तेनाऽऽपः प्रोक्षिताः। अग्रये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्रीषोमाभ्यामित्याह।
यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥३८॥

अथो रक्षसामपहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि
यज्ञः। अथो मेध्यत्वार्य। अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह।
रक्षसामपहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः॥३९॥

अस्या एवैतत्त्वचं करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वार्य।
तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं
ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने
हविरध्यवहन्ति। यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय॥४०॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमेवैनत्करोति।
प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह सयत्वार्य। अग्नेस्तनूरसीत्याह।
अग्नेर्वा एषा तनूः। यदोषधयः। वाचो विसर्जनमित्याह। यदा हि
प्रजा ओषधीनामश्नन्ति। अथ वाचं विसृजन्ते। देववीतये त्वा
गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह।
ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यः सुशमिं शमिष्वेत्याह
शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां हविष्कृतः। तान् ह्वयति।

त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः। इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयः सङ्घातं
जेष्मेत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादेवस्य यजमानस्या-
सुरघ्नी वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो
यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदता-
मुपशृण्वन्ति। ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा आह
विजित्यै॥४३॥

वृङ्क्ष एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठ एषां भवति। वरुषवृद्धमसि
प्रति त्वा वरुषवृद्धं वेत्त्वित्याह। वरुषवृद्धा वा ओषधयः। वरुषवृद्धा
इषीकाः समृद्धौ। यज्ञः रक्षाऽस्यनु प्राविशन्। तान्यस्मा पशुभ्यो
निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतः रक्षः परापूता अरातय
इत्याह। रक्षसामपहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षाऽसि निरवादयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वायं। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै वायुः।
पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति। ये शूर्पात्।
देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो
मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽर्दितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या अपहत्या

अस्कन्दाय त्रीणि च॥ _____ [५]

अवधूत॑ रक्षोऽवधूता॑ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै।
अदि॑त्या॒स्त्वग॑सीत्या॑ह। इयं॑ वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॑त्त्वचं
करोति॑। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। पुर॑स्ता॒त्प्रती॑चीनं-
ग्रीव॑मुत्त॑रलो॒मोप॑स्तृणाति॒ मेध्य॑त्वाय॑। तस्मा॑त्पुरस्ता॒त्प्रत्य॑ञ्चः
प॒शवो॑ मेध॒मुप॑तिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्रजा॒ मृगं॑ ग्राहु॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑
नि॒लाय॑त॥ ४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑धिपि॒नष्टि॑।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषो॑ऽस्कन्दाय॑। द्यावा॑पृथि॒वी
स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॒हर्षे॑ता॑ श॒म्यामा॒त्रमे॒कम॒हः।
दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॑ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह॒।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॑त्यै। धि॒षणा॑ऽसि॒ पर्व॑त्या॒ प्रति॑ त्वा दि॒वः
स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह॒। द्यावा॑पृथि॒व्योर्विधृ॑त्यै॥ ४७॥

धि॒षणा॑ऽसि॒ पार्व॑ते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॑तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह॒।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्विधृ॑त्यै। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सव॑ इत्या॑ह॒
प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह॒। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह॒ यत्त्यै॑। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह॒।
य॒थादे॒वत॑मे॒वैना॒नधि॑ वपति॑। धा॒न्यम॑सि॒ धिनु॑हि दे॒वानि॑त्या॑ह॒।
ए॒तस्य॑ य॒जुषो॑ वी॒र्ये॑ण॥ ४८॥

याव॑देका॒ देवता॑ का॒मय॑ते याव॑देका॑। ताव॑दाहु॑तिः प्रथ॑ते। न

हि तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय
 त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पि० पाणूनि कुरुतादित्याह मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत् विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादः। सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवाऽऽमात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धः रक्षो निर्दग्धा
 अरातय इत्याह। रक्षाऽस्येव निर्दहति। अग्निवत्युपदधाति।
 अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
 ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं
 वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ० हेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृ० हति।
 ध्रुवमस्यन्तरिक्षं दृ० हेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृ० हति। ध्रुवमसि
 दिवं दृ० हेत्याह। दिवमेवैतेन दृ० हति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृ० हेत्याह। दिशं एवैतेन दृ० हति।
 इमानेवैतैर्लोकान्दृ० हति। दृ० हन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया

पशुभिः। य एवं वेद। त्रीण्यग्रे कपालान्युपदधाति। त्रयं इमे
लोकाः। एषां लोकानामात्यै। एकमग्रे कपालमुप दधाति। एकं
वा अग्रे कपालं पुरुषस्य सम्भवति॥५२॥

अथ द्वे। अथ त्रीणि। अथ चत्वारि। अथाष्टौ। तस्मादष्टाकपालं
पुरुषस्य शिरः। यदेवं कपालान्युपदधाति। यज्ञो वै प्रजापतिः।
यज्ञमेव प्रजापतिः सः स्मरति। आत्मानमेव तत्सः स्मरति।
तः सः स्मृतमात्मानम्॥५३॥

अमुष्मिंलोकेऽनु परैति। यदष्टावुपदधाति। गायत्रिया
तत्सम्मितम्। यन्नव। त्रिवृता तत्। यदश। विराजा तत्।
यदेकादश। त्रिष्टुभा तत्। यद्वादश॥५४॥

जगत्या तत्। छन्दः सम्मितानि स उपदधत्कपालानि।
इमाँल्लोकाननुपूर्वं दिशो विधृत्यै दहति। अथाऽऽयुः प्राणान्मृजां
पशून् यजमाने दधाति। सजातानस्मा अभितो बहुलान्करोति।
चितः स्थेत्याह। यथायजुरैवैतत्। भृगूणामङ्गिरसां तपसा
तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि तपसा तपति। तानि ततः
संस्थिते। यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति
चतुष्पदयर्चा वि मुञ्चति। चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति
तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दहति सम्भवति तः सः स्मृतमात्मानं द्वादश संस्थिते त्रीणि च॥—[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामि-

त्याह। अ॒श्विनौ हि दे॒वाना॑म॒ध्वर्यू॑ आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
यत्यै॑। सं व॑पा॒मीत्या॑ह। य॒थादे॒वत॑मे॒वैनानि॑ संव॑पति। समा॒पो
अ॒द्भिर॑ग्मत॒ समो॑ष॒धयो॒ रसे॑नेत्या॑ह। आपो॒ वा ओष॑धीर्जि॒न्वन्ति॑।
ओष॑धयोऽपो जि॒न्वन्ति॑। अ॒न्या वा ए॒तासा॑म॒न्या जि॒न्वन्ति॑॥५६॥

तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒ रे॒वती॒र्जग॑तीभि॒र्मधु॑मती॒र्मधु॑मतीभिः
सृ॒ज्यध्व॑मित्या॑ह। आपो॒ वै रे॒वतीः॑। प॒शवो॑ जग॑तीः। ओष॑धयो
मधु॑मतीः। आप॒ ओष॑धीः प॒शून्। ताने॒वास्मा॑ एक॒धा स॒सृ॒ज्य।
मधु॑मतः करोति। अ॒द्भ्यः परि॒ प्रजा॑ताः स्थ॒ सम॒द्भिः पृ॑च्यध्व॒मिति॑
प॒र्याप्ला॑वयति। यथा॒ सुवृ॑ष्ट इ॒माम॑नुवि॒सृत्य॑॥५७॥

आप॒ ओष॑धीर्म॒हय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। जन॑यत्यै त्वा
संयौ॑मीत्या॑ह। प्र॒जा ए॒वैतेन॑ दा॒धार। अ॒ग्नये॑ त्वाऽग्री॒षोमा॑भ्या॒मित्या॑ह
व्यावृ॑त्त्यै। म॒खस्य॒ शिरो॑ऽसीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः।
यत्पु॑रो॒डाशः॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह॥५८॥

घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॑ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॑माने दधाति। उ॒रु
प्र॑थस्वो॒रु ते य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑
प्रथ॑यति। त्वच॑ गृ॒ह्णीष्वे॒त्याह॑। सर्व॑मे॒वैन॑स॒ सत॑नुं करोति। अथाऽऽप
आ॒नीय॒ परि॑मार्ष्टि। मा॒स ए॒व तत्त्वच॑ दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒सं
छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मासे॒ प्रवृ॑ज्यते। यत्पु॑रो॒डाशः॑। स ई॒श्वरो॑

यजमानः शुचा प्रदहः। पर्यग्निं करोति। पशुमेवैनमकः।
शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्निं करोति। त्र्यावृद्धिं यज्ञः। अथो
रक्षसामपहत्यै। अन्तरितः रक्षोऽन्तरिता अरांतय इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितः रक्षाङ्गस्य-
जिघांसन्। दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षाङ्ग-
स्यपाहन्। देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैनङ्ग-
श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अग्निस्ते
तनुवं माऽतिधागित्याहाऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यः रक्षस्वेत्याह
गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव हवींष्यभि-
व्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै करोति। मस्तिष्को
वै पुरोडाशः। तं यन्नाभिं वासयेत्। आविर्मस्तिष्कः स्यात्।
अभिवासयति। तस्माद्बुहा मस्तिष्कः। भस्मनाऽभिवासयति।
तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलति-
भावुको भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य पशवः
प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्धसम्पृणक्ति। न प्रमायुका भवन्ति।
यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्। यदेवमभिवासयति।

यजमानमेव प्रजयां पशुभिः समर्धयति। देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्।
कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति। सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः सन्त्यदधत। तस्मादाहुः।
अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणाऽऽपः। अभ्यपातयत्। तत
एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यपातयत्॥६५॥

ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यपातयत्। ततस्त्रितो-
ऽजायत। यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्यो-
ऽजायन्त। तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या
अमृजत् सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिम्नुक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिम्नुक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति। श्यावदन्नग्र-
दिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो वीरहणि। वीरहा
ब्रह्महणि। तद्वह्महणं नात्यच्यवत। अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धौ।
उल्मुकेनाभि गृह्णाति श्रुतत्वाय। श्रुतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आहु गुप्त्यै छत्रं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातयत्सूर्याभिनिम्नुक्ते देवाः॥[८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानांमध्वर्यू आस्ताम्।
पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद् इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। सहस्रभृष्टिः शततैजा
इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतैजा

इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेजं एवास्मिन्दधाति। विषाद्वै नामासुर आसीत्। सोऽबिभेत्।
यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्। सा
मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य लोहितं पृथिवीमनु
व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनं देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं
मा हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। ब्रजं गच्छ
गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै ब्रजो गोस्थानः। छन्दांस्येवास्मै
ब्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः।
वृष्टिमेवाव रुन्धे। ब्रधान देव सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ
बध्नाति परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुक्त्यै। अरुरुर्वै नामासुर आसीत्।
स पृथिव्यामुपमृप्तोऽशयत्। तं देवा अपहतोऽरुरुः पृथिव्या इति
पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अपहतोऽरुरुः पृथिव्या
इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवं वा अयमितः
पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः पर्यबाधन्त।
भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति यदाह। भ्रातृव्यमेव

दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुरहरति। पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति।
द्वितीयः हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव एवैनमपहन्ति।
तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति। असुराणां वा
इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति। तावद्देवानाम्। ते देवा
अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

क्यन्त्रो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृहीथेति। ते वसवस्त्वेति
दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्। आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः।
तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा। रुद्रैः प्रत्यञ्चः।
आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः सव
इत्याहु प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याहु। इषितः हि कर्म
क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्। प्राचीनमुदीचीनं
मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्। प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति।
मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति॥ ७५॥

प्राञ्चौ वेद्यः सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा अतितिष्ठद्रक्षाः स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुन्खिनीः प्रजाः स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयंतीं खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥ ७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथा-यजुरेवैतत्॥ ७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि स्वधा असीतिं योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य विसृपो विरप्शिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयं चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां

देवयजनीं कृत्वा ॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्यं यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचंश्च सम्मृद्धि। पत्नीं
सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति। आपो
वै रक्षोघ्नीः ॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप आसन्।
यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः। स्फ्यमुदस्यन्। यं
द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति ॥८२॥

वै वायुराहं परावतीत्याहहं द्वितीयं हरतीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोतकृत्वा
रक्षोघ्नीरर्पयति ॥ [९]

वज्रो वै स्फ्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्फ्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्यै। उत्करेऽधि प्रवृश्चति ॥८३॥

यथोपधायं वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पंवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वायै। अथो पाप्मानं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।

यज्ञस्य॑ मिथुन॒त्वाय॑। अथो॑ पुरो॒रुच॑मे॒वैतां द॑धाति। उत्तर॑स्य॒ कर्म॒णोऽनु॑ख्यात्यै। न पुरस्ता॑त्प्रत्यगुप॑सादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्ता॑त्प्रत्यगुप॑सादयेत्। अन्यत्रा॑ऽऽहुतिप॒थादि॒ध्मं प्रति॑-
पादयेत्। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। अप॑राध्रुयाद्ब॒र्हिषा॑ प्र॒जाना॑ प्र॒जन॑नम्।
प॒श्चात्प्रा॑गुप॑सादयति। आ॒हुति॒पथे॑ने॒ध्मं प्रति॑पादयति। स॒म्प्रत्ये॑व
ब॒र्हिषा॑ प्र॒जाना॑ प्र॒जन॑नमु॒पैति॑। दक्षि॑णमि॒ध्मम्। उत्तरं॑ ब॒र्हिः।
आ॒त्मा वा इ॒ध्मः। प्र॒जा ब॒र्हिः। प्र॒जा ह्या॑त्मन् उत्तर॑तरा ती॒र्थे।
ततो॑ मेध॑मुप॒नीय॑। यथा॑दे॒वतमे॒वैन॑त्प्रति॑ष्ठापयति। प्रति॑ तिष्ठति
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्य॑ज॑मानः॥८५॥

वृश्च॑ति सा॒दये॑दि॒ध्मः पञ्च॑ च॥ [१०]

तृतीयस्यां देवस्यांश्चपुरुं यो वै पूर्वेषु कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्सोऽपोऽवधूतं धृष्टिर्देवस्येत्याहु सं
वंपामि देवस्य स्फ्यमा दंदे वज्रो वै स्फ्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रंवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षंसामन्तरहित्यै द्वौ वाव पुरुषौ
यददश्चन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षंसामपंहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वार्य। सुचः
सम्मार्ष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वार्य। अथ
जुहूम। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः क्लृप्ताः
समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः। य एवं वेद।
यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति। अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेता वर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्। वृष्टिमेवोद्यच्छति।
तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्। मूलतोऽधस्तात्।
तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्जं
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः। मूलेन मूलं
प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्न्युपरिष्ठाल्लोमानि। प्रत्यश्न्यधस्तात्॥४॥

सुगृह्येषा। प्राणो वै सुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्सुव्यः।
 आत्मा ध्रुवा। अन्नं सम्मार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो भूत्वा।
 आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः शुभयति। तस्मात्सुवमेवाग्रे
 सम्मार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति।
 तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥५॥
 जुहूर्मृज्याद्ववतीति प्रत्यञ्चस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥ [१]

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्। तेन वयः
 सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि स्वाहेति सुखसम्मार्जनान्यग्नौ
 प्र हरति। आपो वै दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे।
 अनुष्टुभर्चा। आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रः
 सुखसम्मार्जनानि॥६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वयां देवतया समर्धयति। अथो
 ऋग्वाव योषां। दर्भो वृषां। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे
 करोति प्रजननाय। प्रजायते प्रजयां पशुभिर्यजमानः। तान्येके
 वृथैवापांस्यन्ति। तत्तथा न कार्यम्। आरब्धस्य यज्ञियस्य कर्मणः
 सविदोहः॥७॥

यद्यैनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्।
 अद्धिर्मार्जयित्वोत्क्रे न्यस्येत्। यद्वै यज्ञियस्य कर्मणो-
 ऽन्यत्राऽऽहुतीभ्यः सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा। एतां

हि तस्मै॑ प्रति॒ष्ठां दे॒वाः स॒मभ॑रन्। यद॒द्विर्मा॑र्जयति। तेन॑ शान्तम्।
यदु॑त्क॒रे न्य॒स्यति॑। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैनानि॑ तद्र॑मयति॥८॥

प्रति॑ तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यजमानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॑
वा ए॒तद्रूप॑म्। यथ्सु॑ख्स॒म्मार्ज॑नानि। स्त॒म्बशो॑ वा ओष॑धयः।
तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रियो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रियः प॑शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॑ग्नेर्ध॑ति। न॒व॒दाव्या॑सु वा ओष॑धीषु प॒शवो॑
रमन्ते॥९॥

न॒व॒दा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रियो ह॒ वै न॑वदा॒वः
प॑शूनाम्। ताव॑त्प्रियः प॑शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॑हर॑न्ति।
तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒तरस्मि॑न्थ्स॒म्मृज्या॑त्। प॑शूनां धृ॒त्यै।
यो भू॒ताना॑मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृषा॑। प॑शून्स्माकं॑ मा
हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑ स्वाहेत्य॑ग्निस॒म्मार्ज॑नान्य॒ग्नौ प्र॑हर॑ति।
ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑। ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वा॑मे॒वैनानि॑ योनिम्। स्वां
प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति। प्रति॑ तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुख्सम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हि॑सीः षट् च॥—————[२]

अय॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॑त्नीकः। न प्र॒जाः प्र॑जायेरन्।
प॒त्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
स॒न्नह्ये॑त। प्रि॒यं ज्ञा॒तिरु॑न्ध्यात्। आसी॑ना स॒न्नह्ये॑त। आसी॑ना
ह्येषा॑ वी॒र्यं॑ क॒रोति॑॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत्। अनया समदन्दधीत। देवानां पत्न्या
समदन्दधीत। देशादक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो गोपीथाय।
आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवेनां केवलीं कृत्वा। आशिषा
समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये सुकृताय कमित्याह। एतद्वै
पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवेनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योक्त्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति योक्त्रेण।
यद्योक्त्रम्। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य क्लृप्त्यै। युक्तं क्रियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिं ग्रन्धाति। आशिषं एवास्यां परि
गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य
तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नीं। यज्ञस्य धृत्या
अशिथिलं भावाय। सुप्रजसस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं सेदिमेत्याह।
यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तं धीयाता इति प्रजात्यै।
महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर्वपामि देवयज्याया इत्याह।
आमेवैतामा शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्। ततः

प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति। तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम् हि। आज्येन प्रचरन्ति। यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय। पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नीं यज्ञस्य करोति। मिथुनं तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै। अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्ववति। यज्ञस्य सन्तत्यै। तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै। स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानामित्याह। यथायजु-रेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे भवेत्याह। आमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्। प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति। पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ सञ्चरतः। शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अथाऽऽज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि वा

उ॒ताऽऽहुः॑। यथा॑ ह॒ वै योषां॑ सु॒वर्ण॑ः॒ हिर॑ण्यं पे॒शलं बिभ्र॑ती
रू॒पाण्यास्ते॑। ए॒वमे॒ता ए॒तर्ही॑ति। आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वताः॑॥२०॥

ए॒षा हि वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ त॒नूः। यदा॑ज्यम्। तत्रो॒भयो॑र्मीमा॒ः सा।
जा॒मि स्यात्। यद्यजु॑षाऽऽज्यं॒ यजु॑षाऽप॒ उ॒त्पुनी॑यात्। छन्द॑साऽप॒
उ॒त्पुना॑त्यजा॒मित्वा॑य। अथो॑ मिथुन॒त्वाय॑। सा॒वित्रि॒यर्चा।
स॒वितृ॑प्र॒सूतं मे॒ कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वितृ॑प्र॒सूतमे॒वास्य॒ कर्म॑ भवति।
प॒च्छो गा॑यत्रि॒या त्रि॒ष्वमृ॑द्ध॒त्वाय॑। अ॒द्भिरे॒वौष॑धीः सं न॑यति।
ओष॑धीभिः प॒शून्। प॒शुभि॑र्यज॒मानम्। शुक्रं॑ त्वा॒ शुक्रा॑यां
ज्योति॑स्त्वा॒ ज्योति॑ष्य॒र्चिस्त्वा॒ऽर्चिषी॑त्याह॒ सर्व॑त्वाय॑। पर्या॑प्त्या
अन॑न्तरायाय॥२१॥

ईक्ष॑त आह॒ शास्ते॑ लो॒का दे॒वतां॑ भवति॒ षट् च॑॥ [४]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। स ए॒तमिन्द्र॑ आज्य॑स्यावका॒शम॑-
पश्य॑त्। तेना॒वैक्ष॑त। ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। य ए॒वं
वि॒द्वाना॑ज्यम॒वेक्ष॑ते। भव॑त्यात्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति।
ब्र॒ह्मवा॑दिनो॑ वदन्ति। यदा॑ज्ये॒नान्यानि॑ ह॒वीः॒ष्यंभि॑घारय॑ति॥२२॥

अथ॒ केनाऽऽज्य॑मिति॑। स॒त्येने॑ति॑ ब्रूयात्। चक्षु॑र्वै स॒त्यम्।
स॒त्येनै॒वैन॑द॒भि घा॑रयति। ई॒श्वरो॑ वा ए॒षोऽन्यो॑ भवि॑तोः। यश्चक्षु॑षा-
ऽऽज्यम॒वेक्ष॑ते। नि॒मील्या॑वैक्षेत। दा॒धारा॑त्मश्चक्षुः॑। अ॒भ्याज्यं॑
घारय॑ति। आज्यं॑ गृह्णा॑ति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुहां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्वेवाव रुन्धे। अष्टावुपभृतिं।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुहां गृह्णन्भूयो
गृह्णीयात्। अष्टावुपभृतिं गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं
करोति। गौर्वै स्रुचः। चतुर्जुहां गृह्णाति। तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृतिं। तस्मादष्टाशफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। साऽस्मै सस्कृतेषमूर्जं दुहे।
यज्जुहां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृतिं। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिधारयति गृह्णाति ध्रुवायां चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्धे च॥ [५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महि-
मानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्रं
एव यज्ञं नयन्ति। अग्रे यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो
वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः
स्थेत्याह॥२७॥

तेनाऽऽपः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुग्न्यस्त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यश्च ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः। यथा सूर्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि पितृणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणोरोत्तरस्यै निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ। अनतिस्कन्दन् ह पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतदेवं क्रियते॥३०॥

ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेत्याह। पृथिव्यामेवोर्जं दधाति। तस्मात्पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिं वि स्रंसयति। प्रजनयत्येव तत्। ऊर्ध्वं प्राञ्चमुद्धूढं प्रत्यश्चमा यच्छति। तस्मात्प्राचीनं रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते। विष्णोः स्तूपोऽसीत्याह। यज्ञो वै

विष्णुः॥ ३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्यमेवैनं करोति।
इयन्तं गृह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयन्तं गृह्णाति।
यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयन्तं गृह्णाति। एतावद्वै पुरुषे वीर्यम्।
वीर्यसम्मितम्॥ ३२॥

अपरिमितं गृह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। तस्मिन्पवित्रे
अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान
एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामीत्याह। यथा-
यजुरेवैतत्। स्वासस्थं देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनंस्वासस्थं
करोति॥ ३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा
एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्नं स्तृणाति। प्रजयैवैनं
पशुभिरनतिदृश्नं करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तत्स्वयं परिधीन्परि दधाति।
गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥ ३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः
परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ। प्राणापानावेवास्मिन्द-
धाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह। रक्षंसामपंहत्यै।

कस्या॑श्चिद॒भि॒श॑स्त्या॒ इत्या॑ह। अप॑रि॒मि॒तादे॒वैन॑ पाति॥ ३५॥

वी॒ति॒होत्रं॑ त्वा क॒व॒ इत्या॑ह। अ॒ग्नि॒मे॒व हो॒त्रेण॑ स॒म॒र्ध॒यति॑।
द्यु॒मन्त॑ः॒५ स॒मि॒धीम॒हीत्या॑ह स॒मि॒द्धौ। अ॒ग्ने बृ॒हन्त॑म॒ध्वर॑ इत्या॑ह
वृ॒द्धौ। वि॒शो य॒त्रे स्थ॑ इत्या॑ह। वि॒शां य॒त्यै। उ॒दी॒चीना॑ग्रे
नि द॑धाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। वसू॑नाः॒ रु॒द्राणा॑मादि॒त्याना॑ः॒ सद॑सि
सी॒देत्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒व स॒दने॑ प्र॒स्तर॑ः सा॒दय॑ति। जु॒हूर॑सि
घृ॒ताची॑ नाम्नेत्या॑ह॥ ३६॥

अ॒सौ वै जु॒हूः। अ॒न्तरि॑क्षमु॒पभृ॑त्। पृ॒थि॒वी ध्रु॒वा। तासा॑मे॒तदे॒व
प्रि॒यं नाम॑। यद्घृ॒ताची॑ति। यद्घृ॒ताची॑त्याह। प्रि॒येणै॒वैना॑ नाम्ना
सा॒दय॑ति। ए॒ता अ॑सद॒न्धसु॑कृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। स॒त्यं वै सु॑कृ॒तस्य॑
लो॒कः। स॒त्य ए॒वैनाः॑ सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के सा॑दयति। ता वि॒ष्णो
पा॒हीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पा॒हि य॒ज्ञं पा॒हि
य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॒ज्ञनि॑य॒मित्या॑ह। य॒ज्ञाय॑ य॒ज॑मा॒नाया॑ऽऽत्म॒नै।
तेभ्य॑ ए॒वाऽऽशि॑ष॒माशा॑स्तेऽना॒त्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति षट् च॥

[६]

अ॒ग्नि॒ना वै हो॒त्रा। दे॒वा अ॑सु॒रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
स॒मि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॑ह भ्रातृ॒व्याऽभि॑भूत्यै। ए॒क॒वि॒ंशति॑-
मि॒ध्मदा॑रूणि॒ भव॑न्ति। ए॒क॒वि॒ंशो वै पु॑रुषः। पु॒रुष॑स्याऽऽस्यै।
प॒ञ्चद॑श॒ध्मदा॑रू॒ण्यभ्या॑ द॑धाति। प॒ञ्चद॑श॒ वा अ॑र्ध॒मा॒सस्य॑ रात्रयः।

अ॒र्ध॒मा॒स॒शः स॑व॒त्स॒र आ॑प्यते। त्री॒न्प॒रि॒धी॒न्प॒रि॒ द॑धाति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मि॒धा॒वा द॑धाति। अ॒नू॒या॒जे॒भ्यः स॒मि॒ध॒मति॑ शिनष्टि।
ष॒ट्थ॒स॒म्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तू॒ने॒व प्री॑णाति। वे॒दे॒नो॒प वा॑जयति।
प्रा॒जा॒प॒त्यो वै वे॑दः। प्रा॒जा॒प॒त्यः प्रा॒णः। यज॑मान आ॒हव॒नीयः॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॒णं द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रु॒पं वा॑जयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒दे॒नो॒प॒य॒त्य॑ स्रु॒वेण॑ प्रा॒जा॒प॒त्यमा॑घार॒मा घा॑रयति। य॒ज्ञो वै प्र॒जा॒प॒तिः।
य॒ज्ञमे॒व प्र॒जा॒प॒तिं मु॒ख॒त आ॑र॒भते॑। अथो॑ प्र॒जा॒प॒तिः सर्वा॑
दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्नि॒म॒ग्नी॒त्रि॒स्त्रिः॒ सं मृ॑द्धीत्या॒ह।
त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रि॒धी॒न्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒ना॒त्ये॒वैनान्॑। त्रि॒स्त्रिः॒
सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। अथो॑ ए॒ते वै दे॒वा॒श्वाः।
दे॒वा॒श्वा॒ने॒व त॒त्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒क॒स्य॒ सम॑ष्ट्यै। आसी॑नो॒
ऽन्य॑मा॒घार॒मा घा॑रयति॥४१॥

तिष्ठ॑न्न॒न्यम्। यथा॑ऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा यु॒ञ्ज्यात्। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञं
यु॑नक्ति। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒क॒स्या॒भ्यू॒ढ्यै॒ वह॑न्त्ये॒नं ग्रा॒म्याः प॒शवः॑। य
ए॒वं वे॑द। भु॒वं॒नम॑सि॒ वि प्र॑थ॒स्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै भु॑वं॒नम्। य॒ज्ञ ए॒व
यज॑मानं प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ प्रथयति। अ॒ग्ने य॑ष्ट॒रि॒दं नम॑ इत्या॒ह॥४२॥

अ॒ग्नि॒र्वै दे॒वानां॑ य॒ष्टा। य ए॒व दे॒वानां॑ य॒ष्टा। तस्मा॑ ए॒व

नमस्करोति। जुह्वेद्यग्निस्त्वाँ ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
 देवस्त्वाँ सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै जुहूः।
 सावित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू मा वामव
 क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा मा
 सन्ताप्तमित्याहाहिः सायै। लोकं मे लोककृतौ कृणुतमित्याह।
 आमेवैतामा शास्ते। विष्णोः स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
 एतत्खलु वै देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापरा-
 जित आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
 दिविस्पृशमित्याह वृद्धैः। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
 एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः सुवर्गं
 लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः सुवर्गं लोकमेति।
 अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै। इन्द्रावान्ध्रस्वाहेत्याह।
 इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्वाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
 यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण आघारः।
 यत्सः स्पृशयेत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणं दध्यात्। असः स्पृशयन्नत्या
 क्रामति। यजमान एव प्राणं दधाति। पाहि माऽग्ने दुश्चरितादा मा
 सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतं दुश्चरितम्। ऋजुकर्म९
सत्य९ सुचरितम्। अग्निरेवैनं वृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति।
ऋजुकर्मे सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते। आत्मनो
गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः। आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आधारमाधार्य ध्रुवा९ समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
प्रति दधाति। द्विः समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः। त्रिरेव
समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवेतद्यज्ञस्य। अथो त्रयो
वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मखस्य शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा
ज्योतिरङ्गामित्याह। ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणं दधाति हि यज्ञो धारयति नम इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह
ध्रुवेवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥

[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।
यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्क-
र्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोक९ शिर्षति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न
प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडाया दधाति।
हस्त्या९ होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रति-
ष्ठापयति। इडाया वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गलावनक्ति पर्वणोः।

द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुपं स्तृणाति। द्विरा दधाति।
सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि।
यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुपं ह्वयते। पशवो वा
इडा। तस्मात्थसाऽन्वारभ्या। अध्वर्युणां च यजमानेन च। उपहृतः
पशुमानसानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडाये देवतानामुपह्वे।
उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्।
यामुपह्वयते। प्राणानां सा। वाचं चैव प्राणांश्चाव रुन्धे।
अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो
मीमांसा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो
निर्वपस्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मयाऽभागयाऽनुवक्ष्यथेति वागब्रवीत्। नाहमभागा
पुरोनुवाक्या भविष्यामीति पुरोनुवाक्या। नाहमभागा याज्या
भविष्यामीति याज्या। न मयाऽभागेन वषट्कारिष्यथेति वषट्कारः।
यद्यजमानभागं निधाय पुरोडाशं बर्हिषदं करोति। तानेव
तद्वागिनः करोति। चतुर्धा करोति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति
तिष्ठति। बर्हिषदं करोति॥५४॥

यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा बर्हिः। यजमानमेव प्रजासु

प्रतिष्ठापयति। तस्मादस्त्राऽन्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति। मा९-
सेनाऽन्याः। अथो खल्वाहुः। दक्षिणा वा एता हविर्यज्ञस्यान्तर्वेद्यं
रुध्यन्ते। यत्पुण्ड्राशं बर्हिषदं करोतीति। चतुर्धा करोति। चत्वारो
ह्येते हविर्यज्ञस्यर्त्विजः॥५५॥

ब्रह्मा होताऽध्वर्युरग्नीत्। तमभि मृशेत्। इदं ब्रह्मणः। इदं
होतुः। इदमध्वर्योः। इदमग्नीध इति। यथैवादः सौम्येऽध्वरे।
आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे प्रथमाया
दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिं यजमान ऋध्नोति।
सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरभि घारयति।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेन ब्रह्मणे
ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो ब्रह्मा॥५७॥

सविता यज्ञस्य प्रसूत्यै। अथ काममन्येन। ततो
होत्रे। मध्यं वा एतद्यज्ञस्य। यद्धोता। मध्यत एव यज्ञं
प्रीणाति। अथाध्वर्यवे। प्रतिष्ठा वा एषा यज्ञस्य। यदध्वर्युः।
तस्माद्धविर्यज्ञस्यैतामेवाऽऽवृतमनु॥५८॥

अन्या दक्षिणा नीयन्ते। यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै। अग्निमग्नीथ्सकृत्सं-
कृत्सं मृड्ढीत्याह। पराडिव ह्येतरहि यज्ञः। इषिता दैव्या होतार
इत्याह। इषितं हि कर्म क्रियते। भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः
सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहीत्याह। आमेवैतामा शास्ते। स्वगा दैव्या

होतृभ्य इत्याह। यज्ञमेव तत्स्वगा करोति। स्वस्तिर्मानुषेभ्य इत्याह। आमेवैतामा शास्ते। शं योर्ब्रूहीत्याह। शंयुमेव बार्हस्पत्यं भागधेयेन समर्धयति॥५९॥

चरत्यध्वर्युः प्रजातिर्ह्वयते वेदाब्रवीद्वरहिषदं करोत्यृत्विजो दधाति ब्रह्माऽनुकरोति चत्वारि च॥—[८]

अथ सुचावनुष्टुभ्यां वाजवतीभ्यां व्यूहति। प्रतिष्ठा वा अनुष्टुक्। अन्नं वाजः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। प्राचीं जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्। जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान् यजमानः। अस्मिँल्लोके प्रति तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वा-ऽऽदित्येभ्यस्त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। सुक्षु प्रस्तरमनक्ति। इमे वै लोकाः सुचः। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति। त्रय इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव यजमानं तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। वियन्तु वय इत्याह। वय एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय। आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या ईशते। वृष्टिमेवाव

रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव
रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते। आयुष्पा
अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवाऽऽत्मन्धत्ते। यावद्वा अध्वर्युः
प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते। चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे
पाहीत्याह। चक्षुरेवाऽऽत्मन्धत्ते। ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं
परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पुणिभिर्वीयमाण इत्याह।
अग्नय एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्त्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन शमयति।
जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत।
यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। सऽस्त्रावभागाः स्थेत्याह।
वसवो वै रुद्रा आदित्याः सऽस्त्रावभागाः। तेषां तद्वाग्धेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
अग्नेर्वापन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं वा अग्निरपन्नगृहः।
अस्या एवैने सदाने सादयति। सुम्नाय सुम्निनी सुम्ने मां

धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि
धुर्यो पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायो-
ऽशीततनो इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि
प्रसित्यै पाहि दुरिष्ठ्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
आमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः
स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्त-
मात्स्वाऽव रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्।
वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि।
गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्थितम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। प्रजापतेर्वा
एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव
करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः होताऽऽहवनीयांश्चतृणन्नेति।
यज्ञमेव तत्सं तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्। तं सन्ततमुत्तरेऽर्धमास
आलभते॥७०॥

तं कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति। वाताद्वा
अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्के। देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित्याह।
यत एव यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥ ७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टीमेवाव रुन्धे पर्यधत्था इत्याह समिष्ठौ भागधेयन्धत्तमित्याह वा इध्मसं
वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो
वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य
आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि
वरुणस्य पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनो मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥ ७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यं कर्म सुकृतस्य
लोकः। अग्निरेवैनो धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य लोके दधाति।
स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह। आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै
सन्त्वाय। समायुषा सं प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्न्यै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिँल्लोके प्रति
तिष्ठानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। अथो वाग्वा अनुष्टुक्।

वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै मिथुनाद्विद्योतमानः
स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै
तस्य विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योक्तुं ब्रह्मणा।
आदायै नत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा
नयति। रेत एवास्यां प्रजां दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः।
मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवं वेद। विन्दते
परिवेष्टारम्। तमुत्करो। यं देवा मनुष्येषु। उपवेषमधारयन्। ये
अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नश्चतुष्पदः। ध्रुवाननप-
गान्कुर्विति पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन एवेनान्कुरुते।
धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा सः शितः। योपवेषे शुक्।
साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुनुद ओकंसः। सपत्नो यः
पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि तिस्रः
परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति रोचनायावत्।
सूर्यो असद्विवि। परमान्तो परावतम्॥७८॥

इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समाभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सशितः। शुचैवैनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्।
 शुचैवैनमर्पयति॥ ७९॥

प्रत्युष्टं दिवः शिल्पमयंज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्णिंया अथ सुचौ
 यो वा अयंथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयंज्ञ एषा हि विश्वेषां देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं कालेकाले नवससतिः॥७९॥
 प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने क्लीबम्।
आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठाय भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय स्त्रीषखम्।
प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शर्व्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आत्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय भिषजम्।
प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्। बलायोपदाम्।
वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्। सर्पदेव-

ज॒नेभ्योऽप्र॑तिपदम्। अवै॑भ्यः कित॒वम्। इ॒र्यता॑या अकि॑तवम्।
पि॒शा॒चेभ्यो॑ बिदलका॒रम्। या॒तु॒धा॒नेभ्यः॑ कण्टकका॒रम्॥५॥

उ॒थ्सा॒देभ्यः॑ कु॒जम्। प्र॒मुदे॑ वाम॒नम्। द्वा॒भ्यः स्रा॒मम्।
स्व॒प्रा॒या॒न्धम्। अध॑र्माय बधि॒रम्। सं॒ज्ञा॒नाय॑ स्मरका॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒योप॑सदम्। आ॒शि॒क्षायै॑ प्र॒श्नि॒नम्। उ॒प॒शि॒क्षायै॑
अभि॑प्र॒श्नि॒नम्। म॒र्या॒दायै॑ प्र॒श्न॒विवा॒कम्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑ह॒त्याय॑ पिशु॒नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॒त्तार॑म्।
औ॒प॒द्र॒ष्टाय॑ सङ्ग॒ही॒तार॑म्। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्। प्रि॒याय॑
प्रि॒यवा॑दिनम्। अरि॑ष्ट्या अश्व॒सा॒दम्। मे॒धाय॑ वासः पल्पू॒लीम्।
प्र॒का॒माय॑ रजयि॒त्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॒र्वाहा॑रम्। प्र॒भाया॑ आग्ने॒न्धम्। नाक॑स्य पृ॒ष्ठाया॑भि॒-
षे॒त्तार॑म्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टपा॑य पात्रनिर्णे॒गम्। दे॒व॒लो॒काय॑ पे॒शिता॑रम्।
म॒नु॒ष्य॒लो॒काय॑ प्र॒करि॑तारम्। स॒र्वेभ्यो॑ लो॒केभ्य॑ उप॒से॒त्तार॑म्।
अ॒व॒र्त्यै व॒धायो॑पमन्थि॒तार॑म्। सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ भा॒ग॒दु॒घम्।
व॒र्षि॑ष्ठाय॒ नाका॑य परि॒वे॒ष्टार॑म्॥८॥

अ॒र्मेभ्यो॑ ह॒स्ति॒पम्। ज॒वाया॑श्च॒पम्। पु॒ष्ट्यै गो॒पा॒लम्।
तेज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑यावि॒पाल॑म्। इ॒रा॒यै की॒नाश॑म्।
की॒ला॒लाय॑ सु॒राका॑रम्। भ॒द्राय॑ गृ॒ह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्त॒धम्।
अ॒ध्य॑क्षा॒यानु॑क्ष॒त्तार॑म्॥९॥

मन्यवेऽयस्तापम्। क्रोधाय निस्रम्। शोकायाभिस्रम्।
 उत्कूलविकूलाभ्यां त्रिस्थिनम्। योगाय योक्तारम्। क्षेमाय
 विमोक्तारम्। वपुषे मानस्कृतम्। शीलायाञ्जनीकारम्। निर्ऋत्यै
 कोशकारीम्। यमायासूम्॥१०॥

यम्यै यमसूम्। अथर्वभ्योऽवतोकाम्। संवत्सराय
 पर्यारिणीम्। परिवत्सरायाविंजाताम्। इदावत्सरायापस्कद्वरीम्।
 इद्वत्सरायातीत्वरीम्। वत्सराय विजर्जराय। संवत्सराय
 पलिक्रीम्। वनाय वनपम्। अन्यतोरण्याय दावपम्॥११॥

सरोभ्यो धैवरम्। वेशन्ताभ्यो दाशम्। उपस्थावरीभ्यो बैन्दम्।
 नड्डुलाभ्यः शौष्कलम्। पार्याय कैवर्तम्। अवार्याय मार्गारम्।
 तीर्थेभ्य आन्दम्। विषमेभ्यो मैनालम्। स्वनेभ्यः पर्णकम्। गुहाभ्यः
 किरातम्। सानुभ्यो जम्भकम्। पर्वतेभ्यः किम्पूरुषम्॥१२॥

प्रतिश्रुत्काया ऋतुलम्। घोषाय भुषम्। अन्ताय
 बहुवादिनम्। अनन्ताय मूकम्। महसे वीणावादम्। क्रोशाय
 तूणवध्मम्। आक्रन्दाय दुन्दुभ्याघातम्। अवरस्पराय शङ्खध्मम्।
 ऋभुभ्योजिनसन्धायम्। साध्येभ्यश्चर्मणम्॥१३॥

बीभत्सायै पौल्कसम्। भूत्यै जागरणम्। अभूत्यै स्वपनम्।
 तुलायै वाणिजम्। वर्णाय हिरण्यकारम्। विश्वेभ्यो देवेभ्यः
 सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लावम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्यृद्ध्या

अपगल्भम्। स॒ःश॒राय॑ प्र॒च्छिद॑म्॥१४॥

हसा॑य पु॒ःश्च॒लूमा ल॑भते। वी॒णावा॒दं ग॑ण॒कं गी॑ताय॑। याद॑से
शाबु॒ल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रव॒तीम्। तू॒णव॒ध्मं ग्रा॑म॒ण्यं पा॑णिसङ्घा॒तं
नृ॒त्ताय॑। मोदा॑यानु॒क्रोश॑कम्। आ॒न॒न्दाय॑ तल॒वम्॥१५॥

अ॒क्ष॒रा॒जाय॑ कि॒तव॑म्। कृ॒ताय॑ सभा॒विन॑म्। त्रेता॑या आदि॒-
नव॑द॒र॒शम्। द्वा॒प॒राय॑ बहिः॑ सद॑म्। कल॑ये सभा॒स्था॒णुम्।
दुष्कृ॑ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिण॑म्। पि॒शा॒चेभ्यः॑
सै॒लग॑म्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्य॒च्छम्। निर्ऋ॑त्यै गोघा॒तम्। क्षु॒धे
गो॑वि॒कर्त॑म्। क्षु॒त्तृष्णा॑भ्या॒न्तम्। यो गां वि॒कृन्त॑न्तं मा॒ःसं
भि॒क्ष॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै॑ पी॒ठस॑र्पि॒ण॒मा ल॑भते। अ॒ग्नये॑ऽस॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑क्षा॒य व॑ःश॒न॒र्तिन॑म्। दि॒वे ख॑ल॒तिम्। सू॒र्याय॑
हर्य॑क्षम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। नक्ष॑त्रेभ्यः कि॒लास॑म्। अ॒ह्ने शु॒क्लं
पि॒ङ्ग॒लम्। रा॒त्रि॒यै कृ॒ष्णं पि॒ङ्गाक्ष॑म्॥१७॥

वा॒चे पु॒रु॒ष॒मा ल॑भते। प्रा॒णम॑पा॒नं व्या॒नमु॑दा॒न॑ः स॒मानं॑ तान्
वा॒यवे॑। सू॒र्याय॑ चक्षु॒रा ल॑भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यः श्रो॑त्रम्। प्र॒जा॒-
प॑तये॒ पुरु॑षम्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदी॒र्घम्। अति॑-
कृ॒श॒म॒त्य॑ऽस॒लम्। अति॑शु॒क्ल॒म॒ति॑कृष्णम्। अति॑श्लक्ष्ण॒म॒ति॑लोमशम्।

अति॑किरि॒ट॒मति॑दन्तुरम्। अति॑मिर्मि॒र॒मति॑मेमिषम्। आ॒शायै॑
जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षायै॑ कुमा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॒ श्रमा॑य स॒न्धये॑ न॒दीभ्य॑ उ॒त्सा॑देभ्य ऋ॒त्ये भा॒या अ॒मै॒भ्यो म॒न्यवे॑ य॒म्यै दश॑दश
स॒रा॒भ्यो द्वा॑दश प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑ये बी॒भ॒त्सा॑ये दश॑दश ह॒साय॑ स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॑ त्रयो॑दश भू॒म्यै दश॑ वा॒चे षड॑थ
नवै॒का॒न्नवि॑ंशतिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै न॑वदश॥१९॥

ब्रह्म॑णे कुमा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्र॑प॒द्ये। ऋ॒तं प्र॑प॒द्ये। अ॒मृतं॑ प्र॑प॒द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑म॒ना॒र्ता॒ं प्र॑प॒द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ व॒ज्रेण॑। द्विष॑न्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मव॑
क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑। भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं द॑श॥

[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म्रयुः॑। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि हो॒ता स॑त्सि
ब॒र्हिषि॑। तं त्वा॑ स॒मिद्वि॑रङ्गि॒रः। घृ॒तेन॑ व॒र्धयाम॑सि। बृ॒हच्छो॑चा
यवि॑ष्ठ्य। स नः॑ पृ॒थुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॑वास॒सि। बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॑स्य॒स्तिरः॑। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒मग्नि॑रि॒ध्यते॑ वृषा॑। वृषो॑ अ॒ग्निः
समि॑ध्यते। अ॒श्वो न दे॑व॒वाहनः॑। त॑ ह॒विष्म॑न्त ई॒डते॑। वृष॑णं त्वा
व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। हो॒तारं॑ वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अ॒ध्वरे॑। अ॒ग्निः पा॑व॒क ई॒ड्यः॑।
शो॒चिष्के॑श॒स्तमी॑महे। स॒मिद्धो॑ अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान् य॑क्षि स्व॒ध्वर॑।
त्व॑ हि ह॒व्यवा॑डसि। आ जु॒होत॑ दुव॒स्यत॑। अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे।
वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॑ग्रे। त्वां व॑र्ध॒न्ति
म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुष॒णनानि॑ स॒न्तु। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑

सदा नः॥४॥

श्रुवाय्यमिधोमह्यसि सुत च॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒त। अ॒साव॒सौ। दे॒वेद्धो॑ मन्वि॒द्धः।
ऋषि॑ष्ठ॒तो वि॒प्रा॑नु॒मदि॒तः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॒स॑ शि॒तो घृ॒ताह॑वनः।
प्र॒णीर्य॑ज्ञा॒नाम्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ हो॒ता। तू॒र्णिर्ह॑व्य॒वाट्।
आ॒स्पात्रं॑ जु॒हूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒वपा॑नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ नेमि॒र्दे॒वा॑स्त्वं प॒रिभू॑र॒सि। आ
व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह। सोम॒माव॑ह। अ॒ग्निमाव॑ह।
प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इन्द्रा॒ग्नी आव॑ह। इन्द्र॒माव॑ह।
म॒हेन्द्र॒माव॑ह। दे॒वा॑ अ॒ज्य॒पा॑ आव॑ह। अ॒ग्नि॑ हो॒त्राया॑ऽऽव॑ह।
स्वं म॑हि॒मान॒माव॑ह। आ चा॑ग्ने दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज
जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॑मिन्द्र॒मा व॑ह षट् च॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रावि॒त्रम्। स्मो व॒यम्।
सा॒धु ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑व॒
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॑म॒है दे॒वा॑ ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॒र्व॑॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। त॒नून॑पा॒द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। ब॒र्हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वे॒तु।

स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा सोमम्। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा प्रजापतिम्।
स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्। स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा
देवाँ आज्यपान्। स्वाहाऽग्निँ होत्राञ्जुषाणाः। अग्न आज्यस्य
वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वँ सोमासि सत्पतिः।
त्वँ राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः। जुषाणः सोम
आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन जन्मना। शुम्भानस्तनुवः
स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोम
गीर्भिष्वा वयम्। वर्धयामो वचोविदः। सुमृडीको न आविश।
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु॥९॥

स्वाँ षट् च॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाँ
रेताँसि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा नियुद्धिः
सचंसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षाम्। जिह्वामग्ने चकृषे
हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि परि ता
बभूव। यत्कामास्ते जहुमस्तं नो अस्तु॥१०॥

वयँ स्याम पतयो रयीणाम्। स वेद पुत्रः पितरँ स
मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षँ स

सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा सर्वेदसा।
सहूती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि दिवि रोचनानि।
अग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुश्चतं गृभीतान्।
इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः। तद्वाञ्चेति प्रवीर्यम्।
श्जथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात्।
इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरः। सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। एन्द्र
सानसिः रयिम्॥१२॥

सजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना
वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः इन्द्रो य ओजंसा।
पर्जन्यो वृष्टिमाः इवा स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे। महाः इन्द्रो
नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्वियग्वावृधे वीर्याया।
उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो यविष्ठ।
विद्धाः ऋतूः रऋतुपते यजेह। ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वः
होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्नेः प्रिया
धामानि। अयादत्सोमस्य प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाद्वृजापतेः प्रिया धामानि।
अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्दिन्द्राग्नियोः प्रिया धामानि।

अया॒डिन्द्र॑स्य प्रि॒या धामा॑नि। अया॑ण्महेन्द्रस्य प्रि॒या धामा॑नि।
 अया॑द्दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यक्ष॑दग्ने॒र्होतुः॑ प्रि॒या
 धामा॑नि। यक्ष॑त्स्वं म॒हि॒मान॑म्। आय॑जता॒मेज्या॒ इषः॑। कृ॒णोतु॑ सो
 अ॒ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः। जुष॑ता॒ं ह॒विः। अग्ने॑ यद॒द्य वि॒शो अ॒ध्व॒रस्य॑
 होतः॑। पाव॑क शोचे॒ वेष्ट्व॑ हि यज्वा॑। ऋ॒ता य॑जासि म॒हि॒ना
 विय॑द्भूः। ह॒व्या वह॑ यविष्ठ॒ या ते॑ अ॒द्य॥१५॥

अ॒स्त्वध॑त्त॒ र॒यि च॑र॒षणि॑प्राः सोम॑स्य प्रि॒या धामा॑नीषः प॒द्व॥ [७]

उप॑हूत॒ रथ॑न्त॒र॒ सह॑ पृथि॒व्या। उप॑ मा रथ॑न्त॒र॒ सह॑
 पृथि॒व्या ह॑यताम्। उप॑हूतं वाम॑दे॒व्य॒ सहान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
 वाम॑दे॒व्य॒ सहान्तरि॑क्षेण ह॑यताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा। उप॑
 मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त हो॒त्राः। उप॑ मा स॒प्त
 हो॒त्रा ह॑यन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा धे॒नुः स॒हर्ष॑भा
 ह॑यताम्॥१६॥

उप॑हूतो भ॒क्षः स॒खा। उप॑ मा भ॒क्षः स॒खा ह॑यताम्।
 उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। उपो॑ अ॒स्मा॒ इडौ॑
 ह॑यताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी मै॒त्राव॑रु॒णी।
 ब्र॒ह्म दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥१७॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॑ उप॑हूताः। उप॑हूता मनु॒ष्याः। य इ॒मं य॒ज्ञम॑वान्।
 ये य॒ज्ञप॑तिं वर्धा॑न्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी। पूर्॒वजे॑ ऋ॒ताव॑री। दे॒वी
 दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूतोऽयं यज॑मानः। उत्त॑रस्यान्दे॒वय॑ज्यायामुप॑हूतः।

भूयसि हविष्करणं उपहूतः। दिव्ये धामन्नुपहूतः। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूतः। विश्वमस्य प्रियमुपहूतम्। विश्वस्य
प्रियस्योपहूतस्योपहूतः॥१८॥

सहरषभा ह्यतामुपहूतः हविष्करणं उपहूतश्चत्वारि च॥—[८]

देवं ब॒रुहिः। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य वेतु। दे॒वो नरा॒शंसः॑।
व॒सुवने॑ वसुधेयस्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्टकृत्। सु॒द्रवि॑णा
म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मायजी होता॑। होतु॑रहोतुरायजीयान्।
अ॒ग्ने या॑न्दे॒वानया॑द्। या॑ अपि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्सत।
ता॑ सं॒सनु॑षी॒ होत्रा॑न्देवङ्ग॒माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
स्वि॑ष्टकृच्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सुवने॑ वसुधेयस्य नमोवा॒के वी॑हि॥१९॥
अपि॒प्रेः पञ्च॑ च॥—[९]

इ॒दं द्या॑वापृथि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्ध्मं सू॒क्तवा॑कम्। उ॒त
न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्यास्म॑ सू॒क्तोच्य॑मग्ने। त्व॑ सू॒क्तवा॑गंसि। उ॒प॑श्रितो
दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओम॑न्वती ते॒ऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑ज॒मान् द्या॑वापृथि॒वी
स्ता॑म्। श॒ङ्गये॑ जी॒रदा॑नू। अ॒त्र॑सू अ॒प्रवे॑दे। उ॒रुग॑व्यूती अ॒भय॑
कृ॒तौ॥२०॥

वृ॒ष्टि॒द्या॒वा री॒त्या॒पा। श॒म्भुवौ॑ मयो॒भुवौ॑। ऊ॒र्ज॑स्वती च॒
पय॑स्वती च। सू॒प॒च॒र॒णा च॑ स्वधिच॒र॒णा च॑। तयो॑रा॒विदि॑।
अ॒ग्निरि॒दं ह॒विर॑जुषत। अ॒वी॑वृधत् महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। सोमं
इ॒दं ह॒विर॑जुषत। अ॒वी॑वृधत् महो॒ ज्यायो॑ऽकृत। अ॒ग्निरि॒दं

हविरंजुषत॥ २१॥

अवीवृधत॒ महो ज्यायोऽकृत॑। प्र॒जाप॑तिरिद॒ः ह॒विरंजुष॑त।
 अवीवृधत॒ महो ज्यायोऽकृत॑। अ॒ग्नीषो॑माविद॒ः ह॒विरंजुषे॑ताम्।
 अवीवृधेतां॒ महो ज्यायोऽक्रा॑ताम्। इन्द्रा॒ग्नी इ॒दः ह॒विरंजुषे॑ताम्।
 अवीवृधेतां॒ महो ज्यायोऽक्रा॑ताम्। इन्द्र॑ इ॒दः ह॒विरंजुष॑त।
 अवीवृधत॒ महो ज्यायोऽकृत॑। म॒हेन्द्र इ॒दः ह॒विरंजुष॑त॥ २२॥

अवीवृधत॒ महो ज्यायोऽकृत॑। दे॒वा आ॑ज्य॒पा आ॑ज्यमजुषन्त।
 अवीवृधन्त॒ महो ज्यायोऽकृत॑। अ॒ग्निर्हो॑त्रेणेद॒ः ह॒विरंजुष॑त।
 अवीवृधत॒ महो ज्यायोऽकृत॑। अ॒स्यामृ॑ध॒द्धोत्रा॑यान्देवङ्ग॒माया॑म्।
 आशा॑स्तेऽयं यज॑मानोऽसौ। आयु॒रा शा॑स्ते। सु॒प्रजा॑स्त्वमा शा॑स्ते।
 स॒जात॒वन॒स्यामा शा॑स्ते॥ २३॥

उत्त॑रान्देवय॒ज्यामा शा॑स्ते। भूयो॑ ह॒विष्कर॑ण॒मा शा॑स्ते। दि॒व्यं
 धा॒मा शा॑स्ते। वि॒श्वं प्रि॒यमा शा॑स्ते। यद॒नेन॑ ह॒विषाऽऽशा॑स्ते।
 तद॑श्या॒त्तदृ॑ध्यात्। तद॑स्मै दे॒वा रा॑सन्ताम्। तद॑ग्निर्दे॒वो दे॒वेभ्यो॑
 वन॑ते। व॒यम॒ग्नेर्मानु॑षाः। इष्टं च॑ वी॒तं च॑। उ॒भे च॑ नो द्यावा॑पृथि॒वी
 अ॒हंस॑स्पाताम्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॒दं च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॥ २४॥

अ॒भयं॑ कृतावकृता॒ग्निरि॑द॒ः ह॒विरंजुष॑त म॒हेन्द्र इ॒दः ह॒विरंजुष॑त सजातवन॒स्यामा शा॑स्ते वी॒तं च॑ त्रीणि॑
 च॥

[१०]

तच्छ्रुं॑ योरावृणीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीं॑
 स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्। शं

नो अस्तु द्विपदै। शं चतुष्पदे॥२५॥

तच्छं योरष्टौ॥

[११]

आप्यायस्व सन्ते। इह त्वष्टारमग्रियं तन्नस्तुरीपम्। देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये। याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते। ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत। उत ग्रा वियन्तु देवपत्नीः। इन्द्राण्यग्राय्यश्विनी राट्। आ रोदसी वरुणानी शृणोतु। वियन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम्॥२६॥

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा। विश्वा वेद जनिमा जातवेदाः। देवानामुत यो मर्त्यानाम्। यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा। वयमु त्वा गृहपते जनानाम्। अग्ने अकर्म समिधा बृहन्तम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु। तिग्मेन नस्तेजसा सःशिशधि॥२७॥

जनीनामष्टौ च॥

[१२]

उपहूतः रथन्तरः सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरः सह पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण। उप मा वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा। उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥२८॥

उपहूतो भुक्षः सखा। उप मा भुक्षः सखा ह्वयताम्। उपहूताँ(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्माः इडा

ह्वयताम्। इडोपंहूता। उपंहूतेडा। मानवी घृतपंदी मैत्रावरुणी।
ब्रह्म देवकृतमुपंहूतम्॥२९॥

दैव्या अध्वर्यव उपंहूताः। उपंहूता मनुष्याः। य इमं
यज्ञमवान्। ये यज्ञपत्नीं वर्धान्। उपंहूते द्यावापृथिवी। पूर्वजे
ऋतावरी। देवी देवपुत्रे। उपंहूतेयं यजमाना। इन्द्राणीवा-
ऽविधवा। अदितिरिव सुपुत्रा। उत्तरस्यान्देवयज्यायामुपंहूता।
भूयसि हविष्करणं उपंहूता। दिव्ये धामन्नुपंहूता। इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपंहूता। विश्वमस्याः प्रियमुपंहूतम्।
विश्वस्य प्रियस्योपंहूतस्योपंहूता॥३०॥

सहर्षभा ह्वयतामुपंहूतं सुपुत्रा षड्॥ [१३]

सत्यं प्रवोऽग्ने महानग्निर्होता समिधोऽग्निर्वृत्राण्यग्निर्मूर्धोपंहूतं देवं बर्हिरिदं द्यावापृथिवी तच्छुं योरा
प्यायस्वोपंहूतत्रयोदश॥१३॥

सत्यं वयं स्याम वृष्टिद्यावा त्रिंशत्॥३०॥

सत्यमुपंहूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तः। वनस्पते मधुना दैव्येन।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्विणेह धत्तात्। यद्वा क्षयो मातुरस्या उपस्थैः।
 उच्छ्रयस्व वनस्पते। वर्ष्मन्पृथिव्या अधि। सुमिती मीयमानः।
 वर्चोधा यज्ञवाहसे। समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्तात्। ब्रह्म वन्वानो
 अजरः सुवीरम्॥१॥

आरे अस्मदमतिं बाधमानः। उच्छ्रयस्व महते सौभगाय।
 ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतयै। तिष्ठा देवो न संविता। ऊर्ध्वो वाजस्य
 सनिता यदञ्जिभिः। वाघद्विविह्वयोमहे। ऊर्ध्वो नः पाह्यः हंसो नि
 केतुना। विश्वः समन्त्रिणं दह। कृधी न ऊर्ध्वा च रथाय जीवसे।
 विदा देवेषु नो दुवः॥२॥

जातो जायते सुदिनत्वे अहाम्। समर्य आ विदथे वर्धमानः।
 पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा। देवया विप्र उदियति वाचम्। युवा
 सुवासाः परिवीत आगात्। स उ श्रेयान्भवति जायमानः। तं
 धीरांसः कवय उन्नयन्ति। स्वाधियो मनसा देवयन्तः। पृथुपाजा
 अमर्त्यः। घृतनिर्णिख्स्वाहुतः। अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्। तः सबाधो
 यतः स्रुचः। इत्था धिया यज्ञवन्तः। आचक्रुरग्निमृतये। त्वं वरुण
 उत मित्रो अग्ने। त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरं दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥

[१]

होता यक्षदग्निः समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा पृथिव्याः
सङ्गृथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्। मध्वाद्य देवो
देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्रराशः स नृशस्त्रं नृङ्ः प्रणेत्रम्। गोभिर्वपावान्थस्याद्वीरैः
शक्तीवान्नथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो देवाः आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः।
उपेमं यज्ञमुपेमां देवो देवहूतिमवतु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
होता यक्षद्वरुहिः सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च
प्रथताः स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः
सदन्तु प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरं ऋष्याः कवष्यो कौषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा
नृङ्ः पतिभ्यो योनिं कृण्वाने। सः स्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं
वरुहिः सीदतां वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या
होतारा मन्द्रा पोतारा कवी प्रचेतसा। स्विष्टमृद्यान्यः करदिषा

स्वभिगूर्तमन्य ऊर्जा सतवसेमं यज्ञं दिवि देवेषु धत्तां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीरपसामपस्तमा
 अच्छिद्रमद्येदमपस्तन्वताम्। देवेभ्यो देवीर्देवमपो वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमचिष्टमपाकं रेतोधां विश्रवसं
 यशोधाम्। पुरुरूपमकामकर्शनं सुपोषः पोषैः स्यात्सुवीरो
 वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिमुपावस्रक्षद्वियो
 जोष्टारं शशमन्नरं। स्वदाथ्रस्वधितिरऋतुथाद्य देवो देवेभ्यो
 हव्यावाङ्मेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य
 स्वाहा मेदसः स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा
 हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्त्स्वाहाऽग्निं होत्राञ्जुषाणा
 अग्र आज्यस्य वियन्तु होतर्यजं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं चत्वारि च
 (अग्निन्तनूनपातन्नराशं संमग्निमिड ईडितो बर्हिर्दुर उपासानक्ता दैव्या तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमग्निम्। पञ्च
 वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विर्वेत्वेकौ वियन्तु होतर्यजं॥)॥ [२]

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे। देवो देवान् यजसि जातवेदः। आ
 च वह मित्रमहश्चिकित्वान्। त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः। तनूनपात्पृथ
 ऋतस्य यानान्। मध्वा समञ्जन्त्स्वदया सुजिह्व। मन्मानि धीभिरुत
 यज्ञमृन्धन्। देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः। नराशंसस्य महिमानमेषाम्।
 उप स्तोषाम यज्ञतस्य यज्ञैः॥६॥

ते सुक्रतवः शुचयो धियन्धाः। स्वदन्तु देवा उभयांनि हव्या।
 आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्च। आयाह्यग्रे वसुभिः सजोषाः। त्वं

देवानांमसि यद्वा होता॑। स ए॑नान् यक्षी॑षितो यजी॑यान्। प्रा॒चीनं
ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते अ॒ग्रे अ॒ह्नाम्। व्यु॑
प्रथ॑ते वि॒तरं वरी॑यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न जन॑युः शु॒म्भ-
मा॒नाः। दे॒वीर्द्वारो॑ बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भव॑थ सु॒प्राय॑णाः।
आसु॑ष्वय॑न्ती यज॑ते उपा॑के। उ॒षासा॑न॒क्ता सद॑तां नि यो॒नौ। दि॒व्ये
योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रुक्मे। अधि॑ श्रिय॑श् शु॒क्रपि॑शं दधा॑ने। दै॒व्या हो॑ता॒रा
प्रथ॑मा सु॒वाचा॑। मि॒मा॒ना य॒ज्ञं मनु॑षो यज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चोद॑य॑न्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑
दि॒शन्ता॑। आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑रती॒ तूय॑मेतु। इडा॑ मनु॑ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती।
ति॒स्रो दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दश् स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑सः सदन्तु। य
इ॒मे द्या॒वापृथि॑वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑श्श॒द्भुवनानि॑ वि॒श्वौ। तम॑द्य
हो॑तरि॒षितो॑ यजी॑यान्। दे॒वं त्वष्टा॑रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथ॑ ऋ॒तुथा॑ ह॒वीश्पि॑।
वन॑स्पतिः॒ शमि॑ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑। स॒द्यो
जा॑तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभव॑त्पु॒रोगाः। अ॒स्य हो॑तुः
प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वाचि॑। स्वाहा॑कृतश्च ह॒विर॑दन्तु दे॒वाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजध्यै विद्वानष्टौ च॥

[३]

अ॒ग्निर्हो॑ता नो अ॒ध्वरे॑। वा॒जी स॒न्परि॑णीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॑ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑ प्रयो॒

दधत्। परि वाजपतिः कविः। अग्निर्हव्यान्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि
दाशुषै॥११॥

अग्निर्होता नो नव॥ [४]

अजैदग्निः। असनद्वाजन्नि। देवो देवेभ्यो हव्यावाट्।
प्राञ्जोभिर्हिन्वानः। धेनाभिः कल्पमानः। यज्ञस्यायुः प्रतिरन्। उप
प्रेष्य होतः। हव्या देवेभ्यः॥१२॥

अजैदष्टौ॥ [५]

दैव्याः शमितार उत मनुष्या आरंभध्वम्। उपनयत् मेध्या
दुरः। आशासाना मेधपतिभ्यां मेधम्। प्रास्मा अग्निं भरत। स्तृणीत
बर्हिः। अन्वेनं माता मन्यताम्। अनु पिता। अनु भ्राता सर्गर्भ्यः।
अनु सखा सयूथ्यः। उदीचीनाः अस्य पदो निधत्तात्॥१३॥

सूर्यं चक्षुर्गमयतात्। वातं प्राणमन्ववसृजतात्। दिशः श्रोत्रम्।
अन्तरिक्षमसुम्। पृथिवीं शरीरम्। एकधाऽस्य त्वचमाच्छतात्।
पुरा नाभ्या अपिशसौ वपामुत्खिन्दतात्। अन्तरेवोष्माणं वारयतात्।
श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्। प्रशसा बाहू॥१४॥

शला दोषणी। कश्यपेवासा। अच्छिद्रे श्रोणी। कवषोरू
स्त्रेकपर्णाष्टीवन्ता। षड्विंशतिरस्य वङ्गयः। ता अनुष्ठ्योच्यावयतात्।
गात्रं गात्रमस्यानूनं कृणुतात्। ऊवध्यगोहं पार्थिवं खनतात्। अस्त्रा
रक्षः सः सृजतात्। वनिष्ठमस्य मा राविष्ट॥१५॥

उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रवितारवच्छमितारः।

अ॒ग्नि॒गो श॒मी॒ध्वम्। सु॒श॒मिं श॒मी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑ग्नि॒गो।
अ॒ग्नि॒गु॒श्चापा॑प॒श्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ः श॒मि॒तारौ॑। ता॒वि॒मं प॒शूः
श्र॑पय॒तां प्र॒वि॒द्वाः सौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्र॑प॒ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

धृ॒ता॒द्वाहू॑ मा रा॒विष्ट॑ तथा॑तथा॥ [६]

जुष॑स्व॒ स॒प्रथ॑स्त॒मम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्त॒मम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
आ॒स॒नि। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवे॒दो जुष॑स्व।
स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य॒। हो॒तः प्रा॑शा॒न प्रथ॑मो निष॒द्य। घृ॑त॒वन्तः
पा॒वक॑ ते। स्तो॒काः श्रो॑त॒न्ति मे॑द॒सः। स्व॒ध॒र्मं दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रेष्ठं॑ नो धेहि॒ वार्य॑म॒। तुभ्य॑ः स्तो॒का घृ॑त॒श्चुतः॑। अ॒ग्ने वि॒प्राय॑
स॒न्त्या ऋ॒षिः श्रेष्ठः॑ स॒मि॒ध्यसे॑। य॒ज्ञस्य॑ प्रा॒वि॒ता भ॑व। तुभ्य॑ः
श्रो॒त॒न्त्यग्नि॑गो श॒चीवः॑। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य॒। क॒वि॒श॒स्तो
बृ॒ह॒ता भा॒नुना॑गाः। ह॒व्या जु॑ष॒स्व मे॑धिर। ओजि॑ष्ठ॒न्ते म॒ध्यतो॑ मे॒द
उ॒द्धृ॒तम्। प्र ते॑ व॒यं दे॑दामहे। श्रो॒त॒न्ति ते॑ व॒सो स्तो॒का अ॒धित्व॑चि।
प्र॒ति ता॒न्दे॒वशो॑र्वि॒हि॥१८॥

दे॒ववी॑तय॒ उ॒द्धृ॒त॒न्त्रीणि॑ च॥ [७]

आवृ॑त्र॒हणा वृ॒त्र॒ह॒भिः शु॒ष्मैः। इन्द्रं॑ या॒तन्न॑मो॒भिर॒ग्ने अ॒र्वाक्।
यु॒वः रा॒धो॒भिर॒क॒वेभि॑रिन्द्र। अ॒ग्ने अ॒स्मे भ॑वतमु॒त्तमे॑भिः। हो॒ता
य॒क्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ व॒पाया॒ मे॑द॒सः। जु॒षेता॑ः ह॒विः।
हो॒त॒र्यज॑। वि॒ह्य॒ख्य॒न्मन॑सा॒ वस्य॑ इ॒च्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त वा॑
स॒जा॒तान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमंतिरस्ति मह्यम्। स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम्।
 होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता॑ हविः। होतर्यजं।
 त्वामीडते अजिरं दूत्याय। हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः। यस्य
 देवैरासंदो बरुहिरग्रे। अहान्यस्मै सुदिना भवन्तु। होता यक्षदग्निम्।
 पुरोडाशस्य जुषता॑ हविः। होतर्यजं॥२०॥

सृजातानग्निन्द्रे च॥

[८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमंतिमिच्छमानः। ईदृष्टं रयिं यशसं पूर्वभाजम्।
 इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः।
 माच्छेद्वा रश्मीरिति नाधमानाः। पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः।
 इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति। ताह्यद्रीं धिषणाया उपस्थैः।
 अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तः। नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः। त्वां
 दूतमरतिं हव्यवाहम्। देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥

[९]

त्वं ह्यग्रे प्रथमो मनोतां। अस्या धियो अभवो दस्महोतां।
 त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै। अथा
 होता न्यंसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यः सन्। तं त्वा
 नरः प्रथमं देवयन्तः। महो राये चितयन्तो अनुगमन्। वृतेव यन्तं
 बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिं जागृवांसो अनुगमन्॥२२॥

रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तम्। वपावन्तं विश्वहां दीदिवांसम्।
 पदं देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम्। नामानि

चिद्वधिरे यज्ञिया॑नि। भ॒द्रायां॑ ते रणयन्त॑ सन्दृष्टौ। त्वां वर्ध॑न्ति
क्षि॒तयः॑ पृथि॒व्याम्। त्वं॑ रायं॑ उ॒भया॑सो जना॑नाम्। त्वं त्रा॒ता
त॑रणे॒ चेत्यो॑ऽभूः। पि॒ता मा॒ता स॒दमि॑न्मानु॒षाणाम्॥२३॥

स॒पर्ये॑ण्यः स प्रि॒यो वि॒श्वं॑ग्निः। होता॑ म॒न्द्रो निष॑सादा
यजी॑यान्। तं त्वा॑ व॒यं द॒म आ दी॑दिवा॒ऽसम्। उप॑जु॒बाधो॑ नम॑सा
सदे॒म। तं त्वा॑ व॒यं सु॒धियो॑ नव्य॑मग्रे। सु॒म्राय॑वं ई॒महे दे॒वय॑न्तः।
त्वं वि॒शो अन॑यो दी॒द्यानः॑। दि॒वो अ॑ग्रे बृ॒हता॑ रोच॑नेन। वि॒शां
क॒विं वि॒श॒पति॑ः शश्व॑तीनाम्। नि॒तोश॑नं वृष॒भं च॑र्षणी॒नाम्॥२४॥

प्रेती॑षणि मि॒षय॑न्तं पाव॒कम्। राज॑न्तम॒ग्निं य॑ज॒तः र॑यी॒णाम्।
सो अ॑ग्र ई॒जे श॒शमे॑ च॒ मर्तः॑। यस्तु॑ आ॒न॒द॒त्स॒मिधा॑ ह॒व्यदा॑तिम्।
य आ॑हु॒तिं परि॑ वेदा॒ नमो॑भिः। वि॒श्वेत्स॒वा॒मा द॑धते॒ त्वोतः॑। अ॒स्मा
उ॑ ते॒ महि॑ म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिर॒ग्रे स॒मिधो॑त ह॒व्यैः। वेदी॑सूनो
सह॑सो गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते॑ भ॒द्राया॑ः सु॒म॒तौ य॑तेम॥२५॥

आ यस्त॑तन्थ रोद॑सी विभा॑सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॑स्य॒स्तरु॑त्रः।
बृ॒हद्वि॑र्वाजैः स्थवि॑रेभिर॒स्मे। रे॒वद्वि॑र॒ग्रे वि॒तरं॑ वि भा॑हि। नृ॒वद्व॑सो
स॒दमि॑द्वेह्य॒स्मे। भूरि॑तो॒काय॑ तन॑याय प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो॒ बृ॒हती॑रा॒रे
अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पु॒रू॒ण्य॒ग्रे पु॒रु॒धा त्वा॒या।
वसू॑नि राज॒न्व॒सुता॑ते अश्या॑म्। पु॒रू॒णि हि त्वे पु॑रु॒वार॑ सन्ति।
अ॒ग्रे वसु॑ विध॑ते राज॑नित्वे॥२६॥

जागृ॒वा॒ऽसो अनु॑ग॒म्मानु॑षाणाश्च॒र्षणी॑नां य॑तेमाश्या॒न्द्रे च॑॥ [१०]

आभरत॑ शि॒क्षतं॑ वज्र॒बाहू॑। अ॒स्मा॑ इन्द्रा॒ग्नी अव॑त॒ः
 शची॑भिः। इ॒मे नु॑ ते र॒श्मयः॑ सूर्य॒स्य। येभिः॑ स॒पित॑त्वं पि॒तरौ
 न॒ आय॑न्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॑ आ॒त्ताम॑द्य।
 म॒ध्यतो॑ मे॒द उ॒द्धृत॑म्। पु॒रा द्वेषो॑भ्यः। पु॒रा पौरु॑षेय्या गृ॒भः।
 घ॒स्ता॑न्नूनम्॥ २७ ॥

घा॒से अ॑ज्राणां॒ यव॑सप्रथ॒मानाम्॑। सु॒मत्क्ष॑राणा॑ श॒तरु॑द्रि॒
 या॒णाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पी॒वोप॑वस॒नानाम्॑। पा॒र्श्वतः॑ श्रौ॒णितः॑
 शि॒ताम॑त उ॒त्सा॒दतः॑। अ॒ङ्गाद॑ङ्गादव॒त्तानाम्॑। क॒रत॑ ए॒वेन्द्रा॒ग्नी।
 जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्यज॑। दे॒वेभ्यो॑ वन॒स्पते॑ ह॒वी॑षि। हि॒रण्य॑पर्ण
 प्र॒दिव॑स्ते अर्थ॒म्॥ २८ ॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्रश्न॑या॒ नियू॑य। ऋ॒तस्य॑ वक्षि प॒थिभी॑ रजि॑ष्ठैः।
 होता॑ यक्षद्वन॒स्पति॑म॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया॒ रभि॑ष्ठया॒ रश्न॑याधि॒त।
 यत्रेन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य ह॒विषः॑ प्रि॒या धामा॑नि। यत्र॒ वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या
 पा॒था॑सि। यत्र॑ दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धामा॑नि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑
 प्रि॒या धामा॑नि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्यै॑वोप॒स्तुत्यै॑ वो॒पाव॑स्रक्षत्।
 रभी॑या॑समिव कृ॒त्वी॥ २९ ॥

क॒रदे॑वं दे॒वो वन॒स्पतिः॑। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्यज॑। पि॒प्री॒हि
 दे॒वा॑ उ॒शतो॑ यविष्ठ। वि॒द्वा॑ ऋ॒तूँ॑र॒ऋतु॑पते यजे॒ह। ये दै॒व्या
 ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒रग्ने॑। त्व॑ हो॒त॒वृणा॑म॒स्याय॑जिष्ठः। होता॑ यक्षद॒ग्निः
 स्वि॑ष्टकृतम्। अया॑ङ्गि॒रिन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य ह॒विषः॑ प्रि॒या धामा॑नि।

अयाङ्मनस्पतैः प्रिया पाथांसि। अयाङ्मनानामाज्यपानां प्रिया
धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
आयंजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां
हविः। होतर्यजं॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वा पाथांसि सप्त च॥ [११]

उपो ह यद्विदथं वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः प्रमंतिमिच्छमानाः।
अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः। इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते। वनस्पते
रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्। वहं देवत्रा
दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतेषु वोचः। अग्निं स्विष्टकृतम्।
अयाङ्मनिरिन्द्राग्नियोश्छागस्य हविषः प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्मनस्पतैः प्रिया पाथांसि। अयाङ्मनानामाज्यपानां प्रिया
धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
आयंजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां
हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पार्वक शोचे वेष्ट्वं हि
यज्वा। ऋता यंजासि महिना वियद्भूः। हव्या वहं यविष्ट या ते
अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥ [१२]

देवं बर्हिः सुदेवं देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यान्नाया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारं सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा देवहूतौ

व॒त्स ई॒मेना॒स्तरु॑ण॒ आ॒मिमी॒यात्कु॒मा॒रो वा॒ नव॑जातो॒ मैना॒
 अ॒र्वा रे॒णुक॑काटः॒ पृ॒ण॑ग्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वी
 उ॒षासा॑नक्ताऽद्या॒स्मिन् य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॒हेता॒मपि॑ नूनं॒ दैवी॑र्विशः
 प्राया॑सिष्टा॒ सु॒प्री॑ते॒ सु॒धि॑ते॒ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑।
 दे॒वी जो॑ष्टी॒ वसु॑धिती॒ ययो॑र॒न्याऽघा॑द्वेषा॒सि यु॒यव॑दान्याव॒क्षद्व॑सु
 वा॒र्याणि॑ यज॑मानाय वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वी
 ऊ॒र्जाहु॑ती॒ इष॑मूर्ज॒मन्या॑व॒क्षत्स॒ग्धिः॒ स॒पी॑ति॒मन्या॑ नवे॒न पूर्वं॑
 दय॑मानाः॒ स्याम॑ पुरा॒णेन॒ नवं॒ तामूर्ज॑मूर्जाहु॒ती ऊ॒र्जय॑माने
 अ॒धातां॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वीतां॒ यज॑। दे॒वा दै॒व्या हो॑ता॒रा
 ने॒ष्टा॒रा पो॑ता॒रा ह॒ताघ॑श॒सावा॑भ॒रद्व॑सू वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वीतां॒ यज॑। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीरि॒डा सर॑स्वती॒ भार॑ती॒
 द्यां भार॑त्यादि॒त्यैर॑स्पृक्ष॒त्सर॑स्वती॒म रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॒वीदि॑हैवे॒डया॑
 वसु॑मत्या सध॒माद॑ मदे॒म वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑।
 दे॒वो नरा॑श॒संस्त्रि॑शी॒रूषा॑ ष॒डक्षः॑ श॒तमि॑दे॒न शि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑दधति
 स॒हस्र॑मीं प्र॒व॒हन्ति॑ मि॒त्रावरु॑णे॒दस्य॑ हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृह॒स्पतिः॑
 स्तो॒त्रम॑श्विनाऽऽध्व॒र्यवं॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वो
 वन॑स्पतिर्व॒रूष॑प्रा॒वा घृ॒तनि॑र्णि॒गद्या॑म॒ग्रेणा॑स्पृक्ष॒दान्त॑रि॒क्षं म॒ध्येना॑प्राः
 पृ॒थि॒वीमु॑परेणा॒दृही॑द्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वं
 ब॒र्हि॒र्वारि॑तीनां॒ नि॒धेधा॑ऽसि॒ प्रच्यु॑तीना॒मप्र॑च्युत॒त्रिका॑म॒धरण॑

पुरुस्पारुहं यशस्वदेना बरुहिषाऽन्या बरुहीऽप्यभि ध्याम वसुवने
 वसुधेयस्य वेतु यज। देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः
 सत्यमन्माऽऽयजी होता होतुर्होतुरायजीयानग्रे यान्देवानयाड्याः
 अपिप्रेर्ये ते होत्रे अमथ्सत ताः संसनुषीः होत्रा देवङ्गमान्दिवि
 देवेषु यज्ञमेरयेमः स्विष्टकृच्चाग्रे होताऽभूर्वसुवने वसुधेयस्य
 नमोवाके वीहि यज॥ ३३॥

यजैकं च॥

[१३]

देवं बरुहिः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवीद्वारः। वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु। देवी उषासानक्ता। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्।
 देवी जोष्ट्री। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्। देवी ऊर्जाहुती। वसुवने
 वसुधेयस्य वीताम्॥ ३४॥

देवा दैव्या होतांरा। वसुवने वसुधेयस्य वीताम्।
 देवीस्तिस्त्रस्त्रिस्त्रो देवीः। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु। देवो
 नराशंसः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु। देवो वनस्पतिः। वसुवने
 वसुधेयस्य वेतु। देवं बरुहिर्वारितीनाम्। वसुवने वसुधेयस्य
 वेतु॥ ३५॥

देवो अग्निः स्विष्टकृत्। सुद्रविणा मन्द्रः कविः। सत्यमन्मायजी
 होता। होतुर्होतुरायजीयान्। अग्रे यान्देवानयाद। याः अपिप्रेः।
 ये ते होत्रे अमथ्सत। ताः संसनुषीः होत्रान्देवङ्गमाम्। दिवि

देवेषु यज्ञमेरयेमम्। स्विष्टकृच्छाग्ने होताऽभूः। वसुवने वसुधेयस्य
नमोवाके वीहि॥३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥ [१४]

अग्निमद्य होता॑रमवृणीता॒यं यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः
पच॑न्पुरोडाशं ब॒ध्नन्निन्द्रा॒ग्निभ्यां छाग॑ः सूप॒स्था अद्य॑ देवो
वन॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां छागे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः॑ प्रति॒-
पच॑ताग्रभीष्टामवी॒वृधेतां॑ पुरोडाशे॒न त्वाम॑द्यर्षं आ॒र्षेय ऋ॑षीणां
नपादवृणीता॒यं यज॑मानो बहुभ्य॒ आ सङ्ग॑तेभ्य ए॒ष मे दे॒वेषु॑ वसु
वार्या यक्ष्यत॒ इति॑ ता या दे॒वा दे॒वदाना॑न्यदुस्तान्य॑स्मा॒ आ च॒
शास्वा च॑ गुरस्वे॒षितश्च॑ हो॒तरसि॑ भद्र॒वाच्याय॑ प्रेषि॒तो मानु॑षः
सूक्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हि॥३७॥

अग्निमद्यैकम्॥ [१५]

अ॒ञ्जन्ति॑ होतां यक्ष॒त्समि॑द्धो अ॒द्याग्नि॑रजै॒द्देव्यां जु॑पस्वा वृ॒त्रह॑णा गी॒र्भिस्त्व॑ ह्य॒भर॑त॒मुपो॑ह॒ यद्दे॒वं
ब॒र्हिः सु॑दे॒वं दे॒वं ब॒र्हि॒रग्नि॑मद्य पञ्च॑दश॥१५॥
अ॒ञ्जन्त्य॑ग्नि॒रहोता॑ नो गी॒र्भिरु॑पो ह॒ यद्वि॒दथ॑ वा॒जिनः॑ स॒प्तत्रि॑ंशत्॥३७॥
अ॒ञ्जन्ति॑ सू॒क्ताब्रू॑हि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्रतमु॒पैति॑। सयदनि॑ष्ट्वा प्रया॒यात्। अकाम॑प्रीता ए॒नं कामा॑
नानुप्रया॑युः। अ॒तेजा॑ अ॒वीर्यः॑ स्यात्। स जु॑हुयात्। तुभ्यं॑ ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। विश्वाः॑ सु॒क्षितयः॑ पृथक्। अग्ने॑ कामा॑य येमि॒र॒ इति॑।
कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्रीता ए॒नं कामा॑ अनु प्रया॑न्ति। तेज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्रतमु॒पैति॑। स यदु॒द्वाय॑ति।
विच्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्राश्च॑मुद्धृत्य। मन॒सोप॑तिष्ठेत्। मनो॒ वै
प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॒त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सै॒व य॒ज्ञः सं त॑नोति। भूरि॒त्याह॑। भूतो॒ वै प्र॒जा-
प॑तिः। भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑ वीर्येण॑र्ध्यते।
यस्याऽऽहि॑ताग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्यै॑त्। यदि॑
ताव॑दप॒क्षायै॑त्। त॑ सम्भरे॑त्। इ॒दं त॒ एकं॑ प॒र उ॑ त॒ एकम्॥३॥

तृतीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॑ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ प॒रमे॑ ज॒नित्र॒ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सै॒व ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षायै॑त्। अनु॒प्रया॑याव॑स्येत्। सो ए॒व
ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॒यः प्र॑वि॑शति। यस्य॑

हविषे व॒थ्सा अ॒पाकृ॑ता॒ धय॑न्ति॥४॥

तान् यदु॒ह्यात्। या॒तया॑न्ना ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्।
य॒ज्ञप॒रुर॒न्तरि॑यात्। वा॒यव्या॑ यवा॒गूं निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै पय॑सः
प्रदा॒पयि॑ता। स ए॒वास्मै॑ पयः॒ प्रदा॑पयति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॑ पयोऽव॑ रुन्धे॥५॥

अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒थ्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः।
अ॒न्यत॒रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये यज॑मानस्य
सा॒यं गृ॒हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सायं दु॒ग्धं ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छति॑।
इन्द्रा॑य व्री॒हीन्नि॒रुप्यो॑प॒ वसे॑त्। पयो॒ वा ओष॑धयः। पय॑ ए॒वाऽऽर॑भ्य
गृही॒त्वोप॑ वसति। यत्प्रा॒तः स्या॑त्। तच्छृ॒तं कु॑र्यात्॥६॥

अथे॒तर॑ ऐ॒न्द्रः पु॑रोडाशः स्यात्। इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑
दधा॑ति। पयो॒ वा ओष॑धयः। पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॑ पयोऽव॑
रुन्धे। अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒थ्सान॒पाकु॑र्यात्। सैव ततः॒ प्राय॑श्चित्तिः।
उ॒भया॑न् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति। ये यज॑मानस्य सा॒यं
च प्रा॒तश्च॑ गृ॒हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्यो॒भयं॑ ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छति॑॥७॥

ऐ॒न्द्रं प॑ञ्चशरावमो॒दनं॑ निर्व॑पेत्। अ॒ग्निं दे॒वता॑नां प्रथ॒मं य॑जेत्।
अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
इन्द्र॑म॒न्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
पयः॒ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॑ पयोऽव॑ रुन्धे। अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑

व॒ध्सान॒पाकु॑र्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अ॒र्धो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मीयते। यस्य॒
व्रत्ये॑ऽह॒न्पत्य॑नालम्भुका भव॑न्ति। ताम॑प॒रुध्य॑ यजेत। सर्वे॑णैव य॒ज्ञेन॑
यजते। तामि॒द्वोप॑ ह्वयेत। अमू॒हम॑स्मि। सा त्वम्। द्यौर॒हम्। पृथि॒वी
त्वम्। सामा॒हम्। ऋ॒त्नम्। तावे॒हि सम्भ॑वाव। स॒ह रेता॑ दधाव॒है।
पु॒५से पु॒त्राय॑ वेत्त॑वै। रा॒यस्पोषा॑य सुप्रजा॒स्त्वाय॑ सुवीर्या॒येति॑। अ॒र्ध
ए॒वैना॒मुप॑ ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमद्यौ च (सर्वान् वि वै यदि
परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान्धो वै॥)॥ [१]

यद्विष्य॑ण्णेन जुहुयात्। अ॒प्रजा॑ अप॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्।
यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्या॑त्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
व॒ल्मीक॑वपाया॒मव॑ नयेत्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावेव य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॒त्याह॑। भूतो॒ वै
प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मेवोपैति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्॑।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑प॒न्नेन॑ जुहुयात्। अ॒प्रजा॑
अप॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑
स्या॑त्। म॒ध्यमे॑न॒ पर्णे॑न॒ द्यावा॑पृथि॒व्यय॑र्चाऽन्तः परि॒धि नि॑नयेत्।
द्यावा॑पृथि॒व्योरे॒वैन॑त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्॑। सैव ततः

प्रायश्चित्तिः। यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्याऽऽत्मञ्जायेत।
 किलासो वास्यादरशसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स
 जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
 चष्टे। सत्यायं हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
 तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
 यत्पूर्वस्यामाहुत्या९ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
 पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यत्र वेत्थं वनस्पते
 देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
 समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिर्नैव यज्ञस्यार्ता
 चानार्ता चाऽऽहुती वि दाधार। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा
 पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारः
 स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय चाकं स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्। यत्प्रत्यक्।
 होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे
 च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं स्यात्। यदभिजुहुयात्। रुद्रोऽस्य
 पशून्धातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः प्रहियेत॥१५॥

सुवस्य बुध्नेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा

यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते। नमो
 यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति येन
 स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः। स्तोमपृष्ठो
 घृतवान्श्वसुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा जहाम। गोपोषं
 नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र हरति। सैव ततः
 प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्मभि जुहुयाभ्यां द्वियेत् जहाम त्रीणि च (यद्विष्वण्णेन प्राजापत्यया यत्कीटा
 मंथ्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राडङ्गारो यदक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ्गः॥)॥—[२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ध्यते। यस्याऽऽहिताग्नेरग्निर्मथ्य-
 मानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्।
 अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्। अजायां
 होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं
 भवति॥१७॥

अजस्य तु नाशजीयात्। यदजस्यां शजीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
 जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाशयम्। यद्यजान्न विन्देत्।
 ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः।
 यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणं तु वंसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वंसत्या
 अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन
 व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वंसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणं

न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भांस्तु नाध्यासीत्॥१९॥

यद्दर्भान्ध्यासीत्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत्।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्।
आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति।
आपस्तु न परिचक्षीत्। यदापः परिचक्षीत्॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत्। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्यां चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिं स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा
लम्बयति॥२१॥

गर्भं स्रवन्तमगदमंकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्रौति निर्ऋतिं पराचैः। रेतो
वा एतद्वार्जिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्। रेतो-
ऽस्य वार्जिनं स्रवेत्। गर्भं स्रवन्तमगदमंकरित्याह। रेतं
एवास्मिन्वार्जिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तदधाति। इन्द्र-

इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। बृहस्पतिरित्याह।
ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयति।
पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह। अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति।
नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचक्षीत् लम्बयति दधाति देवानां बृहस्पतिः पञ्च च
(वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बैऽप्सु होतव्यम्)॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठाथ्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवा गातुविदः। गातुं यज्ञाय
विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र युज्यताम्। तृतीयस्यै
दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अग्नियासु। पयो वत्सेषु
पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन। पयः सोमं
करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति सूर्यमहम्।
आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः।
वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः। ताः पूर्वः परि गृह्णामि। स्व
आयतने मनीषया। इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परि

गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्ण॒मा॒स॒ः ह॒विरि॑दमे॒षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्य॒ः ह॒विरि॑दमे॒षां मयि॑। अ॒न्त॒रा॒ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒व॒स॒ः स॒द॒मा ग॑मन्। तान्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्वः॑ परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑डु॒व्या पि॑तृभ्य॒ आ। तं पूर्वः॑ परि॑
गृह्णामि। अ॒वि॒षन्नः पि॑तुं क॑रत्। अज॑स्रं त्वा॒ः सं॒भापा॑लाः॥२८॥

वि॒ज॒यभा॑ग॒ः स॒मि॒न्धता॑म्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्य। विजि॑त्यै
श॒रदः॑ श॒तम्। अ॒न्नमा॑वस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि श॒रदः॑ श॒तम्।
आ॒व॒स॒थे श्रि॑यं म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्नि-
ज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि। इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्यैष्ठेभ्यः॥२९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्यैष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। प॒यस्व॑तीरोष॒धयः॑। प॒यस्व॑द्वीरु॒धां प॒यः। अ॒पां
प॒यसो॑ यत्प॒यः। तेन॒ मामिन्द्र॑ स॒ः सृ॑ज। अ॒ग्ने व्र॑तपते व्र॒तं
च॑रिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे रा॒ध्यता॑म्। वा॒यो व्र॑तपत् आ॒दि॒त्य
व्र॑तपते॥३०॥

व्र॒ताना॑ व्र॑तपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे

राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सङ्स्कृताम्।
 बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं कृत्वा।
 प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामैकविंशतिधा। सम्भरामि
 सुसम्भृतां॥३१॥

त्रीन्यरिधीः स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेपं मेक्षणं
 धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृतां। या जाता ओषधयः। देवेभ्यस्त्रियुगं
 पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्। अपां मेध्यं यज्ञियम्।
 सदेवः शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्। अपरिमितानां
 परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो मा निगाङ्कतमच्चनाहम्।
 पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु। सकृदाच्छिन्नं बरुहिरूर्णामृदु। स्योनं
 पितृभ्यस्त्वा भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः।
 पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
 पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ। यज्ञस्याङ्गानि
 सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे हव्यशोधने। पवित्रे स्थो
 वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
 पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्। त्वया

यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्। त्वया
होता सं तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्। पवित्रेण
सहागंहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुपं सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सत्रीतं बिभृताम्। इन्द्राय
शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय
हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्याऽऽयुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेनं सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दौहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्यत। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः। पूषा
स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया स संजामि। रायस्पोषेण बहुलाभवन्तीः।
ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो जीवन्तीरुपवः सदेयम्।
द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च सन्दुहाताम्। धाता सोमैर्न सह वातेन
वायुः। यजमानाय द्रविणं दधातु॥३८॥

उथ्सं दुहन्ति कलशं चतुर्विलम्। इडां देवीं मधुमतीं
सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतं सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे

दधातु। कामधुक्षः प्र णो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमूं
यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः।
हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वथ्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य सन्तति-
रसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सं तनोमि। अदस्तमसि विष्णवे त्वा।
यज्ञायपि दधाम्यहम्। अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते।
अयं पयः सोमं कृत्वा। स्वां योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं
च दुर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु मे।
अहं ग्राम्यानुप वसामि। मह्यं गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसुम्भृतां मे
सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं
पितृणामग्निः।)॥

[४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शंकेयं यदिदं करोमि। आत्मा
करोत्वात्मनै। इदं करिष्ये भेषजम्। इदं मे विश्वभेषजा। अश्विना
प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया अभीत्वर्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय। आ
प्यायतां घृतयोनिः। अग्निरहव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्ख त्वचमङ्ख।

सुरूपं त्वां वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये जुष्टमभि धारयामि।
स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। व्रीहीणां मेधं सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्नुर्भुवनस्य गोपाः।
शृत उथ्न्नाति जनिता मतीनाम्। यस्तं आत्मा पशुषु प्रविष्टः।
देवानां विष्टामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम घृतवान् हि भूत्वा।
देवानांच्छु सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः पृथिव्यै रसो
मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरेमि। स्वं मं इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं पूर्तं
स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा। वायुरुपश्रोता।
आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे।
मा भेर्मा संविक्था मा त्वां हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं
क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्न।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्म्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरुपाम यज्ञस्य। शुद्धं

स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टां घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्।
दक्षिणार्धादसम्भिन्दन्। अवद्याम्येकतोमुखाम्॥४७॥

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यास्ते
भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध्न पिन्वस्व। ददतो
मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोषदसत्। दिशां कृत्तिरसि। दिशो मे
कल्पन्ताम्। कल्पन्तां मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषींश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा मे
कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे कल्पन्ताम्। संवत्सरो
मे कल्पताम्। कृत्तिरसि कल्पन्तां मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः।
चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागो-
ऽभक्त। निरभागं भजामः। अपस्पिन्व। ओषधीर्जिन्व। द्विपात्पाहि।
चतुष्पादव। दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः। नेहा
ब्राह्मणस्यास्ति। समङ्कां बर्हिर्हविषा घृतेन। समादित्यैर्वसुभिः
सं मरुद्भिः। समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिर्ङ्गाम्। दिव्यं नभो गच्छतु
यत्स्वाहा। इन्द्राणीवाविधवा भूयासम्। अदितिरेव सुपुत्रा।
अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वाय। सं पत्नी पत्यां सुकृतेन गच्छताम्।

य॒ज्ञस्य॑ यु॒क्तौ धुर्या॑वभूताम्। स॒ञ्जाना॑नौ विज॑हतामरा॑तीः। दि॒वि
ज्योति॑र॒ज॒र॒मा र॑भेताम्। द॒शते॑ त॒नुवो॑ य॒ज्ञ य॒ज्ञियाः॑। ताः प्री॑णातु
यज॑मानो घृ॒तेन॑। ना॒रि॒ष्ठयोः॑ प्र॒शिष॑मीड॒मानः॑। दे॒वानां॑ दै॒व्येऽपि॑
यज॑मानोऽमृतोऽभूत्। यं वा॑ दे॒वा अ॑कल्पयन्॥५२॥

ऊ॒र्जो भा॒ग९ श॑तक्रतू। ए॒तद्वा॑ तेन॑ प्री॒णानि॑। तेन॑
तृ॒प्यत॑म९ह॒हौ। अ॒हं दे॒वाना॑ सु॒कृता॑मस्मि लो॒के। म॒मेद॑मिष्टं न
मि॒थुर्भ॑वाति। अ॒हं ना॑रि॒ष्ठाव॑नु॒ यजामि॑ वि॒द्वान्। यद॑भ्या॒मिन्द्रो॑
अद॑धाद्वा॒ग॒धेय॑म्। अदा॑रसृ॒द्धव॑त दे॒वसो॑म। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो
मृ॒डता॑ नः। मा नो॑ विद॒द॒भि॒भामो॑ अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विद॒द्वृज॑ना॒ द्वेष्ट्या॑ या। ऋ॒षभं॑ वा॒जिनं॑ व॒यम्। पूर्ण॑मासं
य॒जाम॑हे। स नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्।
प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मासाय॒ स्वाहा॑। अ॒मावा॒स्या सु॑भगा
सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भूय॒ आप्याय॑माना। सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्।
रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्। अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से। अ॒मावा॒स्यायै॑
स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि॒ परि॑ धेहि॒ वेदि॑म्। जा॒मिं मा हि॑सीरमु॒या
शया॑ना। होतृ॑षद॒ना हरि॑ताः सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
ब्र॒ध्ने॥५४॥

अ॒भी॒त्वयै॑ करोमि॒ क॒मी॒त्पिता॑ऽऽत्मन॑ एक॒तो मु॑खां मे॒ दि॒शोऽध्यक्षे॑भ्यो ह॒विर्गार्ह॑पत्या कल्पय॒न्नश॑स्तिः सा
नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑ स॒प्त च॑॥

[५]

परि॑स्तृणी॒त परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।

अपा९ रस॒ ओष॑धीना९ सुव॒र्णः। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य सन्तु
 काम॒दुघाः॑। अ॒मुत्रा॒मुष्मि॑ल्लोके। भू॒पते॒ भुव॑नपते। म॒हतो॒ भूत॑स्य
 पते। ब्र॒ह्माणं॑ त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑पतिर॒हं भुव॑नपतिः। अ॒हं म॑हतो
 भूत॑स्य पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सूत॒ आर्त्वि॑ज्यं करिष्यामि। दे॒वं सवि॑तरे॒तं
 त्वा॑ वृणते। बृह॒स्पतिं॑ दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्र॒वीमि। मनो॑
 गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टुभै॑। त्रि॒ष्टुब्ज॑ग॒त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टुभै॑। अ॒नु॒ष्टुक्प॒ङ्क्तौ।
 प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृह॑स्पतये।
 बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णे। ब्रह्म॒ भूर्भुवः॑ सु॒वः। बृह॒स्पति॑र्दे॒वानां॑ ब्रह्मा। अ॒हं
 म॑नु॒ष्या॒णाम्। बृह॑स्पते य॒ज्ञं गो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑ ह॒र्म्यं क॑रोमि। यो
 वो॑ दे॒वाश्चर॑ति ब्रह्म॒चर्य॑म्। मे॒धा॒वी दि॑क्षु मन॑सा तप॒स्वी॥५७॥

अ॒न्तर्दू॑तश्चरति॒ मानु॑षीषु। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑ सु॒पेशाः॑।
 घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्य॑मा॒ना म॑ह॒ते सौभ॑गाय। म॒ह्यं
 धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामा॑न्। भू॒मिर्भू॑त्वा म॒हिमा॑न् पु॒पोष॑। ततो॑ दे॒वी
 वर्ध॑यते॒ पया॑सि। य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञं वि च॑ यन्ति॒ शं च॑। ओष॑धी॒रापं॑
 इ॒ह शक्नो॑रीश्च। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑ वा॒चा॥५८॥

यो ब्रह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता

च। तस्यैन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्भि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
 देवेभ्यो जुष्टं सदनाय बर्हिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
 धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
 सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
 सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
 स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि। इषमूर्जं
 मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे पिन्वस्व।
 विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व। प्रजां पशून्मे
 पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उपभूय इन्नु मे। अविक्षोभाय परिधीं दधामि।
 धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो नुदातै। विच्छिनद्भि
 विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः। विशो
 यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो
 यन्त्रे नुदमाने अरातिम्। विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती स्वधृती।
 प्राणान्मरि धारयतम्। प्रजां मरि धारयतम्। पशून्मरि धारयतम्।
 अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स
 दाधार समिधो विश्वरूपाः। तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ
 रोह पथो जुहु देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा सम्भृताङ्गा।
 वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध उपभृता सपत्नान्।
 जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः। दोहै यज्ञं सुदुघामिव
 धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे मथ्सपत्नाः। यो मा वाचा
 मनसा दुर्मरायुः। हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
 मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्रः। घृताचीनां सूनुः। प्रियेण नाम्ना
 प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां
 पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो
 भूयासम्॥६४॥

अधरे मथ्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
 शतधार उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः श्रितः।
 सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
 मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। प्रजापतिरसि सर्वतः
 श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
 सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
 वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकिथ्सन्। तेन देवा अवतोप माम्।
 इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि श्रयताम्।

यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिंश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधु वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दत्। गुहां सतीं गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु। अयं यज्ञः
समंसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सुख्यममृतत्वमश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय मह्यम्।
अप तमिन्द्राग्नी भुवन्नानुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं विदेय। अग्ने
वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं जेष्यन्तम्। वाजिनं
वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं मांजिर्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहूतो द्यौः
पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे वर्चसे।
जीवात्वै पुण्याय। उपहूता पृथिवी माता। उप मां माता पृथिवी
ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्।
विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नः। विश्वे
देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्चामि। अहं वा क्षिपितश्चरन्।
प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि वृश्चत॥७०॥

अग्ने॒ यो नोऽभि॒दास॑ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ठ्यः। इ॒ध्मस्ये॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मां द्वेष्टि॑ जातवेदः। यं
चाऽऽहं॑ द्वेष्मि॒ यश्च॑ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे सन्द॑ह। या॑ऽश्चाहं॑ द्वेष्मि॒
ये च॑ माम्। अग्ने॑ वाजजित्। वाजं॑ त्वा ससृ॑वाऽसम्॥७१॥

वाजं॑ जिगि॒वाऽसम्। वाजिनं॑ वाजजितम्। वाज॑जित्यायै
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्नादमन्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒रुहिः॑ श्रुत॑ऽह॒विः। इ॒ध्मः
प॑रि॒धयः॑ सुचः॑। आ॒ज्यं य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑ वषट्काराः। सं
मे सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥७२॥

दि॒वः खी॒लोऽव॑ततः। पृथि॒व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्तऽशोचयामसि। द्विष॑न्मे बहु शोचतु।
ओष॑धे मो अ॒हऽशु॑चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ। नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ।
शि॒वेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व॥७३॥

सुभू॑तेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते नमः॑। उप॑
ते नमः॑। त्रिष्फ॑लीक्रियमाणानाम्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते। रक्ष॑सां
भा॒गधे॑यम्। आप॑स्तत्प्र व॑हतादितः॥७४॥

उ॒लूख॑ले मुस॑ले यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॑ यत्क॒पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुषः॑ संय॑जामि। विश्वे॑ दे॒वा ह॒विरि॑दं जु॑षन्ताम्। य॒ज्ञे
या वि॒प्रुषः॑ सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ताः सर्वाः॑ स्वि॑ष्टाः सु॒हुता॑ जुहोमि।

उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान् विद्युतां जहि।
निम्रोचन्नधरान्कृधि॥ ७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य।

॥ हृद्रोगघ्न-मन्त्राः ॥

उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां दिवम्। हृद्रोगं मम
सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकांसु
दध्मसि॥ ७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदगादयमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहं द्विषतो रधम्।

यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै
निम्रुक्क। सर्व पापं समूहताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः। इध्मस्यैव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः परापत। शरो
ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्त्र विंश। मैषां कश्चनोच्छिषः॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं दैवयानान्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नौघ्राद्वृश्त ससृवांसं हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥

[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः पनिष्ठा।

ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो अक्षभिर्विभाति।
अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि तपसो योनिः। तपोऽसि
ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि भूरा
रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे
कामा यजमानस्य सन्तु। वार्तं प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं
यो भुवनस्य गोपाः। स नो मृत्योस्त्रायतां पात्व९हसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जुरामशीमहि। इन्द्रं शाक्र गायत्रीं प्रपद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्र त्रिष्टुभं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्र
जगतीं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रानुष्टुभं प्रपद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्र पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋत९ सत्येऽधायि। सत्यमृतैऽधायि। ऋतं
च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूव९ सुवर्गमम्। सुवर्गं लोकं
नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि।
द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः। ययाऽऽदित्यो दीक्षया
दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। दि॒शो॑ दी॒क्षा। तया॑ च॒न्द्रमा॑
दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दीक्षयामि। आपो॑ दी॒क्षा। तया॑ वरु॒णो राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः।
यया॑ वरु॒णो राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि।
ओष॑धयो दी॒क्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॒ राजा॑ दी॒क्षया॑
दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑ दीक्षयामि। वाग्दी॒क्षा। तया॑ प्रा॒णो
दी॒क्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्रा॒णो दी॒क्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दी॒क्षया॑
दीक्षयामि। पृथि॒वी त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षताम्। अ॒न्तरि॑क्षं त्वा
दीक्ष॑माणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षन्ताम्। आप॑स्त्वा दीक्ष॑-
माणमनु दीक्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षन्ताम्।
वाक्त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षताम्। ऋच॑स्त्वा दीक्ष॑माणमनु
दीक्षन्ताम्। सामा॑नि त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षन्ताम्। यजू॑ंषि
त्वा दीक्ष॑माणमनु दीक्षन्ताम्। अह॑श्च रात्रि॑श्च। कृषि॑श्च वृष्टि॑श्च।
त्विषि॑श्चाप॑चितिश्च॥८६॥

आप॑श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् स॒नृता॑ च। तास्त्वा दीक्ष॑माणमनु
दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे॑ दक्ष॑पितेह सी॑द। दे॒वाना॑ सु॒प्तो म॑ह॒ते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि स॒नव॑ आ सु॒शेवः॑।
शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यं म॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मा दिशो दीक्षयन्तु।
 सत्यमस्मि। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव
 योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः।
 आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या।
 अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु।
 चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वा-
 ऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्यो
 विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा अभूमा। सख्यं ते गमेयम्॥८९॥

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योष्ठाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
 तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
 पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
 तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जं धुक्वा तेजं
 इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पयस्वतीम्। देवानां
 धेनुः सुदुघामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु। क्षेमो अस्तु नः।
 इमान्तराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमती रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥९१॥

वर्ष्मन्दिवः। नाभा पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।

देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका
भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यौ निविष्टौ। तयोर्देवानामधि
भागधेयम्। अप ज्ञानं भयं नुद। अप चक्राणि वर्तय। गृहः
सोमस्य गच्छतम्। न वा उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदेषि
पृथिभिः सुगेभिः। यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः
सविता दधातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया दीक्षयाम्योपधयो
दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिशिक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं आदित्यवर्तो वर्तय पञ्च
च॥

[७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। यस्माद्दीषा
न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥१३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रति तिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे लोके
यजमानः हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। यस्माद्दीषा-
ऽवैपिष्टाः प्लायिष्टाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः
सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥१४॥

य इदमकं। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्म्रियसे।
आशानां त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियो। इन्द्राग्नी

चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य च। हुतस्य
चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य। वीतं
पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानं तमो विदत्। मर्त्विजो मो इमाः
प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्। सः सृष्टमुभयं कृतम्॥९५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥

[८]

अनागसस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे
अस्त्वःशभूः। मित्रस्ते अस्त्वःशभूः। वरुणस्ते अस्त्वःशभूः।
अपाङ्ग्या ऋतस्य गर्भाः। भुवनस्य गोपाः श्येना अतिथयः।
पर्वतानां ककुभः प्रयुतो नपातारः। वयुनेन्द्रं ह्वयत।
घोषेणामीवाऽश्वातयत॥९६॥

युक्ताः स्थ वहत। देवा ग्रावाण इन्दुरिन्द्र इत्यवादिषुः।
एन्द्रमचुच्यवुः परमस्याः परावतः। आऽस्मात्सधस्थात्।
ओरोरन्तरिक्षात्। आ सुभूतमसुषवुः। ब्रह्मवर्चसं म आसुषवुः।
समरे रक्षाऽस्यवधिषुः। अपहतं ब्रह्मज्यस्या। वाक् त्वा मनश्च
श्रीणीताम्॥९७॥

प्राणश्च त्वाऽपानश्च श्रीणीताम्। चक्षुश्च त्वा श्रोत्रं च श्रीणीताम्।
दक्षश्चत्वा बलं च श्रीणीताम्। ओजश्च त्वा सहश्च श्रीणीताम्।
आयुश्च त्वाऽजुरा च श्रीणीताम्। आत्मा च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्।
श्रुतोऽसि श्रुतं कृतः। श्रुताय त्वा श्रुतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुणं
यमाहुः। यं मित्रमाहुर्यमु सत्यमाहुः॥९८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि सुवीर्यम्।
त्रिशुङ्घर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा सह। विराजा ज्योतिषा
सह। यज्ञेन पर्यसा सह। तस्य दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्रमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा सोमस्य
तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति।
य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः प्रजया संविदानः। त्रीणि
ज्योतींषि सचते स षोडशी। एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम
श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शसिषु हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु सेचते। श्रुतो
गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः। इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं
देवानामसि। अधिपतिं माम्। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु
कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु। प्रजा-
पतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्। अर्थेगा अस्य
जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द। नमो रुद्राय वास्तोष्पतये।
आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति तं

हुवे। यान्यं॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मि॒। य॒मस्य॑ ब॒लिना॒ चरा॑मि। इ॒हैव
सन्तः॑ प्र॒ति त॒द्यात॑यामः। जी॒वा जी॒वेभ्यो॑ नि ह॒राम॑ ए॒नत्। अ॒नृणा
अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृ॒तीये॑ लो॒के अ॑नृणाः स्या॑म। ये दै॒व्यानां॑
उ॒त पि॑तृयाणाः॑॥१०३॥

सर्वान्प॒थो अ॑नृणा आ॒क्षीये॑म। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑ऽव॒सान॒मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॑द्धन॒वद॑श्व॒वदूर्ज॑स्वत्। सु॒वीरां
वी॒रैरनु॑ स॒श्वरे॑म। अ॒र्कः प॒वित्र॑ꣳ रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वानां॑
भु॒व॒नानि॑ वि॒श्वा। द्यावा॑पृथि॒वी प॒यसा॑ संवि॒दाने॑। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑
प्र॒पी॒ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वानां॑ भु॒व॒नानि॑
वि॒श्वा। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॒ मह॑त्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॒तिष्ठा॑म्॥१०४॥
चा॒त॒यत् श्री॑णी॒ताꣳ स॒त्यमा॑हु॒रशी॑महि ग॒णे कुरु॑ वि॒द्वंणे॑ पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि च॥[९]

उद॑स्ताम्प॒सीत्स॑वि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न॒मित्रा॑न॒वधी॑द्युगे॒न।
बृ॒हन्तं॑ मा॒म॒कर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थन्त॑रे श्र॒यस्व॑ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒म॒दे॒व्ये श्र॑यस्व॑ स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षे। बृ॒ह॒ति श्र॑यस्व॑ स्वाहा॑ दि॒वि।
बृ॒ह॒ता त्वोप॑स्त॒भ्रोमि॑। आ त्वा॑ ददे॒ यश॑से वी॒र्या॑य च। अ॒स्मास्व॑घ्निया
यू॒यं द॑धाथेन्द्रि॒यं प॒यः। यस्तै॑ द्र॒प्सो यस्त॑ उद॒रूषः॑॥१०५॥

दै॒व्यः के॒तुर्वि॑श्वं भु॒व॒नमा॑वि॒वेश॑। स नः॑ पा॒ह्यरि॑ष्ट्यै स्वाहा॑।
अनु॑ मा॒ सर्वा॑ य॒ज्ञोऽय॑मे॒तु। वि॒श्वे दे॒वा मरु॑तः सा॒मार्कः॑।
आ॒प्रि॒यश्छ॑न्दाꣳसि नि॒विदो॑ यजूꣳषि। अ॒स्यै पृ॑थि॒व्यै यद्य॑ज्ञि॒यम्।

प्रजापतेर्वर्तनिमनुं वर्तस्व। अनुवीरैरनुं राध्याम् गोभिः। अन्वश्चैरनु
सर्वैरु पुष्टैः। अनुं प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षेत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्यै।
विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्चितम्। दिवे च विश्वकर्मणे।
पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्। अस्कानृषभो
युवांगाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु। अस्कानजनि
प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र जनिषीमहि। ये देवा
येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो
वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहा। उत त्या नो दिवा
मृतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप स्निधः।
उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना। यूयातामस्मद्रपः।
अप स्निधः। शमग्निरग्निभिस्करत्। शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो
वात्वरपाः॥१०९॥

अप स्निधः। तदित्पदं न विचिकेत विद्वान्। यन्मृतः पुनरप्येति
जीवान्। त्रिवृद्यद्भुवनस्य रथवृत्। जीवो गर्भो न मृतः स जीवात्।
प्रत्यस्मै पिपीषते। विश्वानि विदुषे भर। अरङ्गमाय जग्मवे।
अपश्चाद्वध्वने नरै। इन्दुरिन्दुमवांगात्। इन्दोरिन्द्रोऽपात्। तस्य त

इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमतः। उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥११०॥

उदरुष इन्द्रियेण गा मतिररुपा अंगात्रीणि च॥ [१०]

ब्रह्म प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानां
हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्।
आश्रावितमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे। अतिरिक्तं
कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्।
स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्रयंतं देवहेडनम्।
अरायो अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन।
ततं म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते।
अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य समुतृष्णुतर्भुवः।
उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्॥११२॥

इमं मै वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि प्रजापते। इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि। मैषान्नुगादपरो
अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन।
इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा। भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै
स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्ध्यै स्वाहा समृद्ध्यै स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो

अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि मृधो
जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर
एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अघं ते स्याम। अनज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ
यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः। अग्ने तदस्य
कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाक्त्रा मनसा दीनदक्षा
न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोतां क्रतुविद्विजानन्। यजिष्ठो
देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता
यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं सरस्वति। ऋतान्मा
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः। अनज्ञातं
देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि। यद्वाचा
यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवज्याम्॥११७॥

शि॒श्जैर्यद॑नृतं च॒कृमा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑।
 यद्ध॑स्ता॒भ्यां च॒कर॒ किल्बि॑षाणि। अ॒क्षाणां॑ व॒श्रुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
 दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। तान्य॑प्स॒रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑। अदी॑व्य॒नृणं॑
 यद॑हं च॒कार॑। यद्वा॑दा॒स्यन्त्सञ्ज॑गारा॒ जने॑भ्यः। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑।
 यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नश्च॑का॒र यत्पि॑ता। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। यदा॑ पि॒पेषं॑ मा॒तरं॑
 पि॒तरम्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॒ धयन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॒ मया॒ तत्।
 तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्। यन्मा॑तरं
 पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। यदा॑शसा॒ नि॒शसा॒
 यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। अति॑
 क्रामा॑मि दुरि॒तं यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॒ यन्ति॑
 सु॒कृतो॒ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तमा॒ रो॒हामि॑ सु॒कृतां॑ नु लो॒कम्। त्रि॒ते
 दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑ मा॒ यदि॑
 किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑॥१२०॥

गा॒रु॒हप॑त्यः प्र॑मु॒श्चतु॑। दुरि॒ता या॑नि च॒कृम। क॒रोतु॑ मा॒मने॑नसम्।
 दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता ओष॑धी॒भ्यः। अथो॒ या
 अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शु॒न्धन्तु॑ शु॒न्धनीः॑। यदा॑पो॒ नक्तं॑ दुरि॒तं
 च॒रा॒म। यद्वा॑ दि॒वा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। हि॒र॒ण्यव॑र्णास्त॒त उत्पु॑नीत

नः। इमं मै वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसंमष्टीवज्याः सति पराशसाऽऽनशैऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यदेवा देवा ऋतेन
सजातशःसाद्यद्वाचा यद्वस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेप यदन्तरिक्षं यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते
देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदापं इमं मै वरुण तत्त्वां यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने
अयासि।)॥

[१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि
स्वधिता परूषि। तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमिथ्सङ्ख्येम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतां तत्ते। निष्ठायतां देव सोम। यत्ते
त्वचं बिभ्रिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि त्मना॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पयसा समेत्यं। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हांसीद्भिर आवृणानः।
अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुह्वो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः। तस्मै ते
सोम नम इद्वषद्व। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व। सं प्राणापानाभ्याः
समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व सोम राजन्। यत्त
आस्थितः शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः सङ्गमने पथीनाम्। एतं

जा॒नी॒ता॒त्प॒र॒मे व्यो॑मन्। वृ॒काः॑ स॒ध॒स्था वि॒द रू॒प॒म॒स्य॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒व॒यानैः॑। इ॒ष्टा॒पूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
अरि॑ष्ठो राज॒न्नग॒दः परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु चक्ष॑से रघू॒यते।
नाक॑मारो॒ह स॒ह यज॑मानेन। सूर्य॑ गच्छ॒तात्प॒र॒मे व्यो॑मन्। अभू॑द्दे॒वः
स॒वि॒ता व॒न्द्यो॒नु नः॑। इ॒दानी॒महं॑ उप॒वाच्यो॑ नृभिः॑। वि॒ यो रत्ना॑
भज॑ति मान॒वेभ्यः॑। श्रेष्ठ॑ नो अत्र द्रवि॑णं यथा दध॑त्। उप॑
नो मि॒त्रावरु॑णाविहा॒वत॑म्। अ॒न्वादी॑ध्याथामि॒ह नः॑ सखा॒या।
आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिर्हे॒तिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा घ॒विषा॑ परि॑ णो
वृण॑क्तु। आप्या॑यस्व॒ सन्तैः॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥ [१३]

यदि॑दी॒क्षे मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्चक्षु॑षा॒ यच्च॑
श्रोत्रे॑ण। यद्रेत॑सा मिथु॒नेना॒प्या॒त्मना॑। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑
इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मो॒क्त्रीर्म॒यि
तेज॑ इन्द्रि॒यम्। यदृ॒चा साम्ना॑ यजु॑षा। प॒शूनां॑ चर्म॑न् ह॒विषा॑
दिदी॒क्षे। यच्छ॒न्दोभि॒रोष॑धीभिर्वन॒स्पतौ॑। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑
इन्द्रि॒यम्॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मो॒क्त्रीर्म॒यि तेज॑
इन्द्रि॒यम्। येन॑ ब्र॒ह्म येन॑ क्षत्र॑म्। येनेन्द्रा॒ग्नी प्र॒जाप॑तिः सोमो वरु॑णो
येन॑ राजा॑। विश्वे॑ दे॒वा ऋष॑यो येन॑ प्रा॒णाः। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑
इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मो॒क्त्रीर्म॒यि

तेजं इन्द्रियम्। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑। इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ः रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यं धाम॑। विश्वे॑षां दे॒वानां॑ प्रि॒यत॑म॒ः ह॒विः स्वाहा॑। व॒यः सोम॑ व्र॒ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॑ पिप्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। दे॒वांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। सो॒म्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। अन॑न्तरिताः पि॒तरः॑ सो॒म्याः सोम॑पी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न॒ आगन्। वैव॑स्व॒तो नो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑। पूर्णं॑ वन॒स्पते॑रिव॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ः र॒यिः। सच॑तां नः॑ शची॒पतिः॑। परं॑ मृ॒त्यो अनु॑ परै॒हि पन्था॑म्। यस्ते॒ स्व इत॑रो दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते शृ॒ण्वते॑ ते॒ ब्रवी॑मि। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिषो॒ मोत॑ वी॒रान्। इ॒दम॑नू॒ श्रेयो॑व॒सान्माग॑न्म। यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिद॑श्च॒जिद्यत्। पूर्णं॑ वन॒स्पते॑रिव। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ः र॒यिः। सच॑तां नः॑ शची॒पतिः॑॥१३०॥
वन॒स्पता॑वृ॒द्धो लो॒का द॑धिरे॒ तेजं॑ इन्द्रि॒यं धामा॑शीमहीवाभि॒नः शी॒यता॑ः र॒यिर॑कं च॥—[१४]

सर्वा॑न् यद्विष्ण॑णेन॒ वि वै याः॑ पु॒रस्ता॑द्दे॒वा दे॒वेषु॑ परि॒स्तृणी॑त् सक्षे॑द॒ यद॑स्य पा॒रेऽना॒गस॑ उद॒स्ताम्प॑सीद्व॒हं प्रति॑ष्ठा यद्दे॒वा यत्ते॑ ग्रा॒व्या यद्दि॑क्षे चतु॑र्दश॥१४॥
सर्वा॑न्भूति॑मे॒व या॑मे॒वाप्स्वाहु॑तिं व्र॒तानां॑ पर्ण॒वल्कः॑ सो॒म्याना॑म॒स्मिन् य॒ज्ञेऽग्ने॑ यो नो॒ ज्यो॒ग्जी॒वाः प॒रोर॑जाः

प्रतेमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥
सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्ग्रहण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्ग्रहणीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव रुन्धे। मौञ्जी
भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रं भवति। चित्रं
वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यं नाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः समावहन्त्या
सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यौ। केशश्मश्रु वपते।
नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति। अहतं वासः परिधत्ते।
पाप्मनोऽपहत्यै। वाचं यत्वोप वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै।
रात्रिं जागरयन्त आसते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यौ॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥

[१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे।
तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्वधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्रमौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुत्वाय।

स॒र्पि॒ष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षे॒याः प्रा॒श्न॑न्ति। दि॒शामे॒व
ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॑ हि॒र॑ण्यानि ददाति। दि॒शामे॒व
ज्योती॑ः॒प्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यंमुच्छिष्यते। तस्मिन् रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओ॒दनः॑। रे॒त आ॒ज्यम्। यदाज्ये रश्नान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ रश्ना भवति। बहु॒ वा ए॒ष कु॑च॒रो
मे॒ध्यमु॑पगच्छति। यदश्वः॑। पु॒वित्रं॑ वै द॒र्भाः॥५॥

यद्वर्भमयी रश्ना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमा
ल॑भते। अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॑ब्धस्य महि॒मोद॑क्रामत्। स म॒ह॒र्त्वि॒जः
प्रा॒वि॒शत्। तन्म॒ह॒र्त्वि॒जां म॒ह॒र्त्वि॒क्तम्। यन्म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॒श्न॑न्ति।
म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॑न्तद॑धाति। अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॑ब्धस्य॒ रे॒त उ॑द॑क्रामत्।
तथ्सु॒वर्ण॑ः॒ हि॒र॑ण्यमभवत्। यथ्सु॒वर्ण॑ः॒ हि॒र॑ण्यं ददाति। रे॒त ए॒व
तद॑धाति। ओ॒दने॑ द॑दाति। रे॒तो वा ओ॒दनः॑। रे॒तो हि॒र॑ण्यम्।
रे॒तसै॒वास्मि॑न्ने॒तो द॑धाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अंभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्रह्म॑णे दे॒वेभ्यः॑ प्रजाप॑तयेऽप्रति॒प्रो॒च्याश्वं॑ मे॒ध्यं ब॒ध्नाति॑।
आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑। पा॒पी॒यान्भवति॑। यः प्र॑ति॒प्रो॒च्यं। न दे॒वता॑भ्य
आवृ॑श्च्यते। व॒सी॒यान्भवति॑। यदाह॑। ब्रह्म॑न्नश्वं मे॒ध्यं भ॑न्थस्यामि
दे॒वेभ्यः॑ प्रजाप॑तये तेन॑ रा॒ध्यास॑मिति। ब्रह्म॑ वै ब्रह्मा। ब्रह्म॑ण ए॒व
दे॒वेभ्यः॑ प्रजाप॑तये प्रति॒प्रो॒च्याश्वं॑ मे॒ध्यं ब॒ध्नाति॑॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते। इमामंगृभ्णत्रशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारत्नी(३)-रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमरत्निं रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सङ्स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते। ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्। सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति। भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह। यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति। सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति। सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं

ए॒वा॒स्यैषः। पृ॒थि॒व्यामि॒त्याह॑। अ॒स्यामे॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति।
 य॒न्ता रा॒ज्यन्ता॑ऽसि॒ यम॑नो ध॒र्ताऽसि॑ ध॒रुण॑ इत्या॒ह।
 रू॒पमे॒वा॒स्यैत॑न्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे। कृ॒ष्यै त्वा॒ क्षेमा॑य त्वा
 र॒य्यै त्वा पो॑षाय त्वेत्या॒ह। आ॒मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। स्व॒गा त्वा दे॒वेभ्य॑
 इत्या॒ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैनं॑ स्व॒गा क॑रोति। स्वाहा॑ त्वा प्र॒जाप॑तय
 इत्या॒ह। प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः॑। यस्या॑ ए॒व दे॒वता॑या आल॒भ्यते॑।
 तथै॒वैनं॑ स॒मर्ध॑यति॥१२॥

ब॒भ्रा॒ति स॒मृ॒द्धा उ॒पाद॑धात्य॒सीत्या॑ह॒ स॒प्र॒थ॒स॒मि॒त्याह॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह पञ्च॑ च॥ [३]

यः पि॒तुर॑नु॒जायाः॑ पु॒त्रः। स पु॒रस्ता॑न्नयति। यो मा॒तुर॑नु॒जायाः॑
 पु॒त्रः। स प॒श्चान्न॑यति। विष्व॑श्चमे॒वास्मा॑त्पा॒प्मानं॑ विवृ॑हतः। यो अ॒र्वन्तं॑
 जिघा॑सति॒ तम॒भ्यमी॑ति॒ वरु॑ण॒ इति॒ श्वानं॑ चतु॒रक्षं॑ प्रसौ॑ति। पु॒रो
 म॒र्तः पु॒रः श्वे॑ति॒ शुनं॑श्चतु॒रक्ष॑स्य॒ प्रह॑न्ति। श्वे॒व वै पा॒प्मा भ्रातृ॑व्यः।
 पा॒प्मानं॑मे॒वा॒स्य भ्रातृ॑व्यं॑ ह॒न्ति। सै॒ध्रकं॑ मु॒सलं॑ भवति॥१३॥

क॒र्मक॑र्मे॒वास्मै॑ सा॒धय॑ति। पौ॒श्च॒ले॒यो ह॑न्ति। पु॒श्च॒ल्वां
 वै दे॒वाः शुचं॑ न्य॒दधुः॑। शु॒चैवा॒स्य शुचं॑ ह॒न्ति। पा॒प्मा वा
 ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑त॒ इति॑। अश्व॑स्याध॒स्पद॑मु॒पा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्रा॒जाप॑त्यः। व॒ज्रेणै॒व पा॒प्मानं॑
 भ्रातृ॑व्यम॒वक्रा॑मति। द॒क्षिणा॑ऽपं प्ला॒वय॑ति॥१४॥

पा॒प्मानं॑मे॒वास्मा॑च्छ॒र्मल॑म॒पं प्ला॒वय॑ति। ऐ॒षी॒क उ॑दू॒हो
 भ॑वति। आयु॒र्वा इ॒षीकाः॑। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधति। अ॒मृतं॑ वा

इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा भवति।
 अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते।
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति। पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति।
 अहं च त्वं च वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति।
 ब्रह्मक्षत्रे एव सन्दधाति। अभिक्त्वेन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥

[४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः। पुरस्तात्-
 प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा वृत्रं
 वेध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः। राज्ये-
 नैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेन राजभिर्गैः सह ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाऽप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
 बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता।
 पश्चात्प्राङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजाऽस्यै
 विशः॥१७॥

बहुग्वे बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै बहुमाष-
 तिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै

पुष्टिमत्यै। ब॒हुराय॒स्योषा॒यै राजा॒स्त्विति॑। भू॒मा वै होता॑। भू॒मा
सू॒तग्रा॒म॒ण्यः। भू॒मैवास्मि॑न्भू॒मानं॑ दधाति। श॒तेन॑ क्षत्तसङ्ग॒हीतृभिः॑
स॒होद्गा॒ता। उ॒त्तर॒तो दक्षि॑णा तिष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति॥१८॥

अ॒नेना॒श्वेन॒ मे॒ध्यैने॒ष्ट्वा। अ॒य॑ राजा॒ सर्व॑मायु॒रेत्वि॑ति।
आयु॒र्वा उ॒द्गा॒ता। आयुः॑ क्षत्तसङ्ग॒हीता॑रः। आयु॒षैवास्मि॑न्नायु॒र्दधा॑ति।
श॒त॑ श॒तं भव॑न्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॒ष्येवेन्द्रि॑ये
प्रति॑ तिष्ठति। च॒तुः श॒ता भ॑वन्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्रति॑
तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उ॒क्षति॑ दि॒श एकं॑ च॥ [५]

यथा॒ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तद॒श्वस्य॑
स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॒नाल॒ब्धमु॒त्सृज॑न्ति। यथ॒स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
स॒र्वहु॑तमे॒वैनं॑ करो॒त्यस्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒९ हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒म॒मितः॑ सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑
लो॒कस्या॒भिर्जि॑त्यै॥२०॥

यत्प॒रि॒मिता॑ अनु॒ब्रूया॑त्। प॒रि॒मित॒मव॑ रुन्धी॒त। अ॒प॒रि॒मिता॑
अ॒न्वाह॑। अ॒प॒रि॒मितः॑ सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै।
स्तो॒क्या जु॑होति। या ए॒व वर्ष्वा॑ आ॒पः। ता अ॒व रु॑न्धे। अ॒स्यां
जु॑होति। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः॥२१॥

अ॒स्यामे॒वैनाः॑ प॒रि॒ष्ठाप॑यति। उ॒वाच॑ ह प्र॒जाप॑तिः। स्तो॒क्यासु॑

वा अ॒हम॑श्चमे॒धः स॒ऽस्थि॑पयामि। तेन॒ ततः॑ स॒ऽस्थि॑तेन
चरा॒मीति॑। अ॒ग्नये॑ स्वाहेत्या॒ह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। सोमा॑य
स्वाहेत्या॒ह। सोमा॑यै॒वैनं॑ जुहोति। स॒वित्रे॑ स्वाहेत्या॒ह। स॒वित्र॑ ए॒वैनं॑
जुहोति॥ २२॥

सर॑स्वत्यै स्वाहेत्या॒ह। सर॑स्वत्या ए॒वैनं॑ जुहोति। पू॒ष्णे
स्वाहेत्या॒ह। पू॒ष्ण ए॒वैनं॑ जुहोति। बृह॑स्पतये स्वाहेत्या॒ह।
बृह॑स्पतय ए॒वैनं॑ जुहोति। अ॒पां मोदा॑य स्वाहेत्या॒ह। अ॒द्ध्य ए॒वैनं॑
जुहोति। वा॒यवे॑ स्वाहेत्या॒ह। वा॒यवं॑ ए॒वैनं॑ जुहोति॥ २३॥

मि॒त्राय॑ स्वाहेत्या॒ह। मि॒त्रायै॑वैनं जुहोति। वरु॑णाय स्वाहेत्या॒ह।
वरु॑णायै॒वैनं॑ जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश
स॒म्पाद॑ जुहोति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑
रु॒न्धे। प्र वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जुहोति। पुनः॑
पुनर॑भ्यावर्तं जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति। ए॒ताः ह
वाव सो॑ऽश्चमे॒धस्य॑ स॒ऽस्थि॑तिमुवा॒चास्क॑न्दाय। अस्क॑न्नः हि तत्।
यद्य॑ज्ञस्य स॒ऽस्थि॑तस्य स्कन्द॑ति॥ २४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरः संवित्र ए॒वैनं॑ जुहोति वा॒यवं॑ ए॒वैनं॑ जुहोति च्यवते षट् च॥ ———— [६]

प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं प्रोक्षा॒मीति॑ पुरस्ता॑त्प्रत्यङ्मि॒ष्टन्प्रोक्ष॑ति।
प्र॒जाप॑तिर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वान्। अ॒न्नाद्य॑मे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं द॑धाति।
तस्मा॑दश्वः पशूना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वत्तमः। इन्द्रा॑ग्निभ्यां त्वेति॑ दक्षिण॒तः।

इन्द्रा॑ग्नी॒ वै दे॒वाना॑मोजि॒ष्ठौ बलि॑ष्ठौ। ओज॑ ए॒वास्मि॒न्बलं॑ दधाति।
तस्मा॑दश्वः पशूना॑मोजि॒ष्ठो बलि॑ष्ठः। वा॒यवे॒ त्वेति॑ प॒श्चात्। वा॒युर्वै
दे॒वाना॑मा॒शुः सा॑रसा॒रित॑मः॥२५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूना॑मा॒शुः सा॑रसा॒रित॑मः।
विश्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॒ इत्यु॑त्तरतः। विश्वे॒ वै दे॒वा दे॒वानां॑
यश॑स्वित॑माः। यश॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूनां॑
यश॑स्वित॑मः। दे॒वेभ्य॒स्त्वेत्य॑धस्तात्। दे॒वा वै दे॒वाना॑मप॑चिततमाः।
अप॑चितिमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूना॑मप॑चिततमः॥२६॥

सर्वे॑भ्यस्त्वा दे॒वेभ्य॒ इत्यु॑परि॒ष्ठात्। सर्वे॒ वै दे॒वास्त्वि॑षि॒मन्तो
हर॑स्विनः। त्वि॒षिमे॒वास्मि॑न् हरो॑ दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूनां॑
त्वि॒षिमा॑न् हर॑स्वित॑मः। दि॒वे त्वाऽन्तरि॑क्षाय त्वा पृ॒थिव्यै
त्वेत्या॑ह। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यः॒ प्रोक्ष॑ति। स॒ते त्वाऽस॑ते
त्वाऽद्भ्य॑स्त्वौष॑धीभ्यस्त्वा विश्वे॑भ्यस्त्वा भू॒तेभ्य॒ इत्या॑ह।
तस्मा॑दश्वमे॒धया॑जिनः॒ सर्वा॑णि भू॒तान्यु॑पजीवन्ति। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॑
वदन्ति। यत्प्रा॑जाप॒त्योऽश्वः॑। अथ॒ कस्मा॑देनम॒न्याभ्यो॑ दे॒वता॑भ्योऽपि॒
प्रोक्ष॑तीति। अश्वे॒ वै सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑न्ताः। तं यद्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा
भू॒तेभ्य॒ इति॑ प्रोक्ष॑ति। दे॒वता॑ ए॒वास्मि॑न्न॒न्वा या॑तयति। तस्मा॑दश्वे॒
सर्वा॑ दे॒वता॑ अ॒न्वाय॑न्ताः॥२७॥

सा॒रसा॒रित॑मोऽप॑चिततमः प्राजाप॒त्योऽश्वः पञ्च॑ च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्रं हि तत्। यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेङ्कृताय स्वाहेत्याह। एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनं समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधं सस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्यानायतनं न्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहुवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन एवास्याऽऽहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्। अवं सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्श्वस्यादिति। सकृदेव होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्धौ।

एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वः सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनां श्रेष्ठ्यं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रेष्ठ्यमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि सतिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। ययुर्नामासीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्। प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेदध्वयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति। अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति॥३४॥

ए॒ता वा अ॒श्वस्य॑ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैनं॑ ब॒ध्नाति॑। तस्मा॒दश्वः॑
प्रमु॑क्तो बन्ध॑नमा गच्छति। तस्मा॒दश्वः॑ प्रमु॑क्तो बन्ध॑नं न ज॒हाति॑।
रा॒ष्ट्रं वा अ॒श्वमे॑धः। रा॒ष्ट्रे खलु॑ वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते। येऽश्वं॑ मे॒ध्यं
रक्ष॑न्ति। तेषां॑ य उ॒दृचं॑ गच्छ॑न्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व ते रा॒ष्ट्रं गच्छ॑न्ति। अथ॒
य उ॒दृचं॑ न गच्छ॑न्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्य॑वच्छिद्यन्ते। परा॒ वा ए॒ष सि॑च्यते। योऽबु॑लो-
ऽश्वमे॑धेन॒ यज॑ते। यद॒मित्रा॑ अ॒श्वं वि॑न्देरन्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। च॒तुः
श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्याघा॑ताय। अथा॒न्यमा॒नीय॑ प्रोक्षे॑युः। सैव ततः॑
प्राय॑श्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पशु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ ————— [९]

प्र॒जाप॑तिरकामयताश्वमे॒धेन॑ यजे॒येति॑। स तपो॑ऽतप्यत। तस्य॑
तेपा॒नस्य॑। स॒प्तात्म॑नो दे॒वता॑ उद॑क्रामन्। सा दी॒क्षाऽभ॑वत्। स
ए॒तानि॑ वैश्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑ जुहोत्। तैर्वै स दी॒क्षामवा॑रुन्ध।
यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जुहोति। दी॒क्षामे॒व तैर्यज॑मानोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि॒ ता दे॒वता॑ उद॑क्रामन्। अ॒न्वहं॑
जुहोति। अ॒न्वहमे॒व दी॒क्षामव॑ रुन्धे। त्रीणि॑ वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति।
च॒त्वार्यो॑द्ब्रह्म॒णानि॑। स॒प्त स॒म्पद्य॑न्ते। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः।
प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्धे॥३८॥

एक॑विंशतिं वैश्वदे॒वानि॑ जुहोति। एक॑विंशतिर्वै दे॒वलो॑काः।
द्वा॒दश॑ मा॒साः प॒ञ्चर्त॑वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य

एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वैव्यं क्षत्रम्। सा श्रीः। तद्वध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशतमौद्बहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति। अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामव रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा। कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मूह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।

सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
 स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा पूष्णे
 प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा।
 पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे
 पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्।
 रूपमेव पशुषु दधाति। अथो रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा
 विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह।
 यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति।
 प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥ [११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री।
 गायत्रं प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि
 निर्मिमीते। अथो प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति। गायत्रीं छन्दः।
 सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा
 त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं दिनादेवैनं
 सवनान्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
 सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा जगती। जागतं
 तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते।

अथो॑ तृतीयसवनमे॒व तेना॑ऽऽप्नोति। जग॑तीं छन्दः॑। ईश्व॑रो वा अश्वः॑
प्रमु॑क्तः परा॑ पराव॑तं गन्तो॑ः। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह वि॒धृ॑तिः स्वाहे॒ह
रन्तिः॑ स्वाहे॒ह रम॑तिः स्वाहेति॑ चत॑स्र आहु॑तीर्जुहोति॥४५॥

चत॑स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति। आश्व॑त्थो ब्र॒जो
भ॑वति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अश्वो॑ रू॒पं कृ॑त्वा। सोऽश्व॑त्थे
सं॒वत्स॑रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्व॑म्। यदाश्व॑त्थो ब्र॒जो भ॑वति।
स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति॥४६॥

त्रि॒ष्टुभ॒श्छन्द॑सोऽधि॒ निर्मि॑मीते जुहोति॒ नवं च॑॥ [१२]

आ ब्र॒ह्मन्ब्रा॑ह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यता॒मित्या॑ह। ब्रा॒ह्म॒ण
ए॒व ब्र॑ह्मवर्च॒सं द॑धाति। तस्मा॑त्पु॒रा ब्रा॑ह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒स्यं जा॑यत।
आऽस्मिन्ना॒ष्ट्रे रा॑ज॒न्यं इ॒षव्यः॑ शू॒रो म॑हा॒रथो॑ जा॑यता॒मित्या॑ह।
रा॒ज॒न्यं ए॒व शौ॒र्यं म॑हि॒मानं॑ दधाति। तस्मा॑त्पु॒रा रा॑ज॒न्यं इ॒षव्यः॑
शू॒रो म॑हा॒रथो॑ऽजायत। दोग्ध्रीं॑ धे॒नुरि॑त्या॒ह। धे॒न्वामे॒व प॑यो दधाति।
तस्मा॑त्पु॒रा दोग्ध्रीं॑ धे॒नुर॑जायत। वोढां॑ऽनु॒ङ्घानि॑त्या॒ह॥४७॥

अ॒नु॒ङ्घ्ये॒व वी॒र्यं॑ दधाति। तस्मा॑त्पु॒रा वोढां॑ऽनु॒ङ्घान॑जायत।
आ॒शुः स॒प्तिरि॑त्या॒ह। अश्व॑ ए॒व ज॒वं द॑धाति। तस्मा॑त्पु॒राऽऽशु॑रश्वो॒-
ऽजा॑यत। पु॒रन्धि॒र्योषे॑त्या॒ह। यो॒षित्ये॒व रू॒पं द॑धाति। तस्मा॑त्पु॒र्या
यु॒वतिः॑ प्रि॒या भा॑वु॒का। जि॒ष्णू र॑थे॒ष्ठा इ॒त्या॒ह। आ ह॒ वै तत्र॑
जि॒ष्णू र॑थे॒ष्ठा जा॑यते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी। स
 सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य यजमानस्य
 वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते।
 यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षत्वित्याह।
 निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते।
 फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रोषधयः
 पच्यन्ते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह।
 कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥
 अनङ्गानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥[१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त। तं
 देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव नोऽत्रास्त्विति।
 तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स देवानंप्रीणात्।
 यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
 एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तत्प्रीणाति।
 मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्। यन्मधु। यन्मधुना
 जुहोति॥५१॥

महृतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
 वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
 तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्। यत्पृथुकाः।

यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव तत्प्रीणाति।
करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्। यत्करम्बाः।
यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्। यत्सक्तवः।
यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति। सर्वा एव
तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। प्रियाङ्गा ह वै नामैते।
एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
अश्वस्यैवाङ्गानि सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति करम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च
(अन्नहोमानाऽऽज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि
द्वादश।)॥

[१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।

स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्न॒क्तः॑ हो॒मान॑पश्यत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै
स य॒ज्ञाद्र॑क्षाऽ॒स्यपा॑हन्। यन्न॑क्तः॑ हो॒मां जु॑होति। य॒ज्ञादे॒व
तैर्य॑ज॒मानो॒ रक्षाऽ॒स्यप॑ हन्ति। आ॒ज्येन॑ जुहोति। वज्रो॒ वा
आ॒ज्यम्। वज्रेणै॒व य॒ज्ञाद्र॑क्षाऽ॒स्यप॑ हन्ति॥५६॥

आ॒ज्यस्य॑ प्र॒तिप॑दं करोति। प्रा॒णो वा आ॒ज्यम्। मु॒खत॑
ए॒वास्य॑ प्रा॒णं द॑धाति। अ॒न्नहो॒माञ्जु॑होति। शरी॑रवदे॒वाव॑ रुन्धे।
व्य॒त्यास॑ जुहोति। उ॒भय॑स्याव॑रुद्धौ। न॒क्तं जु॑होति। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै।
आ॒ज्येना॒न्ततो॑ जुहोति॥५७॥

प्रा॒णो वा आ॒ज्यम्। उ॒भय॑त ए॒वास्य॑ प्रा॒णं द॑धाति।
पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्च। ए॒कस्मै॑ स्वाहे॒त्याह॑। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति
तिष्ठति। द्वा॒भ्याऽ॒ स्वाहे॒त्याह॑। अ॒मुष्मि॑न्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति।
उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः॑ प्र॑ति तिष्ठति। अ॒स्मि॑श्च॒मुष्मि॑श्च। श॒ताय॑
स्वाहे॒त्याह॑। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः॑ श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॒र्य॑म॒व रु॑न्धे।
स॒हस्रा॑य॒ स्वाहे॒त्याह॑। आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रुन्धे। सर्व॑स्मै
स्वाहे॒त्याह॑। अ॒परि॑मितमे॒वाव॑ रुन्धे॥५८॥

ए॒व य॒ज्ञाद्र॑क्षाऽ॒स्यप॑हन्त्यन्ततो जुहोति श॒ताय॑ स्वाहे॒त्याह॑ सप्त च॥—————[१५]

प्र॒जाप॑तिं वा ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः। योऽ॒श्वमे॒धेन॑ यज॑त
इति॑। अथो॑ आहुः। सर्वा॑णि भू॒तानी॑ति। ए॒कस्मै॑ स्वाहे॒त्याह॑।
प्र॒जाप॑तिर्वा ए॒कः। तमे॒वाऽऽप्रो॑ति। ए॒कस्मै॑ स्वाहा द्वा॒भ्याऽ॒

स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः।
आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्।
आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय
स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव भूमानमव
रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्नोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाऽऽप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा
उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवाव रुन्धे। अथो अहोरात्रयोरेव
प्रति तिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं वा जुहुयात्।
अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते
स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय
स्वाहेत्युदिते जुहोति। अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहव्युष्टिः सप्त च॥—————[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवेनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवेनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं गमयति।
अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह।
यथायजुरेवैतत्। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति।
पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां
जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चतर्वः।
त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा
जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति
जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्घ्रिः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यास्यै।
भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्यास्यै।
आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै।
अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै।

स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति।
समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६५॥

दद्ध्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे
वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति।
अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि
जुहोति। रूपैरेवैनं समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः
स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पेभ्योऽन्याः
फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्या-
न्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा
वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाऽद्ध्यः
स्वाहेत्यपाः होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा आपः।
अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे॥६७॥
पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामत्यनन्तरित्ये क्रामति रुन्धे जायत एकं च॥[१७]

अम्भाऽसि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भाऽसि। तस्य वसवो-
ऽधिपतयः। अग्निज्योतिः। यदम्भाऽसि जुहोति। इममेव लोकमव
रुन्धे। वसूनां सायुज्यं गच्छति। अग्निं ज्योतिरव रुन्धे। नभाऽसि
जुहोति। अन्तरिक्षं वै नभाऽसि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुज्योतिः। यन्नभाऽसि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणां सायुज्यं गच्छति। वायुं ज्योतिरव

रुन्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को महा॑सि। तस्या॑दित्या
अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॒व रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॒ं
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्यं॑ ज्योति॒रव॑ रुन्धे। नमो॑ राज्ञे नमो॑ वरु॒णायेति॑
य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॒रुद्धे। म॒योभू॒र्वतो॑ अ॒भि वा॑तू॒स्त्रा
इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑मव॒रुद्धे। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑
स्वाहेति॑ सन्ततिहोमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै॥७०॥

सि॒ताय॑ स्वाहा॑सि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॒क्तीर्जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ प्रमु॒क्त्यै। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॑ स्वाहेत्या॑ह। यथा॑-
य॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽदन्त॑काय॑ स्वाहेति॑ शरी॒रहो॑माञ्जुहोति।
पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे। कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑
यु॒न॒क्तिति॑ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑
लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥७१॥

यः प्रा॑णतो य आ॑त्म॒दा इति॑ महि॒मानौ॑ जुहोति।
सु॒व॒र्गो वै लो॒को महः॑। सु॒व॒र्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मानोऽव॒
रुन्धे। आ ब्र॒ह्मन्ब्रा॒ह्म॒णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे। जज्ञि॑
बी॒जमि॑ति॑ जुहोत्यन॑न्तरित्यै। अ॒ग्नये॑ सम॑नमत्पृ॒थि॒व्यै सम॑नम॒दिति॑
सन्न॑तिहोमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्न॑त्यै। भू॒ताय॑ स्वाहा॑
भवि॑ष्यते स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑ जुहोति। अ॒यं वै लो॒को

भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान्
इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव
तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स एतान्प्रजा-
पतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्।
यन्नक्तं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति।
उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य
समंष्ट्यै॥७४॥

वे नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समंष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। बैल्वो वा
खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां यूपा भवन्ति।
राङ्गुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै।
नान्येषां पशूनां तैर्जन्या अवृद्धन्ति। अवृद्धन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैर्जनी। पाप्मनोऽपहृत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
पशूनामवृद्धन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः।
अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति। यूपेषु ग्राम्यान्-

पशून्त्रियुञ्जन्ति। आ॒रो॒केष्वा॒र॒ण्यान्धा॒रय॑न्ति। प॒शूनां॑ व्यावृ॑त्त्यै। आ
ग्रा॒म्यान्प॒शूल्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्ध॑सृ॒जन्ति। पा॒प्मनो॑ऽप॒हृत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥

[१९]

रा॒ज्जु॑दा॒लम॒ग्नि॒ष्ठं मि॑नोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॒ अप॑हृत्यै।
पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य ग॒न्धस्याव॑रुद्धौ। भ्रू॒ण॒ह॒त्या-
मे॒वास्मा॑दप॒हत्य॑। पु॒ण्ये॑न ग॒न्धेनो॑भयतः परि॑ गृह्णाति। षड्वै॒ल्वा
भ॑वन्ति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सस्याव॑रुद्धौ। षड्वा॑दि॒राः। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७७॥

ष॒दा॒ला॒शाः। सो॒म॒पी॒थस्याव॑रुद्धौ। ए॒क॒विं॒शतिः॑ सम्प॑द्यन्ते।
ए॒क॒विं॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॒साः प॒ञ्च॒त॒र्व॒तः। त्रय॑ इ॒मे
लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य ए॒क॒विं॒शः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥ ७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति ति॑ष्ठति। स॒र्व
वा अ॑श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अ॒प॒रि॒मि॒ता भ॑वन्ति। अ॒प॒रि॒मि॒तस्याव॑रुद्धौ।
ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो व॑दन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्। द॒क्षि॒णतो॑ऽन्येषां॑ प॒शूनाम॑व॒-
द्य॑न्ति। उ॒त्तर॒तोऽश्व॑स्येति॑। वा॒रु॒णो वा अश्वः॥ ७९॥

ए॒षा वै व॑रु॒णस्य॑ दिक्। स्वा॒या॒मे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति। य॒दि॒त॒रेषां॑
प॒शूनाम॑व॒द्यति॑। श॒त॒दे॒वत्य॑ ते॒नाव॑ रु॒न्धे। चि॒तैः॑ऽग्राव॑धि॒ वैत॒से क॑टे-
ऽश्व॑ चि॒नोति॑। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒त॒सः। स्व ए॒वैनं॑
यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं चि॑नोति। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑

गोमृगम्॥८०॥

प्राणा॒पा॒नावे॒वास्मि॑न्त्स॒म्यश्चौ॑ दधाति। अश्वं॑ तूप॒रं गो॑मृ॒गमि॑ति
सर्व॑हुत॒ ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। आ॒त्मना॑ऽभि
जु॑होति। सा॒त्मा॑नमे॒वैन॑ꣳ सत॑नुं करोति। सा॒त्माऽमु॑ष्मि॒ल्लोके॑
भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रे॒व धा॑रां तेना॒व रु॑न्धे।
इ॒लुव॑र्दा॒य स्वा॑हा॒ बलि॑वर्दा॒य स्वा॑हेत्या॒ह। सं॒वत्स॑रो वा इ॒लुव॑र्दः।
प॒रि॒वत्स॑रो ब॒लि॒वर्दः॑। सं॒वत्स॑रादे॒व प॑रि॒वत्स॑रादायु॒रव॑ रुन्धे।
आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वमे॒धया॑जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॑मुं
लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेज॒सोऽव॑रु॒द्धौ भ॑वन्त्यश्चौ गोमृ॒गमि॑लुव॒र्दश्च॒त्वारि॑ च॥ [२०]

ए॒क॒वि॑ꣳशो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। ए॒क॒वि॑ꣳशः॑ स्तोमः॑। ए॒क॒-
वि॑ꣳशति॒र्यूपाः॑। यथा॒ वा अ॒श्वा व॑र्ष॒भा वा॒ वृषा॑णः सꣳस्फुरे॒रन्।
ए॒वमे॒व तथ्स्तो॑माः सꣳस्फुरन्ते। यदे॒क॒वि॑ꣳशाः॑। ते यथ्स॑मृच्छे॒रन्।
ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। द्वा॒द॒शः
स्तोमः॑॥८२॥

ए॒का॒द॒श यू॒पाः। यद्वा॑द॒शो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। द्वा॒द॒श मा॒साः सं॒वत्स॑रः।
सं॒वत्स॑रे॒णैवा॒स्मा अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑। यद्द॒श यू॒पा भ॑वन्ति। द॒शाक्ष॑रा
वि॒राट्। अ॒न्न वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॒ रुन्धे॑। य ए॒का॒द॒शः। स्तनं॑
ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दुह ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्वा॑द॒शोऽग्निः॑ स्या॑द्वा॒दशः॑ स्तोम॒
एका॑द॒श यूपाः॑। यथा॒ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। ता॒दृक्तत्। ए॒कवि॑ं॒श
ए॒वाग्निः॑ स्या॒दित्या॑हुः। ए॒कवि॑ं॒शः स्तोमः॑। ए॒कवि॑ं॒शति॑र्यूपाः॑। यथा॒
प्रष्टि॑भिर्या॒ति। ता॒दृगे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे तिस्रः॑ क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॒ राज्ञां॑ भवति॑।
ए॒कवि॑ं॒शोऽग्नि॑र्भवति॑। ए॒कवि॑ं॒शः स्तोमः॑। ए॒कवि॑ं॒शति॑र्यूपाः॑।
ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे तिस्रः॑ क॒कुभः॑। य ए॒वं वेद॑। क॒कुद्ध॒ राज्ञां॑ भवति॑।
यो वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒रूषाणि॑ वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑ भवति॑।
ए॒कवि॑ं॒शोऽग्नि॑र्भवति॑। ए॒कवि॑ं॒शः स्तोमः॑। ए॒कवि॑ं॒शति॑र्यूपाः॑।
ए॒तानि॑ वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒रूषाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑
भवति॑॥८५॥

द्वाद॒शः स्तोमः॑ स ए॒व तच्छि॑रो॑ ह॒ राज्ञां॑ भवति॑ षट् च॥ [२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे पव॑माने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॒जा॒नन्। तमश्वः॑
प्रा॒जा॒नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॑न॒ मेध्ये॑नोद॒श्चो बहि॑ष्पवमा॒नं सर्प॑न्ति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। न वै म॑नुष्यः॑ सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा वेद॑।
अश्वो॑ वै सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा वेद॑। यदु॑द्गातोद्गाये॒त्। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑-
ऽन्ये॑न॒ प॒था प्र॑तिपा॒दये॑त्। ता॒दृक्तत्॥८६॥

उ॒द्गाता॑रमप॒रुध्य॑। अश्व॑मुद्गी॒थाय॑ वृणी॒ते। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽञ्ज॑सा
नय॑ति। ए॒वमे॒वैन॑मश्वः॑ सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा नयति॑। पुच्छ॑म॒न्वा
र॑भन्ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ठ्यै। हिं क॑रोति। सामै॒वाकः॑। हिं

करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडं॑बा उप॑ रुन्धन्ति। मिथु॑न॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। अथो॒ यथो॑पगा॒तारं॑ उप॒गाय॑न्ति। तादृ॑गे॒व तत्। उद॑गासीद॒श्वो मे॒ध्य इत्या॑ह। प्राजा॒प॒त्यो वा अ॒श्वः। प्र॒जाप॑तिरुद्गीथः। उद्गीथमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॒ ऋ॒क्साम॑यो॒रेव॑ प्रति॑ तिष्ठति। हि॒र॒ण्ये॒नोपा॑करोति। ज्योति॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॑ख॒तो द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॒ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥ [२२]

पुरु॑षो॒ वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यद॒श्वे प॒शून्नि॑युञ्जन्ति। य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्र॑यु॒ङ्क्ते। अ॒श्वं तू॒परं॑ गो॒मृग॑म्। तान॑ग्नि॒ष्ठ आ॑ल॒भते। से॒ना॒मु॒खमे॒व तथ्स॑ ऽश्यति। तस्मा॑द्राज॒मुखं॑ भी॒ष्मं भा॑वु॒कम्। आ॒ग्ने॒यं कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल्ल॒लाटे॑। पूर्वा॒ग्निमे॒व तं कु॑रुते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अ॒न्नं वै पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौ॒ष्णमु॑परि॒ष्ठात्। ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति। तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भा॒वु॒कः। आ॒ग्ने॒यो कृ॒ष्णग्री॑वौ बा॒हुवोः। बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॑वु॒कः। त्वा॒ष्ट्रौ लो॑मशस॒क्थौ स॒क्थ्योः। स॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते। तस्मा॑द्राज॒न्य ऊ॒रुब॒लीभा॑वु॒कः।

शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे। ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो
 कवचे एवैते अभितः पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति।
 धात्रे पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
 अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सेधमेव तं कुरुते।
 तस्मादुथ्सेधं भूये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥११॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्गहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वानो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
 विभूरंह प्रजापतिरकामयताश्वमेधेनं प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवैभ्यः प्रजापती रक्षांसि
 प्रजापतिमीप्सति विभूरंश्चानामान्यम्भांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥
 साङ्गहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
 प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्राजन्यं एकनवतिः॥११॥

साङ्गहण्या संश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति। इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशूनालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभेत। तेनैव पशूनव रुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामध्मुजेथ्यतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स एता-
नुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत। तैर्वै
स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं लोकमवारुन्ध।
आरण्यैरमुम्। यद् ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव रुन्धे।
यदरण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः।
य इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशवं आलभ्यन्ते।
प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे। वि वा एष प्रजया
पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते। संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराध्नोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं। यदेत
ऐकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां पशून् यजमानो-
ऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्।
तान्दशिमिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्। तामात्वा दशिमिरवारुन्ध।
यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। एकादश दशत
 आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशून्वाव
 रुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति। अश्वस्य
 सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा
 भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्यल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा
 आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव रुन्धे।
 यदारण्यान्। अमुं तैः। उभयांन्पशूनालभते। ग्राम्याश्चरण्याश्च।
 उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते॥९॥

ग्राम्याश्चरण्याश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशू-
 नालभते। ग्राम्याश्चरण्याश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो
 भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।
 कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो देवताभ्यो-
 ऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति।
 तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः। त्रयाणां त्रयाणां सह वपा
 जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां
 लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। पर्यग्निकृतानारण्या-
 नुत्सृजन्त्यहिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयांन्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
 आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
 अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्। वायुमेवास्मै
 युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति।
 रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना दिवि।
 नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह। कामानेवास्मै
 युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी विपक्षसा। इमे एवास्मै
 युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा। अहोरात्रे
 एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
 समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं प्रतिमुञ्चति। यश
 एवैनं राज्ञां गमयति। जीमूतस्येव भवति प्रतीकमित्याह।
 यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र वेद्या
 एति। एतं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न इत्याह।
 वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्तादधात्यावृत्त्यै। यथा वै
 हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति।
 यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु काचानावयन्ति।

लोमान्येवास्य तत्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो वा
अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑ महि॒षी। भुव॑ इति॑
वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑
का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॑र्वै हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै। अप॒
वा ए॒तस्मा॑त्तेजं॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॑ क्रा॑मन्ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒ महि॑ष्यभ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा
आज्य॑म्। तेजो॒ गाय॑त्री। तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑ रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा आज्य॑म्।
इन्द्रि॒यं त्रि॑ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्यास्त्वा॑-
ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परि॒वृत्ती॑। तेजो॒ वा आज्य॑म्। प॒शवो॑
जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑ रुन्धे। प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा
ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॑त्तेजं॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रा॑मन्ति। ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४)
इत्यति॑रिक्त॒मन्न॑मश्वा॒योपा॑हरन्ति। प्र॒जामे॒वान्नादी॑ं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा
अन्न॑मत्तै॒तदन्न॑मद्धि॒ प्रजा॑प॒त इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्यं॑ दधते।
यदि॑ नाव॒जिघ्रे॑त्। अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒घ्राप॑येत्। अव॑ हैव

जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो
अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहुमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥—[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्धते। योऽश्वमेधेन यजते। होता
च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः।
दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बारूहस्पत्यो
वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्धो
ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा
अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा
च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह।
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिले-
त्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह। चन्द्रमा वै

जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह।
अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। किं स्विदावपनं
महदित्याह॥ २३॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिर्वै परोऽन्तः पृथिव्याः।
वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह। यज्ञो वै
भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य
रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवाव रुन्धे।
पृच्छामि वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे॥ २४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्ववित्तिरन्नाद्यमेवाव रुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि च॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति। अवन्तीः
स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियं त्वा प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्।
निधीनां त्वा निधिपतिः हवामहे वसो ममेत्याह। अपैवास्मै
तद्धुवते॥ २५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्यैवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रय इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्त्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अप वा एतेभ्यः

प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये यज्ञे धुवनं तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति। अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनम्। सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनमुपनयति। सुवर्गे लोके सम्प्रोर्णार्थामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। आऽहमजानि गर्भधमा त्वमजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव पशूनात्मन्धते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यथसूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा ह्यति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

ब्रुवते क्रामन्त्यूर्णार्थामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥—[६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः। श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं वै भारः।

राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवाव रुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः। क्षेममेवाव रुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्धै हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शंकुन्तिकेत्याह। विद्धै शंकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतं गभे पस इत्याह। विद्धै गभः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतः सयदित्याह। विद्धै गभः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै

सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
 आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्माजयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः।
 देवताभिरेवाऽऽत्मानं पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यंति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुं नाशक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः
 पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त
 आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
 पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः।
 प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव रुन्धे।
 गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
 रुन्धे। अजावी आलभते भूमे। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
 रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा
 एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः।
 अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति। नैनं दृक्क्ष्वः
 पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता
 हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७॥

लभते गामालभते परमौऽष्टौ च॥—————[८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरे-
हन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः पृष्ठं
भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेवं ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्रव्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयांन्पशूनव रुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभि-
जितस्याभिजित्यै। सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत
एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलं कल्माषं किकिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवाऽऽत्मानं
समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवाऽऽत्मानं
समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते।

पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनात्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्मृशनालंभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादो-
ऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानौ गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां
वै वपा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्टात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽर्वरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयांन्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता
अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदं दध्यात्।
स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्येभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा
प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता
भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर
आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः स्विष्टकृतः।

अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धरमुद्धरामहे। अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथिस्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मर्येन कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ _____ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समैधमेवैनमालभते। आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्। मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशून्नेव मात्रया

समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्। पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती। बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्याँ(३)न्द्विपदा(३) इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। तस्माद् द्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठयाश्चवेत। द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतं गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै

धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः
क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
तस्माद्विवां नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायं धृतीर्जुहोति।
अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योग-
क्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै
वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं
राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता
भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायताम्। अपास्माद्राष्ट्रं कामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण
चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति। इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच

इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवेन९ स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमु९ सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवेन९ स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवासमै कल्पयतः। ताभ्या९
स९स्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गामेद्वाह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकैलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे
स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते।
नैनं लोकैलोकै मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति
जुह्वत्सश्चक्षीत। बह्वं मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा
एवैकां जुहुयात्। एको वा अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते। तदाहुः।
यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा
अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति।

यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानामभिर्जित्यै॥६०॥

प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्य॑श्च॒वते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑न्ते।
आ॒ग्नेयमै॑न्द्रा॒ग्रमा॑श्वि॒नम्। तान्प॒शूना॑ल॒भते॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यदा॑ग्ने॒यो
भ॒वति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे। ब्र॒ह्म वा अ॒ग्निः।
क्ष॒त्रमिन्द्रः॑। यदै॑न्द्रा॒ग्नो भ॑वति॥६१॥

ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। यदा॑श्वि॒नो भ॑वति। आ॒शिषाम॑व॒रुद्धौ।
त्रयो॑ भवन्ति। त्रयं इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्रति॑ तिष्ठति।
अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पाल॒ इति॒ दश॑हविष॒मिष्टिं॑ निर्व॑पति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॑वा॒न्नाद्य॑मव॑ रुन्धे। अ॒ग्नेर्म॑न्वे
प्रथ॑मस्य प्र॒चेत॑स॒ इति॑ याज्यानुवा॒क्या भ॑वन्ति सर्व॒त्वाय॑॥६२॥
अधि॑पतय॒ इत्या॑हाभिजित्या ऐन्द्रा॒ग्नो भ॑वति रुन्ध॒ एकं॑ च॥ [१६]

यद्यश्व॑मु॒पत॑प॒द्विन्दे॑त्। आ॒ग्नेयम॑ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेत्। सौ॒म्यं
च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॑ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भ॑वति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथ्सौ॒म्यो भ॑वति। सोमो॒ वा
ओष॑धीना॒ः राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। यथ्सा॑वि॒त्रो भ॑वति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑
भिष॒ज्यति॑। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिष॒ज्यति॑। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति।
पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्या॑त्। पू॒षा वै श्लो॒ण्यस्य॑ भिष॒क्।
स ए॒वैनं॑ भिष॒ज्यति॑। अ॒श्लो॒णो है॒व भ॑वति॥६४॥

रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हव भवति।
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नाऽऽगच्छेत्। इयं
वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहव
सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं आज्यभागः।
यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय
प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते।
यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो
भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा
एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। वायव्यां गर्भाः।
यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स समर्धयति। अथो
यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥
विन्दत्यश्वो हव भवत्यधीयादध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टि-
भिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्।
पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः।
तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे

वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्धसंस्थिते निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥ _____ [१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नामं यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन

यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै कुतो नाम यज्ञः। कल्पन्ते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वान्नाम यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते पदं (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः कुतो द्वादश॥)॥ [१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनव रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवं हिरण्यकशिपुना। आदित्यं रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजन्ते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्ध्या आप्नोत्यष्टौ च॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस
 आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्।
 तैऽब्रुवन्। यत्रो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं
 सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरा-
 लब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्चयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजांन्धसम-
 जयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त।
 तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्।
 सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति।
 योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ
 देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलं वा
 एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवाव रुन्धे। अग्निर्वा
 अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ
 चित्यं उत्तरवेदिं चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवाव रुन्धे।
 अथौ अर्काश्वमेधयोरैव प्रति तिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त।
 तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः।
 यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजा-

पतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यथ्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद।
यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं
वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्याऽऽलभते। समेन देवास्तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्वैवा एतान्देवताम्। पशुं
भूतं मेधायाऽऽऽलभन्त। यज्ञमेवा। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः।
कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त। तेऽमृतत्वमगच्छन्।
योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मरमेव गच्छति।
एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते।
सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याऽऽस्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽ-
प्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥
मेधोऽभवद्यजत एति वेद॥

[२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं
लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यथ्सायं
प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति
ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुह्वति। यो वा

अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
दृशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यदृशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे
जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स
आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा।
अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशिभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रीरूध्वा प्रजापतिः
प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं यज्ञक्रतुभिरपश्रीब्राह्मणौ
सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताप्येणादित्याः प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी
त्रयोविंशतिः॥२३॥

प्रजापतिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यः सर्वं ह
वै तत्र पर्यः स्वद्य उ चैनमेवं वेदं चत्वार्यशीतिः॥८४॥

प्रजापतिरश्वमेधं जुहोति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

 generated on **September 7, 2024**

Downloaded from

 <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | [Credits](#)